

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS**

RAMINTA GUDONYTĖ

**PILIETINĖS VISUOMENĖS DALYVAVIMO
VALDYME SKATINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
doc. dr. S. Nefas**

VILNIUS, 2023

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS**

**PILIETINĖS VISUOMENĖS DALYVAVIMO
VALDYME SKATINIMAS**

**Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 6211LX076**

Vadovas

(parašas) doc. dr. S. Nefas

Recenzentas

Atliko

(parašas) R. Gudonytė

VILNIUS, 2023

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. PILIETINĖ VISUOMENĖ IR PILIETIŠKUMAS..	10
1.1. Pilietinė visuomenė.....	10
1.2. Pilietiškumas.....	16
1.3. Geras pilietis.....	19
2. PASITIKĖJIMAS PILIETINĖJE VISUOMENĖJE.....	22
2.1. Požiūrio į pasitikėjimą raida.....	24
2.2. Pagrindiniai nepasitikėjimo rodikliai.....	29
3. POLITINIS DALYVAVIMAS.....	34
3.1. Politinio dalyvavimo formos.....	35
3.2. S. Arnstein ir D. Connor piliečių dalyvavimo kopėčios.....	40
4. DARBO METODAI IR PILIEČIŲ KONTROLĖS SCENARIJAI.....	47
4.1. Scenarijų konstravimo įrankiai.....	48
4.1.1. Piliečių kontrolės scenarijų varomosios jėgos.....	48
4.1.2. Piliečių kontrolės scenarijų kintamieji.....	51
4.1.3. Naujo politinio dalyvavimo metodo pristatymas.....	54
4.2. Scenarijai.....	58
IŠVADOS.....	72
SIŪLYMAI.....	73
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	74
ANOTACIJA.....	83
SANTRAUKA.....	84

IVADAS

Pilietinės visuomenės dalyvavimas valdyje vienokia ar kitokia pozicija pasireiškia visose valdymo formose. Natūralu, kad valdžios tikslas išlaikyti subalansuotą valstybę (subalansuotumu laikome tai, kad pilietinė visuomenė nesukiltų prieš valdžią, neužimtų valdžios, nekeltų karo, o ramiai, sistemingai funkcionuotų), todėl net nedemokratinėse valstybėse, neįmanoma ignoruoti pilietinės visuomenės dalyvių pozicijų. Politinis dalyvavimas yra svarbi ir reikšminga užduotis valstybėse.

Pilietinės visuomenės dalyvavimas eilę metų nagrinėjama tema, ne vienas Lietuvos ar užsienio mokslininkas yra nagrinėjęs šią temą, ne vienas tyrimas atliktas siekiant išaiškinti kaip jis veikia. To pasekoje, galime teigti, kad tai vienaip ar kitaip yra kintantis reiškinys. Vienu laiku gali pasireikšti aktyvus pilietinės visuomenės dalyvavimas (pvz. esant reikšmingam įvykiui valstybėje (pvz. 1992 m. rinkimai), kitu laiku – jis gali pasireikšti negatyvia forma (aktyvus pilietinės visuomenės pasipriešinimas valdžios veiksams, sukeliantis trikdymą visoje valstybėje), arba gali apskritai nusmukti tiek, kad mažuma išrinks valdžią, kuri atstovaus daugumai. Įprasta pilietinės visuomenės dalyvavimą valstybės valdyje matuoti remiantis atėjusių balsuoti į rinkimus gyventojų skaičiumi ir nors tai nekvestionuojama demokratijos išraiška bei piliečių pareiga, tačiau nūdienoje dalyvavimas turi ir kitų, svarbą turinčių išraiškų. 2020 m. Pilietinės galios indeksas ženkliai ūgtelėjo (nors nesiekia 45 proc.) tačiau jis atskleidžia, kad piliečių bei visuomeninių organizacijų įtaka valstybės priimamiems sprendimams pakilo. Užgriuvusi COVID-19 pandemija paskatino ne tik labiau įsitraukti į pilietines veiklas bei labiau atsižvelgti į pareigas, tačiau leido sustiprinti bendrą visuomenės balsą, kuris padėjo valstybę labiau kontroliuoti ir atsižvelgti į visuomenės poreikius. Pandemiją pakeitė Europoje vysktantis karas. Šiuos du reiškinys galime drąsiai vadinti iškirtiniais iššūkiais, kurie pareikalavo bendro visuomenės sutelktumo įsitraukiant į pilietinį gyvenimą, tačiau pasitikėjimo valstybe bei valdžios atsiskaitomybės nepadidino.

Išanalizavus priemones, kurios skatintų didesnę pilietinės visuomenės įsitraukimą į politinį dalyvavimą, darbe pateiksime naują politinio dalyvavimo bei visuomenės informavimo būdą, kuris būtų taikytinas pilietinei visuomenei. Tai taptų nauja priemone didinančia visuomenės pasitikėjimą valstybės valdžią.

Darbo naujumas.¹

Politinio dalyvavimo skatinimo tema yra plačiai nagrinėta ne vieną dešimtmetį tiek lietuvių, tiek užsienio mokslininkų, teoretikų, politologų. Siekiant suprasti politinį dalyvavimą dabartiniame kontekste, svarbu naudoti kuo naujausias publikacijas, todėl šiame darbe bus remiamasi: Nagrinėjant bendruomeniškumą ir jo sklaidą Lietuvoje: Nefas S. (2021). Minint tautinių mažumų politinį dalyvavimą Lietuvoje: Vidzbelis D. (2020). Interesų grupių politinis dalyvavimas valdyme: Bučaitė-Vilkė J. (2019). Apžvelgiant politinio dalyvavimo rodiklius: Gaidys V. (2020). Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Jakumienė V. (2019). Nagrinėjant apolitiškumą: Diržinskaitė V. (2018). Nagrinėjant mūsų išskirtą negatyvų politinį dalyvavimą: Švarcas M. (2020). Verta apžvelgti užsienio autorius tokius kaip: Boulianne S. (2020), nagrinėjantį IT įtaką politiniame gyvenime. Henrik K. (2019) kalbantį apie pilietiškumo suvaržymus. Ahmad Yani A. (2018) nagrinėjantį pilietiškumo kokybę. Bee C. (2017) ir J. Stein (2019) nagrinėjančius pasitikėjimą Vyriausybe. C. Intawan (2018) nagrinėjantį piliečių pasitikėjimo iššūkius valdžia bei kt.

Svarbu susipažinti ne tik su mokslininkų, teoretikų bei tyrėjų darbais šia tema, tačiau išgirsti ir pačių valstybės lyderių nuomones, kurios atvirai reiškiamos konferencijose, organizuojamose *Atviro Seimo* (2021).

Darbo aktualumas.

Darbas yra aktualus visiems Lietuvos valstybės politikams, suinteresuotiems kandidatuoti ir būti išrinktiems/perrinktiems valstybės valdžioje, siekiant užimti tokias pareigas kaip LR Seimo narys, miesto savivaldos tarybos narys, miesto Meras, EP narys. Darbas vienareikšmiškai aktualus, siekiantiems būti paskirtiems į atitinkamas valstybės vadovų pozicijas tokias kaip Ministras Pirmininkas, ministrai, viceministrai, kadangi šias pareigas einantys politikai tampa viešais asmenimis, bei atlieka svarų vaidmenį visuomenės gyvenime. Darbas taip pat aktualus Lietuvos gyventojams, kurie patys galėtų kontroliuoti šią naują visuomenės informavimo priemonę, tokiu būdu dalyvaudami valstybės valdyme.

Darbas aktualus todėl, kad jame pateikiamas naujas politinio dalyvavimo ir informavimo metodas, padėsiantis didinti politikų atsiskaitomybę gyventojams, to pasekoje didinant

¹ Nagrinėtos visatekstės mokslinės duomenų bazės EBSCOhost ir MRU eBooks.

visuomenės narių pasitikėjimą valstybės vadovais, taip pat padėsiantis paskatinti aktyviau dalyvauti politiniame gyvenime.

Darbas aktualus taip pat ir moksline prasme, kadangi tai naujas politinio dalyvavimo bei informavimo būdas Lietuvoje, kuris dar nėra tyrinėtas mokslininkų.

Darbo problema.

Pasitikėjimas ir atsiskaitomybė yra du svarūs faktoriai lemiantys pilietinės visuomenės dalyvavimą, kyla klausimai, kaip galime padidinti visuomenės pasitikėjimą valstybe kartu padidindami politikų atsiskaitomybę piliečiams.

Darbo tikslas.

Išanalizavus pilietinės visuomenės pasitikėjimo svarbą, bei išaiškinus esminius nepasitikėjimo rodiklius, pasiūlyti keturis skirtingus pilietinės kontrolės scenarijus, siekiant atskleisti tikėtinas ateities tendencijas, bei pasiūlyti konkretų, tikslingą, naują politinio dalyvavimo ir pilietinio informavimo būdą, kuris taptų skatinimo priemone labiau domėtis politiniais procesais, gauti objektyvesnes žinias politikos kontekste, o svarbiausia didinti visuomenės pasitikėjimo lygį valdžios atstovais.

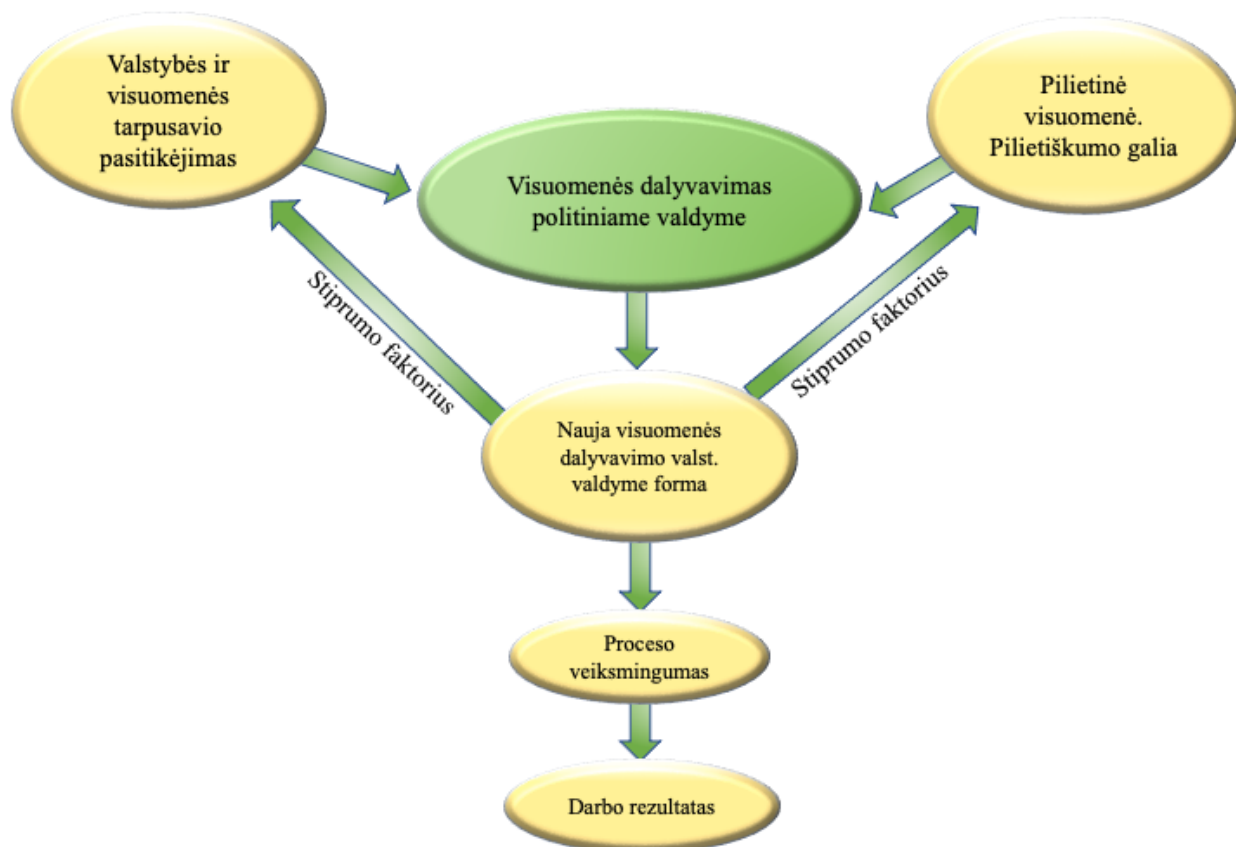
Darbo uždaviniai.

1. Pagrįsti pilietinės visuomenės ir pilietiškumo tarpusavio sąsają.
2. Aptarti pasitikėjimo svarbą visuomenės dalyvavime.
3. Pasiūlyti teorinį politinio dalyvavimo ir informavimo modelį, kuris taptų priemone didinti valdžios atsiskaitomybę piliečiams, o kartu ir pasitikėjimą ja.
4. Pasiūlyti keturis skirtingus piliečių kontrolės scenarijus.

Darbo objektas.

Pilietinės visuomenės dalyvavimas politiniame valdyme ir jam įtaką darantys veiksniai, kuriuos sustiprintų naujas visuomenės dalyvavimo ir informavimo metodas.

Objektas ir problema (1 pav.).

1 pav. Darbo problema, dalykas ir objektas.

Darbo paradigma.

Darbe pasirenkama Naujojo viešojo valdymo paradigma², kadangi ji ypatingai akcentuoja pilietiškumo svarbą bei piliečių įtraukimą į valstybės valdymo procesus. Taip pat atskaitomybę bei strateginį mąstymą siekiant rezultatų. Ši paradigma teigia, kad piliečių aktyvus dalyvavimas politiniame valdyme yra bene pagrindinis aspektas efektyviam demokratiniam valdymui, o būtent ši mintis mūsų darbe yra kertinis akmuo, kadangi darbe kalbėsime kodėl apskritai reikia skatinti pilietinės visuomenės dalyvavimą valdyme ir kiek tai svarbu demokratiškumui. Taigi, pilietiškumo skatinimas siejasi su Naujojo viešojo valdymo paradigma, todėl mūsų nagrinėjama tema yra tiesiogiai susijusi.

² Ją suformulavo (klasikinius pagrindus pateikė) D. Osborne ir T. Gaebler 1992.

Kiti autoriai yra nagrinėję tokią pačią arba artimą problematiką.

Apie demokratinės santvarkos aspektus, bei visuomenės raišką demokratijoje kalbėjo: *R. D. Putnam (2011), G. Almond (1964), R. J. Dalton (2004), H. Sims (2001), E. Durkheim (2001), S. R. Arnstein (1969), R. Hambleton (2020), Gustave Le Bon (2011)*. Koks turi būti pilietis ir pilietiškumas demokratinėje valstybėje: *M. B. Erdal (2019), A. B. Seligman (1992), J. Dvorak (2006), P. Ragauskas (2005), Ž. Kėrytė (2010), A. Bučinskas ir A. Raipa (2001), V. Laurėnas (2003), V. Sinica (2015), Klaus Schwab (2018)*. Politinio dalyvavimo demokratinėje valstybėje ypatumus nagrinėjo: *A. Ramonaitė (2014), I. Imbrasaitė (2002), Riekašius (2011), M. Meredith (2009)*. Pagrindinius politinio dalyvavimo motyvus nagrinėjo: *D.J. Turnbull-Daugarte (2020), N. Ali (2013), I. Petronyte (2008), V. Gaidys (2019), E. Hersh (2012)*. Apie visuomenės pasitikėjimo valstybe svarbą kalbėjo: *J. Stein (2019), R. Pierre (2008), T. J. Bollyky (2022), E. Bertso (2019)*. Apie politikos formavimą skaitmeninėje visuomenėje kalbėjo: *F. Gilardi (2022), P. J. Chen (2013), I. Adnan (2021), M. Coeckelbergh (2022), M. Mayer (2013)*.

Darbo metodai.

- Mokslinės literatūros analizė.
- Scenarijų kūrimo metodas.
- Logografikos metodas.

Kadangi skirtingi mokslininkai skirtingai atskleidžia tas pačias sąvokas, tai šiame darbe kaip pagrindines laikysime šias:

Pilietinė visuomenė – pati save organizuojanti bendruomenė, susitelkusi laisvanoriškos ir laisvos individų sąveikos būdu (Laurėnas, 2003).

Pilietiškumas – sudėtingas, jautrus ryšys tarp pilietybės ir įsitraukimo į valstybės institucijas. Tai dalyvavimas valstybės valdyme prisiimant atsakomybę. (LRS, informacijos ir komunikacijos departamentas, 2022).

Geras pilietis – aktyviai dalyvaujantis bendruomenės veikloje, teikiantis rūpestį kitiems, siekiantis įgyvendinti pažangius ir reikšmingus viešuosius interesus (H. Lorentzen ir L. Hustinx 2007).

Pasitikėjimas valstybės ir visuomenės santykiuose – faktorius, padedantis suprasti politikos priežastis pilietiškumo išoriniams veiksniams (pasekmėms) J.J. Dyck (2009).

Politinio dalyvavimo forma – veikla, kurios dėka piliečiai gali daryti įtaką valstybėje. (S.P. Huntington ir J.M. Nelson, 1976).

Darbo struktūra.

Darbo teorinėje dalyje yra apžvelgiama pilietinės visuomenės ir pilietiškumo svarba demokratinėje visuomenėje. Šioje dalyje, keliamas klausimas, kodėl apskritai reikia stiprinti politinį dalyvavimą, kokios galimos grėsmės gali kilti jei politinis dalyvavimas nebus stiprinamas. Teorinėje dalyje grindžiamas piliečių pasitikėjimo valdžia reikalingumas. Aptariamos jau sukurtos politinio dalyvavimo formos. Keliami hipotezė, kad pasitikėjimo ir atsiskaitomybės rodiklis yra esminis įrankis didinantis visuomenės dalyvavimą valstybės valdyme.

Darbo empirinėje dalyje yra atliekamas keturių scenarijų kūrimas, pasitelkiant dvi pagrindines varomąsias jėgas: stipri ir esama piliečių kontrolė bei didesnis ir mažesnis politikų atvirumas priimant piliečių kontrolę. Išskiriami esminiai vidiniai ir išoriniai kintamieji. Siūloma nauja politinio dalyvavimo ir informavimo priemonė, kaip naujas motyvacijos įrankis, kuris didintų visuomenės politinį dalyvavimą, didintų valdžios atsiskaitomybę piliečiams, leistų juos geriau pažinti, gauti objektyvią informaciją apie didžiosios politikos veiksmus ir darbus. Leistų būti arčiau valdžios ir geriau ją pažinti.

Darbo apimtis. 87 puslapiai.

„Valstybė yra tokia, kokia yra, nes piliečiai yra tokie, kokie yra.“ Platonas

1. PILIETINĖ VISUOMENĖ IR PILIETIŠKUMAS

1.1. Pilietinė visuomenė

Socialinė kaita yra pagrindinė priežastis suteikianti pilietinės visuomenės sąvokai keleta reikšmių. Kintanti situacija valstybėje, išnykstančios ir atsirandančios naujos socialinės srovės, pastangos neatsilikti nuo kitų pasaulio valstybių, naujos technologijos keičia ir pačią pilietinę visuomenę. Nors vyraujant skirtingiems laikmečiams – vyrauja skirtingos sąvokos interpretacijos, tačiau kertinis akmuo, kuris pabrėžiamas šio darbo problemoje – aktyvus pilietinės visuomenės dalyvavimas demokratinėje valstybėje išlieka, todėl nepaisant to, koks laikmetis vyrautų – svarbu stebėti kiek aktyviai pilietinė visuomenė įsitraukia į valstybės valdymą.

Teoretikai drąsiai apibrėžia pilietinę visuomenę kaip absoliučiai savarankišką nuo valstybės:

Pilietinė visuomenė - tai visuomenės aspektas, kai piliečiai geba susirinkti savarankiškai už politinės arenos ribų dėl visuotinės gerovės svarbių sprendimų priėmimo. Politinė arena ir visuomenė tai dvi atskiros šalys, turinčios rasti konsensuą.³

Pilietinė visuomenė – piliečiai, kurie turėtų būti atskirti nuo valstybės ir visų oficialių viešųjų institucijų veiklos.⁴

Pilietinė visuomenė – savarankiškai organizuota pilietinė visuomenė yra sveikos demokratijos dalis, kuri turi laisvę reikšti savo balsą aukščiausiam Europos Sąjungos lygmenyje.⁵

Tai absoliučiai laisva nuo valstybės ir ekonomikos viešoji sfera.⁶ Nors pilietinės visuomenės savarankiškumu neabejojama - ji yra pagrindinė sudedamoji valstybės dalis. Tam, kad

³ Robin Mann ir kt., *Local Civil Society* (Bristol: Bristol University Press, 2022), 1, https://www-jstor-org.skaitykla.mruni.eu/stable/pdf/j.ctv2524xc5.6.pdf?refreqid=excelsior%3A7b3766c43f4927906dc3d75c077c0de3&ab_segments=&origin=&acceptTC=1.

⁴ Michael Kenny, „Civil Society“, *Encyclopedia Britannica* (2016): 1, <https://www.britannica.com/topic/civil-society>.

⁵ European Economic and Social Committee, „Civil Society against COVID-19“, Publications office of the European Union, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/90ea01ee-fa4e-11eb-b520-01aa75ed71a1/language-en>.

⁶ Dorota Pietrzyk-Reeves, „Ar pilietinė visuomenė – didžiausias iššūkis pokomunistinei organizacijai?“, iš *Demokratija Lietuvoje. Pilietiškumas ir totalitarizmas XX amžiaus istorijos lūžiuose*, Mingailė Jurkutė ir Nerijus Šepetys (Vilnius: Naujasis židinys-aidai, 2011), 52.

valstybė gebėtų išlaikyti savo valstybingumą bei unikalumą, santykis tarp valstybės ir pilietinės visuomenės turi išlikti stabilus.

Šiame darbe *pilietinę visuomenę* apibrėšime kaip pačią save organizuojančią bendruomenę, susitelkusią laisvanoriškos ir laisvos individų sąveikos būdu.⁷ Apžvelgus kitų autorių pilietinės visuomenės apibrėžimus, pasirenkama remtis R. Riekašiaus pateikta samprata, kuria taip pat bus remiamasi kuriant stiprios piliečių kontrolės modelio scenarijų. Apibrėžime vartojami raktiniai žodžiai kaip laisvanoriškas ir laisvas, geriausiai atspindi sąvoką demokratija, kurioje funkcionuoja pilietinė visuomenė. Svarbu pabrėžti, kad R. Riekašiaus samprata taip pat teigia, jog pilietinė visuomenė *pati save organizuojanti*, kitaip tariant iniciatyvi pati iš savęs, su jai sudarytomis galimybėmis laisvai veikti valstybėje. Šio darbo problema atspindi, jog nūdienoje pilietinei visuomenei, susiduriant su maža politikų atsiskaitomybe bei to pasekoje augančiu nepasitikėjimu valstybe, sunku pačiai save organizuoti, užtikrinant stabilų santykį tarp valstybės ir pilietinės visuomenės, todėl šio darbo empirinėje dalyje, scenarijaus modelio pagalba, bus nagrinėjama, kokios aplinkybės galėtų stiprinti pilietinei visuomenei pačiai save organizuoti, užsitikrinant didesnę politikų atsiskaitomybę bei didesnę pasitikėjimą valstybe.

Pilietinė visuomenė formuojasi sandraugos su kitomis valstybėmis pagrindu, tačiau keistis ir augti ją verčia ir tokie aspektai kaip besikeičiantis požiūris į socialinius reikalus, technologijos, rinka, gamtos stichijos, pandemijos ir kt. visa tai yra užduotis valstybėms politikams, tinkamai suvaldyti šios kaitos procesus, tam, kad pilietinė visuomenė galėtų pasitikėti valstybe ir jos priimtais sprendimais. Šio darbo problemoje aiškiai pabrėžiama, kad svarbu didinti pilietinės visuomenės pasitikėjimą valstybe, nes tai vienas pagrindinių faktorių lemiančių aktyvesnę dalyvavimą valstybės procesuose, darbo autorius teigia, kad tinkamas gebėjimas suvaldyti kylančius valstybėje iššūkius, gali paskatinti pilietinę visuomenę labiau pasitikėti politikų vykdoma veikla.

Pilietinė visuomenė demokratinėje santvarkoje gali daryti didelę įtaką valstybei (-ėms), t.y. jos sutelktumas, konkretūs tikslai, nuoseklumas ieškant konsensuso su valdžia yra sėkmingos saviraiškos ir interesų įgyvendinimo rezultatas. Jau minėjome, kad pilietinė visuomenė neturi

⁷ Vaidutis Laurėnas „Pilietinės visuomenės dilemos Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis Ir Veiksmas* 11 (2003): 5, https://www.researchgate.net/publication/330707713_Pilietines_visuomenes_dilemos_Lietuvoje.

sienu, to pasekoje, svarbu pabrėžti, kad jos veikla gali būti tiek politinė, tiek nepolitinė, konkrečiau – pilietis gali turėti politinių arba nepolitinių interesų siekiant gerovės viešajame gyvenime.⁸

Reikšmingesnės pilietinės visuomenės ištakos minimos nuo XVIII-XIX a. Didžiojoje Britanijoje atsiradusių profesinių sąjungų, siekiančių pagerinti darbuotojų darbo sąlygas.⁹ Ji evoliucionavo reaguodama į didelius pramonės revoliucijų proveržius bei visuomeninius pokyčius. Garo mašinos, geležinkelių atsiradimas, plieno gamyba, atsiradusi didelė tarša, nesaugios darbo sąlygos paskatino iškilti pilietinės visuomenės lyderius tokius kaip Octavia Hill, Henry Dunant, Isaac Myers, Emma Mashinini bei kt.,¹⁰ kurie dėjo visas pastangas siekiant sutelkti didesnę piliečių kontrolę naujais būdais naudojant privačias gėrybes ir išteklius visuomenės gerovei.

Pasaulio bankas pilietinę visuomenę apibendrina kaip daugybę organizacijų t.y. bendruomenių grupės, nevyriausybinės organizacijos, darbuotojų sąjungos, vietos piliečių sanbūriai, labdaros organizacijos, profesinės asociacijos bei fondai.¹¹ Politinėse ir ekonominėse diskusijose galime sutikti *Trečiojo sektoriaus* sąvoką (pirmasis sektorius – valstybė; antrasis – verslo sektorius). Būtent Trečiojo sektoriaus pagrindinė funkcija – daryti įtaką pirmiesiems dviems: politiniams bei verslo veiksniams.

Nūdienos sėkminga pilietinė visuomenė demokratijoje turėtų veikti per tris faktorius: tai dinamiškumas, įtakingumas ir gyvybingumas.¹²

Gyvybingumas. Šiandien dienai, pilietinė visuomenė pripažįstama, kaip plati ir bendra organizacijų ekosistema. Pažymima, kad šioje ekosistemoje labai išsiplėtė internetinė pilietinės visuomenės veikla. Ji svarbi tuo, kad geba būti globali ir nevaržoma. Šios veiklos dėka galima peržengti laiko zonas, geografines ribas, socialines ar fizines atskirtis. Ji gali veikti laisviau, sujungdama didesnią bendraminčių ratą ne mažame regione, o visame pasaulyje.

⁸ Vytautas Sinica, „Kosmopolitinis pilietiškas ugdymas“, *Alkas*, 2015 m. liepos 17 d., <https://alkas.lt/2015/07/17/v-sinica-kosmopolitinis-pilietinis-ugdymas/>.

⁹ „5 challenges for civil society in the Fourth Industrial Revolution“, World economic forum, žiūrėta 2023 sausio 4 d., <https://www.weforum.org/agenda/2017/12/5-challenges-facing-civil-society-in-the-fourth-industrial-revolution>.

¹⁰ „Civil Society in the Fourth Industrial Revolution: Preparation and Response – In collaboration with Pact – WEF“, Readkong, žiūrėta 2023 sausio 4 d., <https://www.readkong.com/page/civil-society-in-the-fourth-industrial-revolution-6284630>.

¹¹ „Who and what is Civil Society?“, World economic forum, žiūrėta 2023 sausio 4 d., <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-is-civil-society/>.

¹² Klaus Schwab, „The Future Role of Civil Society“, World economic forum, žiūrėta 2023 sausio 4 d., https://www3.weforum.org/docs/WEF_FutureRoleCivilSociety_Report_2013.pdf.

Įtakinga. Pilietinė visuomenė neturi sienų. Jei valstybė atstovauja savo valstybės interesams tai pilietinė visuomenė, gali atstovauti įvairių pasaulio valstybių interesams. Jos įsitvirtinimas pasauliniuose valdymo procesuose pabrėžia jos įtakingumą. Šiandien sėkmingos, organizuotos pilietinės visuomenės ar jų sąjungos dalyvauja diskusijose su Vyriausybėmis, pasaulinio masto įmonėmis, bei yra laukiamos įvairiuose Pasaulinio lygmens forumuose (pvz. Jungtinės Tautos ar Tarptautinis valiutos fondas).

Dinamiška. Arba nuolatos kintanti. Jau minėjome, kad dėl besikeičiančios situacijos pasaulyje, naujų technologijų, globalumo ir kt. priežasčių - kinta ir pilietinės visuomenės interpretacija. Ji kintanti, nes turi adaptuotis prie pokyčių pasauliniu lygmeniu. Ji dinamiška, nes apima tiek organizuotas, tiek neorganizuotas grupes, nuolat vyksta eksperimentai su naujomis organizacinėmis formomis.

Darbo autorius pritaria *K. Schwab* įžvalgoms dėl šių aukščiau minimų faktorių, tačiau pabrėžia, kad siekiant ugdyti pilietinę visuomenę, pirmiausia šie faktoriai turi būti tikslingai nukreipti ne globaliu mastu, o valstybės viduje. Besiformuojanti globali pilietinė visuomenė negebės veikti sistemingai, jei neveiks sistemingai savo valstybės viduje. Darbo paradigmoje teigiama, kad aktyvus dalyvavimas yra neatsiejamas sėkmingos demokratijos veiksnys, tad būtent demokratija valstybės viduje turi suteikti tinkamas sąlygas ugdyti šiuos faktorius, pirmiausia valstybėje.

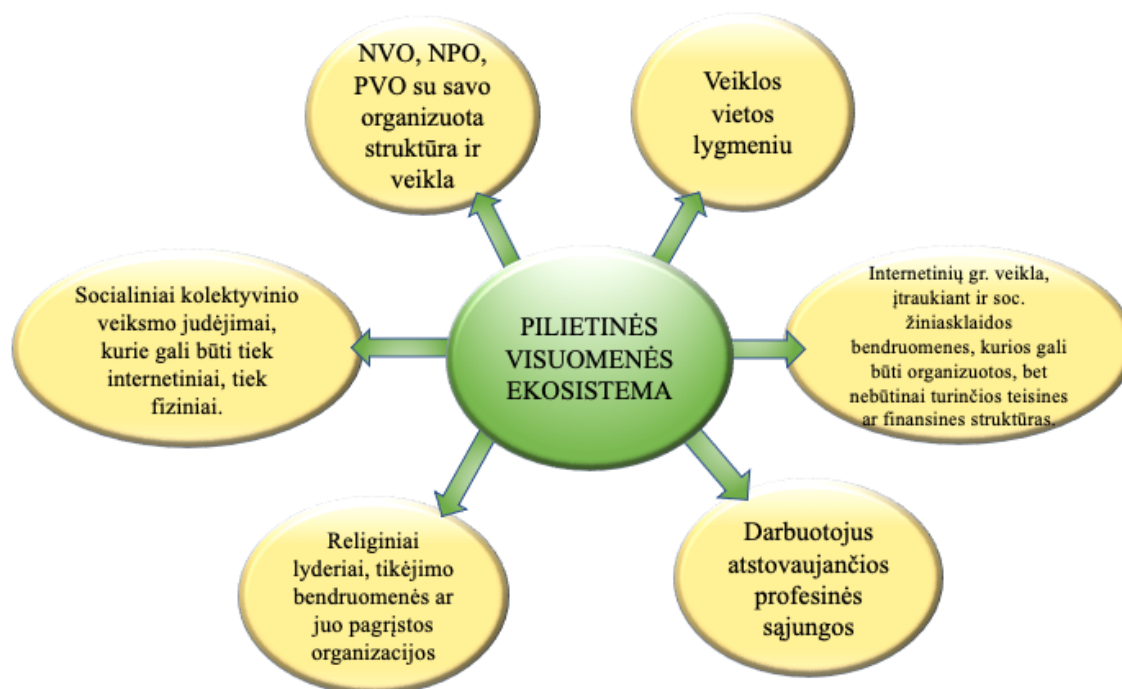
Pasaulio ekonomikos forume *“The Future Role of Civil Society”* apibrėžiama pilietinės visuomenės ekosistema (žr.2 pav.). Kiekviena ekosistemos dalis atlieka bendrąsias funkcijas¹³, kurių dėka didžioji pilietinės visuomenės sistema gyvuoja.

- siekia sumažinti visuomenei daromą žalą ir didinti naudą visuomenei.
- siekia gerinti socialinę sanglaudą, didinti ekonominio ir socialinio išsilavinimo lygį,
- siekia mažinti skurdo ir nelygybės našta,
- siekia išplėsti socialinių, pilietinių ir politinių teisių apsaugą.
- siekia apsaugoti aplinką ir teikti tokias paslaugas kaip sveikata, švietimas ir kitos bendruomenės plėtros formos.

Piliečiai dalyvaudami šioje pilietinėje ekosistemoje – dalyvauja valstybės valdyme, tačiau darbo autorius teigia, kad esant silpnam pasitikėjimui valstybe bei menkai politikų atsiskaitomybei, šis dalyvavimas gali būti silpnas, o kartu su juo - pilietinės visuomenės

¹³ Klaus Schwab, *supra note*, 25: 6-8.

ekosistema gali pakankamai neišpildyti savo funkcijų. Pagrindinė varomoji jėga dalyvauti – individualistinės ir kolektyvinės orientacijos pobūdis. Individualistinė orientacija – motyvas dalyvauti, siejamas su autonomiškumu, savirealizacija, asmeninių interesų patenkinimu, savirankiškumu.¹⁴ Kolektyvinė orientacija – socializacijos tikslas, siekiant patenkinti bendros gerovės interesus per asmeninių interesų patenkinimą. Siekiama pasiekti didesnės reikšmės visuotinį tikslą, gauti išskirtinį rezultatą.¹⁵ Pastebėta, kad kolektyvinės orientacijos motyvai lemia aukštesnį politinį dalyvavimą, nes taip sutelkiama didesnė piliečių galia.

2 pav. Pilietinės visuomenės ekosistema. Sudaryta pagal K. Schwab (2013).

Dalyvavimo motyvai yra plačiai teoretikų bei praktikų nagrinėjama tema, aptarti juos plačiau šiame darbe nėra prasmės. Deja, maža tyrimų kaip motyvai dalyvauti yra siejami su pasitikėjimu. Autorės *J. Bersėnaitė ir R. Tijūnaitienė* išanalizavusios dešimtis autorių susistemino pagrindinius motyvus dalyvauti skirstant juos į vidinius (pasitenkinimas, pripažinimas, didesnis

¹⁴ Jurgita Bersėnaitė ir Rigita Tijūnaitienė, „Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvacijos pokyčiai“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4, 32 (2013): 134, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LozgaT-Oj8YJ:https://epublications.vu.lt/object/elaba:6097256/MAIN&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=safari>.

¹⁵ *Ibid.*, 134-137.

pasitikėjimas savimi, asmeninių interesų pasitenkinimas, intelektualinė stimuliacija ir kt.) ir išorinius (privilegijos, statusas, atlygis, reputacija, gebėjimų tobulinimas prof. srityje ir kt.).¹⁶ Šių motyvų pagalba yra veikiama pilietinės visuomenės ekosistema. Darbo autorius teigia - tam, kad atsirastų motyvas politiniam visuomenės dalyvavimui, pirmiau turi atsirasti pasitikėjimas (žr.3 pav.). Ši mintis grindžiama tuo, jog motyvo pasireiškimui yra reikalingas pagrindas. Pvz. piliečio vidinis motyvas yra pasitenkinimas arba išorinis motyvas yra gaunama reputacija. Tam, kad jis patenkintų savo vidinį ar išorinį motyvą¹⁷, jis turi pasitikėti organizacija, kad galėtų joje realizuoti motyvą. Vadinasi, pilietis pradžioje išreiškia pasitikėjimą jam priimtinos pilietinės visuomenės ekosistemos dalimi, jausdamas, kad galės joje įgyvendinti savo motyvą. Jei pilietis nepasitikėtų, kad galės realizuoti savo išorinį arba vidinį motyvą – jis savo veiklos nepradėtų. Remiantis socialinės tapatybės teorija, asmenys siekia užsitikrinti savo savigarbą ir padidinti savo asmeninę vertę siedami save su *patikimomis* organizacijomis.¹⁸ Patikima organizacija tai ta, kurioje asmuo jaučia, kad galės save realizuoti (jis ja pasitiki, ir yra patenkintas jos atskaitingumu). Darbo autorius teigia, kad panaši situacija yra ir su valstybės aparatu, pilietinė visuomenė, jaučianti, kad gali laisvai veikti valstybėje, realizuoti savo interesus, galinti daryti įtaką politikų sprendimams, bei matanti jų atsiskaitomybę, kurs stipresnį dalyvavimą valstybės valdyme. Kuo aukštesnis pasitikėjimas pilietinės visuomenės ekosistemos dalimis, tuo aukštesnis pilietinės visuomenės dalyvavimas.

Su sunkumais pilietinė visuomenė susiduria visose šalyse, skiriasi tik jų pobūdis. Tarptautinio masto socialinių tyrimų grupė *INTRAC for Civil Society* išskiria pagrindinius pilietinės visuomenės iššūkius, vyriaujančius pasaulyje šiandien:¹⁹

- Pilietinės visuomenės struktūros nuolatinė kaita dėl politinių potvynių ir atoslūgių. Politinis neapibrėžtumas, neapibrėžta vertybių sistema, ko pasekoje nesuprantamos ribos vienais ar kitais visuomenei aktualiais klausimais.
- Pilietinės visuomenės vystymuisi skirti įgyvendinimo veiksmai: skurdo, nelygybės formų, diskriminacijos mažinimas, sprendimai susiję su klimato kaita.

¹⁶ J. Barsėnaite, supra note, 27: 134-137.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Hasim Cuce, Ozge Tayfur Ekmecki ir Semra Guney, „The effects of cognition and affect based trust on organization Identification“, *Business, Economics and Finance* 5, 1 (2016): 61, <https://www.researchgate.net/publication/299404154> 6 The effects of cognition and affect based trust on organization identification.

¹⁹ „Supporting civil society around the world“, Intract for Civil Society, žiūrėta 2023 m. sausio 5 d., <https://www.intrac.org>.

- Pasitikėjimo savimi didinimas nuslopintoms pilietinėms visuomenėms bei pilietiškumo ugdymas.
- Globalios pilietinės visuomenės sandrauga pasaulinių sukrėtimų metu. (Pastebėta, kad dėl Covid-19 pandemijos, ryšys tarp bendruomenių tapo žymiai glaudesnis ir artimesnis.²⁰)

Visi šie iššūkiai yra natūralūs funkcionuojančių valstybių procesai, nes pilietinė visuomenė yra kintanti valstybių gyvastis. Darbo autorius teigia, kad šie iššūkiai daro įtaką pilietinės visuomenės dalyvavimui, nes pirmiausias dėmesys susidoroti su iššūkiams tenka valstybių politikams. Būtent nuo jų gebėjimo sutelkti dėmesį ir spręsti šiuos iššūkius priklauso koks bus (teigiamas ar neigiamas) pilietinės visuomenės grįžtamasis ryšys. Valstybės politikams teigiamai kovojant su iššūkiams auga pilietinės visuomenės pasitikėjimas, o kartu ir įsitraukimas į valstybės valdymą. Atvirkštiniu procesu, pilietinės visuomenės pasitikėjimas valstybės politikais slopsta. Šio darbo problemoje minimas menkas pasitikėjimas valstybės politikais, kurio pasekoje mažėja įsitraukimas į valstybės valdymą, būtent negebėjimas susidoroti su kylančiais iššūkiams, yra viena iš slopstančio pasitikėjimo priežasčių.

1.2. Pilietiškumas

Kita, ne mažiau svarbi sąvoka yra pilietiškumas. Pilietiškumo kaip ir pilietinės visuomenės samprata dėl tokių pat priežasčių kinta. Būtų klaida pilietiškumą suprasti dabar, kaip jį supratome prieš 30-20 metų. Kita vertus, turime atkreipti dėmesį, kad kartinės sąvokos (santykis, pareiga, ryšys) apibrėžiant pilietiškumą nesikeičia, o išlieka. Tad tikslingiau būtų teigti, kad keičiasi pilietiškumo raiška, ne pati paradigma.

Dabartiniame laikmetyje pilietiškumą galime apibrėžti taip:

Pilietiškumas – asmens priklausymo jausmas bendruomenei (valstybei). Priklausymo jausmas pasireiškia keturiomis formomis (politine, ekonomine, kultūrine ir socialine).²¹

Pilietiškumas – sudėtingas, jautrus ryšys tarp pilietybės ir įsitraukimo į valstybės institucijas. Tai dalyvavimas valstybės valdyje prisiimant atsakomybę.²²

²⁰ Robin Hambleton, *Cities and Communities Beyond COVID-19: How Local Leadership Can Change Our Future for the Better* (Bristol: Bristol University Press, 2020), 3, <https://www.jstor.org/stable/j.ctv179h1ph>.

²¹ „Citizenship and Participation“, Council of Europe Portal, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation>.

²² „Pilietinis, patriotinis ir karinis ugdymas kai kuriose ES valstybėse narėse ir Izraelyje“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=45414.

Pilietiškumas – pareiga rūpintis bendruomene, būti atsakingu piliečiu dalyvaujant visuomenės gyvenime, savo iniciatyva domėtis vykstančiais įvykiais pasaulyje.²³

Apžvelgus kitų autorių sampratas, šiame darbe **pilietiškumo** sąvoką apibrėšime kaip socialinį procesą, kurio metu individai ir įvairios socialinės grupės dalyvauja valstybės valdymo procese, reikalaujant įgyvendinti jų interesus.²⁴ Darbo autorius remiasi šia *A. Astramsko* pateikta samprata, nes ji tikslingai atspindi, kad piliečiai gali *reikalauti* valstybės užtikrinti, jog jų interesai būtų įgyvendinti. Šio darbo empirinėje dalyje scenarijaus modelio pagalba, pateikiama, kaip keičiasi pilietinės visuomenės dalyvavimas nuo sutelktos piliečių *reikalavimo* galios, kitaip tariant, sutelktos piliečių kontrolės.

Tiek pilietiškumas, tiek pilietinė visuomenė gali būti identifikuojama be konkrečios valstybės, t.y. dabartinė pilietinė visuomenė neturi sienų. Visuomenė (piliečiai) reaguodama į svarbius pasaulinius įvykius ir norėdama įgyvendinti savo interesus geba burtis į organizacijas, kurios nariai gali būti įvairių valstybių gyventojai. Pilietiškumas taip pat neturi sienų t.y. galimybė dalyvauti valstybės valdyme bei prisiimti pareigas ir teises tos šalies, kurioje gyvena, o ne tos, kurioje gimė. *L. Jašinauskas ir I. Zaleckienė* nagrinėdami pilietinių vertybių sklaidą, teigia, kad vyraujantis globalus pilietiškumas padeda išsaugoti, stiprinti visuomenės (visame pasaulyje) orumą ir ugdyti pilietinį identitetą.²⁵ Globalus pilietiškumas apima visą pasaulį, tačiau gali apimti tik valstybių Sąjungą. Autoriai išskiria ES atvejį, kai apibrėžiama tik ta visuomenės dalis, kuri priklauso Sąjungai. *A. Maceina* kalbėdamas apie pilietiškumo ir tautiškumo santykį, teigia, kad piliečio skiriamasis bruožas yra jam suteiktas pasas, tačiau dabartiniame laikotarpyje, valstybės pagrindu tampa nebe piliečiai, o tautiečiai, kurių pasas yra tautinė tapatybė.²⁶ *J. Januškevičiūtė ir V. Čepulkauskienė* nagrinėdamos pilietiškumo ir tautiškumo santykius, teigia, kad globalizacijos dėka dabartiniai piliečiai yra persimaišę kultūrine prasme,²⁷ tuo tarpu *N. Vasiliauskaitė* antrina šiai

²³ „Šiuolaikinio pilietiškumo beiškant“, EuroHouse, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://eurohouse.lt/wp-content/uploads/2021/08/Šiuolaikinio-pilietiškumo-beiškant.pdf>.

²⁴ Arūnas Astramskas, „Pilietiškumo raiška Panevėžio bendruomenės šeimose XX a. pr.“ iš *Iš Panevėžio praeities: šeimos portretas istoriniame kontekste*, Vitalija Vasiliauskaitė (Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2019), 76.

²⁵ Linas Jašinauskas ir Irena Zaleckienė, „Tautinių ir pilietinių vertybių sklaidą ugdymo mokyklų socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose“, *Pedagogika* 107 (2012): 73, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186875580/J.04~2012~1367186875580.pdf>.

²⁶ Antanas Maceina, „Tauta ir valstybė“, *Pro Patria*, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://www.propatria.lt/2011/11/antanas-maceina-tauta-ir-valstybe.html>.

²⁷ Janina Januškevičiūtė ir Vida Čepulkauskienė, „Pilietiškumo ir tautiškumo santykiai globalizacijos kontekste“, *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė* 6, 2 (2012): 3-4, <https://core.ac.uk/download/pdf/62656564.pdf>.

minčiai papildydama, kad šiam reiškiniui didelę įtaką padarė įstojimas į ES.²⁸ V. Radžvilas atvirai visuomenei teigia, kad tokia globali kosmopolitinė kultūra yra grėsmė valstybei, jos identitetui²⁹, todėl šis persimaišymas kultūrine prasme yra destrukcija tiek pilietiškumui, tiek pilietinei visuomenei. Viena iš stiprios valstybės šaknų yra stiprus valstybės piliečių skleidžiamas pilietiškumas. Darbo autorius išskiria valstybės pilietiškumą kaip pirmaeilį (pamatinį ir pagrindinį) pilietinės visuomenės pilietiškumą, kurio raiška pirmiausia turi būti nukreipta į valstybę. Globalų pilietiškumą darbo autorius vadina antraeilium pilietiškumu, kurio raiška nukreipiama globaliu mastu.

Dabartiniu laikotarpiu plačiau įsitvirtina socialiai orientuoto pilietiškumo sąvoka. Ši sąvoka pabrėžia atsidavimą, ištikimybę savo tautai,³⁰ ji artima tautiškumo identifikavimui.

Pilietinė visuomenė be pilietiškumo kaip demokratija be laisvių. Šios sąvokos viena kitą papildančios, jos abi svarbios nagrinėjant visuomenės dalyvavimo valdyme skatinimą, nes pilietinė visuomenė demokratijoje negali nedalyvauti (kitaip demokratija neveiks), o dalyvavimo galia priklauso nuo to, kokia yra pilietinės visuomenės pilietiškumo galia. S. Šiliauskas teigia, kad pilietiškumas įdiegtas pilietinės visuomenės idėjoje. Tai tarsi pilietinės visuomenės charakteristikos dalis, nuo kurios priklauso kaip elgsis pilietinė visuomenė.³¹ D. Pietrzyk-Reeves analizuodama tris galimus pilietinės visuomenės modelius: liberalus (pabrėžiama autonomiškumas bei visuomeninių asociacijų gyvenimo klestėjimas); komunitariškas (pabrėžiama solidarumo vertybės, atsakomybė už kitus bendruomenės narius ir saviorganizacija) bei respublikoniškas (pabrėžiama atsakingo piliečio vertybės, kurios suprantamos ne tik kaip teisės, bet ir pareigos)³² išvadose teigia, kad pilietinė visuomenė turi visų galimų modelių komponentus, kurie sąveikauja tarpusavyje. Tai tarsi vientisas organizmas, kuriame sąveikauja ir pilietiškumas. M. Rugevičius, remdamasis T. Janovski (1998), pilietiškumą apibūdina kaip piliečio įgijamą kompetenciją, kurios paskirtis duoti naudingų vaisių pilietinėje visuomenėje, o svarbiausias šios kompetencijos bruožas

²⁸ Edvardas Rimkus, „Individas, Tauta ir Visuomenė Postmoderniame pasaulyje“, *Filosofija, Komunikacija* 21, 1 (2013): 69, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1368645485648/J.04~2013~1368645485648.pdf>.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Irena Zaleckienė, „Jaunimo pilietiškumas: tarp teksto ir konteksto“, iš *Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?*, Romualdas Grigas (Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007), 150.

³¹ Saulius Šiliauskas, „Pilietinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje“, *Viešoji politika ir administravimas* 11 (2005): 29, <https://repository.mruni.eu/handle/007/13668>.

³² Pietrzyk-Reeves, *supra note*, 6: 56.

yra politinis aktyvumas.³³ Remiantis autorių įžvalgomis, darbo autorius teigia, kad nuo ugdomo pilietiškumo priklauso, kokia bus išugdyta pilietinė visuomenė, nuo pilietinės visuomenės priklauso koks bus išugdytas piliečių dalyvavimas valstybės valdyme (žr. 3 pav.).

3 pav. Dalyvavimas valstybės valdyme yra pilietinės visuomenės ir pilietiškumo rezultatas.

1.3.Geras pilietis

A. Maceina teigia, kad įprastai, pilietis nusilenkia valstybei tiek, kiek jam yra naudinga nusilenkti.³⁴ Geras pilietis – pozityvi sąvoka, apipinta teisėmis ir pareigomis bei paties pasirinkimu – būti geru piliečiu ar ne. Teoretikai mėgsta šią sąvoką apibrėžti kaip veiklos būdą, kai siekiama rūpintis bendruoju gėriu. Politologė I. Petronytė Urbonavičienė detalizuoja pagrindinius gero piliečio aspektus šiandien:

- Savo iniciatyva domėtis apie valstybės, kurioje gyvena viešuosius reikalus. Stengtis gauti pilną informaciją apie tai, kas vyksta valstybėje. Gautą informaciją vertinti kritiškai, sąmoningai, nevenigiant jos patikrinti kituose šaltiniuose (nesivadovauti patiklumo principu).
- Rūpintis ir būti atsakingam už savo valstybę, visuomenę, namus.
- Gebėti veikti kolektyviniuose veiksmuose. Gebėti būti bendruomenėje su kitais piliečiais, tam reikalingos savybės: solidarumas, tolerancija, pasitikėjimas.
- Gebėti savo individualius interesus adaptuoti bendriems interesams. Mokėti vienytis, burtis dėl bendrų interesų.

³³ Mindaugas Rugevičius ir kt., „Vyresniųjų mokinių politiniai interesai ir nuostatos: sąsajos su pilietiškumu šeimoje“, *Tiltai* 56, 3 (2011): 73, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176226620/J.04~2011~1367176226620.pdf>.

³⁴ Antanas Maceina, „Tauta ir valstybė“, *Pro Patria*, 2011 m. lapkričio 30 d., <https://www.propatria.lt/2011/11/antanas-maceina-tauta-ir-valstybe.html>.

- Gebėti išlaikyti lygiavertiškus santykius tarp piliečių. (*Autoriaus pap.* Valstybės vadovai taip pat yra tokie patys piliečiai, todėl bendrų interesų įgyvendinimui reikalinga gebėti išlaikyti konsensą.).³⁵

H. Lorentzen ir L. Hustinx gerą pilietį apibrėžia:

- Aktyviai dalyvaujantį bendruomenės veikloje
- Teikiant rūpestį kitiems
- Siekiant įgyvendinti pažangius ir reikšmingus viešuosius interesus.³⁶

Tiek I. Petronytė Urbanavičienė tiek H. Lorentzen ir L. Hustinx apibrėžtos savybės, atspindi, kad geras pilietis pirmiausia turi būti iniciatyvus pats iš savęs, todėl šių autorių įžvalgos yra naudojamos kuriant piliečių kontrolės modelio scenarijus empirinėje dalyje.

Geras pilietis gali būti orientuojamas į gebėjimą lygiavertiškai būti bendrume su kitais arba ne. Viena vertus, tai stiprina pilietinės visuomenės galią, tačiau kita vertus, klaidinga orientuotis vien į bendrumą, nes geras pilietis gali būti individas, kuris nedalyvauja bendrume su kitais. (Pvz. laiku sumoka mokesčius, neužsiima korupcija ar kitap nekenkia valstybei, dalyvauja rinkimų procese, renkasi produkciją dėl politinių priežasčių ir kt. veiklos). *C. Horst*, nagrinėdama gero piliečio sąvoką skandinavų šalyse, teigia, kad geras pilietis suprantamas kaip centrinė socialinės politikos dalis, o valstybės ir piliečio santykis yra organiškasis ir suasmenintas. Geras pilietis – tai sveikas, turintis darbą bei pakankamai laisvo laiko ir jėgų užsiimti įvairiomis veiklomis.³⁷ *L. Čekavičius*, nagrinėdamas M. Nussbaum teisingumo koncepcijos analizę, daro išvadą, kad geru piliečiu tampa tik tada, kai jis tampa geru žmogumi.³⁸ Darbo autorius pabrėžia, kad bet kuriuo atveju, tikimasi, jog geras pilietis turi įsisavinti daug savybių, todėl ši sąvoka kaip ir pilietiškumas bei pilietinė visuomenė yra siektina ir kintanti. Mažai tikėtina, kad stabilus piliečių ir valstybės santykis bus tik tuo atveju, jei valstybė atitiks piliečių reikalavimus ir jų keliamus interesus. Pilietinė visuomenė, o tiksliau tariant, pats pilietis, kaip individas, turi suprasti valstybės

³⁵ Ieva Petronytė – Urbanavičienė, „VU TSPMI Lietuvai ir pasauliui. Kaip būti geru piliečiu?“, LRT, žiūrėta 2023 m. sausio 5 d., <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000205894/vu-tspmi-lietuvai-ir-pasauiui-kaip-buti-geru-pilieciu>.

³⁶ Hakon Lorentzen ir Lesley Hustinx, „Civic Involvement and Modernization“, *Civil Society* 3, 2 (2007): 1, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17448680701554282>.

³⁷ Cindy Horst, Marta Bivand ir Noor Jdid, „The „good citizen“: asserting and contesting norms of participation and belonging in Oslo“, *Ethnic and Racial Studies* 43, 16 (2019): 1, <https://www.tandfonline.com/skaitykla.mruni.eu/doi/full/10.1080/01419870.2019.1671599>.

³⁸ Laisvūnas Čekavičius, „Galimybių prieiga kaip metapolitinė kategorija: M. Nussbaum teisingumo koncepcijos analizė“, *Problemos* 102 (2022): 97, <https://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/view/29562>.

politikams keliamų uždavinių svorį bei galimybes tas užduotis įvykdyti, todėl svarbu, kad gero piliečio savybių reikalingumą individas susietų kartu su visos valstybės gerovės siekimu. Darbo autorius teigia, kad individai, turintys gero piliečio savybių, gebės kurti pačią save organizuojančią pilietinę visuomenę, galinčią tinkamai reikalauti valstybės užtikrinti jų interesus, to pasekoje didinat piliečių pasitikėjimą valstybės aparatu, bei didinant politikų atsiskaitomybę.

Verta pastebėti, kad gero piliečio sąvoka dažnai supinama su patrioto sąvoka. Piliečiui labiau aktualu dalyvauti valstybės valdymo procese, domėtis valstybės reikalais, o patriotui aktualu – prierašumas gimtajai žemei, atsidavimas, emociniai ryšiai su žeme. Patriotas puoselėdamas tėvynę neturėtų atitrūkti nuo gero piliečio sąvokos, tačiau geras pilietis neprivalo būti patriotu. LR Konstitucija nurodo, jog Lietuvos valstybę kuria Tauta (etniškai susiformavusi žmonių grupė tam tikroje teritorijoje) - pilietis gali nepriklausyti šiai etninei grupei, tačiau pilietiškai aktyviu gali išlikti.

Sociologas *V. Gaidys*, nagrinėjantis politinio aktyvumo rodiklius, teigia, kad bene didžiausia esama problema yra ta, kad nuosekliai auga piliečių apatija dalyvauti politiniuose procesuose.³⁹ Viena vertus, dalyvavimą valstybės valdyme galime traktuoti, kaip piliečio pareigą, gyvenant demokratiškoje santvarkoje, kurioje nėra priespaudos šiuo klausimu, tačiau kita vertus, dalyvavimą galime traktuoti, kaip pasirinkimo teisę – nedalyvauti. Šio darbo paradigma akcentuoja piliečių įsitraukimo svarbą į valstybės procesus, todėl svarbu atkreipti dėmesį į pilietinės galios indeksą šiandien, kuriame piliečių dalyvavimas yra kertinis akmuo. Pilietinės visuomenės institutas pristato 4 esmines pilietinės galios dimensijas:

1. Pilietinis aktyvumas (kiek aktyviai dalyvaujama metų bėgyje).
2. Potencialus pilietinis aktyvumas (kiek piliečiai nusiteikę dalyvauti tuo atveju, jei kiltų tiesioginė problema).
3. Pilietinė įtaka (kiek piliečiai pajėgūs savo galiomis paveikti priimamus sprendimus valstybėje).
4. Rizikos, susijusios su pilietine veikla (kiek valstybė pasirengusi priimti organizuotos pilietinės visuomenės veiklą).⁴⁰

³⁹ Vladas Gaidys, „Politinio aktyvumo rodikliai visuomenės apklausoje“, *Filosofija. Sociologija* 31, 4 (2020): 1, <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija/article/download/4351/3427?inline=1>.

⁴⁰ „Pilietinės galios institutas“, Pilietinės galios indekso 2022 m. tyrimo rezultatų pristatymas, žiūrėta 2023 m. sausio 30 d., <http://www.civitas.lt/renginiai/>.

Remiantis 2022 m. Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso tyrimu, galime teigti, kad valstybę užgulusi COVID-19 situacija, šiek tiek keitė pilietinės visuomenės veiklą valstybėje. Pastebėta, kad pilietinis aktyvumas augo, tačiau pilietinės įtakos suvokimas liko žemas.⁴¹ Piliečiai nejaučia, turintys galią, ką nors keisti, to pasekoje, atsiranda *netikrumo* sąvoka - piliečiai nežino kaip elgtųsi ar kaip derėtų elgtis vienu ar kitu klausimu. Šio darbo empirinėje dalyje yra naudojamos pilietinės įtakos bei rizikos, susijusios su pilietine veikla dimensijos, kuriant piliečių kontrolės modelio scenarijus, kadangi viena iš scenarijų varomųjų jėgų - kiek politikai yra atviri priimti pilietinės visuomenės kontrolę esant stipriai piliečių kontrolei (pilietinei įtakai).

Darbo pirmojoje dalyje apžvelgtos pilietiškumo ir pilietinės visuomenės sampratos, leidžia teigti, kad nuo ugdomo pilietiškumo priklauso, kokia bus išugdyta pilietinė visuomenė, o nuo pilietinės visuomenės priklauso koks bus išugdytas piliečių dalyvavimas valstybės valdyme. Nors ši sąsaja svarbi, tačiau matome, kad piliečių dalyvavimo procese tikslingai svarbi ir gero piliečio samprata, kuri leidžia suprasti, kad geras pilietis, kaip ir pilietiškumas bei pilietinė visuomenė yra nuolatos siektini ir tobulinti aspektai valstybėje, to pasekoje teigiame, kad įsitraukimo procesas į valstybės valdymą taip pat yra nuolatos siektinas ir tobulintas procesas valstybėje. Darbo paradigmoje teigiama, kad aktyvus pilietinės visuomenės dalyvavimas užtikrina sėkmingai funkcionuojančią demokratiją, todėl šį procesą svarbu nuolatos stebėti, tam kad būtų užtikrinta teigiama demokratijos raiška. Pirmojoje dalyje labiausiai išskiriame R. Riekašiaus bei A. Astramsko pilietinės visuomenės bei pilietiškumo sampratas, taip pat I. Petronytės Urbanavičienės bei H. Lorentzen ir L. Hustinx iškiriamas gero piliečio savybes. Šių autorių, pateikiamų sampratų pamatu, empirinėje dalyje pateikiami piliečių kontrolės modelių scenarijai. Dėmesys taip pat skiriamas pilietinės galios indekso sudedamosioms dalims, kurios atsispindi scenarijų modeliuose.

“Gyvename nepasitikėjimo amžiuje” R. Hardin

2. PASITIKĖJIMAS PILIETINĖJE VISUOMENĖJE

Sąvoka pasitikėjimas įvairiuose moksliniuose kontekstuose aptariama skirtingai. Pasitikėti galime savimi, artimųjų ratu, nepažįstamaisiais, bendruomene, mokslu, religija, įmone, institucija, valstybe ir kt. veiksniais. Pasitikėjimas yra socialinis reiškinys, kurį visuomenė supranta per

⁴¹ *Ibid.*

individualumo prizmę, todėl šiam terminui reikalingas teorinis patikslinimas ir empiriniai tyrimai.⁴² Darbo autorius teigia, kad kintantis visuomenės įsitraukimas į valstybės valdymą tiesiogiai koreliuoja su pasitikėjimo suvokimo kintamumu. Šio darbo problema pabrėžia, kad pasitikėjimas yra vienas iš svarių faktorių, lemiančių pilietinės visuomenės įsitraukimą į valstybės valdymą, todėl šiame darbe reikalinga pažvelgti, kokia raiška skleidžiama ši sąvoka bei kaip jos koreliacija su valstybės įsitraukimu kinta istorinėje viešojo administravimo plotmėje.

Pasauliniai lyderiai ir mokslininkai, komunikuojantys pasauliui pasitikėjimo sampratą:

Pasitikėjimas – pagrindinė žmonių santykių dalis, apimanti tiek šeimos gyvenimą, tiek santykį į politinius procesus. Pvz. jei nėra pasitikėjimo gydytoju ar politiku, bus kur kas sudėtingiau pasinaudoti jų paslaugomis.⁴³

Pasitikėjimas - lygu sveikai, stabiliai valstybei. Jei piliečiai nepasitiki savo valstybe, ar tikrai svarbu, kokia politika yra vykdoma?⁴⁴

Pasitikėjimas - kertinis akmuo bendradarbiavime su kitomis valstybėmis. Pasitikėjimas yra būtinas kuriant rytojaus pasaulį.⁴⁵

Pasitikėjimas – jautrus santykis. Atsivėrusi pasitikėjimo krizė tarp piliečių ir valstybės atskleidė trapią pusiausvyrą valstybės ir visuomenės santykyje.⁴⁶

Pasitikėjimas yra pamatinė valstybės politinių institucijų stabilumo ir stiprinimo savybė, bei pamatinis politinių sistemų šaltinis.⁴⁷

Pasitikėjimas yra faktorius, padedantis suprasti politikos poveikį (priežastis) pilietinės visuomenės išoriniams veiksams (gaunama pasekmė, rezultatas).⁴⁸

⁴² Bernard Barber, „Theory and Methods“ iš *Trust: Making an Breaking Cooperative Realties*, Diego Gambetta, (USA: American sociological association, 1992), 401.

⁴³ Paul Thagard „What is Trust?“, *Psychology Today*, žiūrėta 2023 m. sausio 6 d., <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hot-thought/201810/what-is-trust>.

⁴⁴ Max Stier ir Tom Freedman, „Why Democracy’s in Such Trouble: A Crisis in Public Trust of Government“, *Politico*, žiūrėta 2023 m. sausio 5 d., <https://www.politico.com/news/magazine/2022/03/01/democracy-public-crisis-trust-government-faith-00012565>.

⁴⁵ „Von der Leyen Outlines Vision for Stronger Europe“, *World Economic Forum*, žiūrėta 2023 m. sausio 6 d., <https://www.weforum.org/press/2022/01/ec-president-ursula-von-der-leyen-outlines-vision-for-strongereurope/>.

⁴⁶ Arthur Nelsen, „German president warns of pandemic crisis of trust“, *Politico*, žiūrėta 2023 m. sausio 6 d., <https://www.politico.eu/article/germany-coronavirus-vaccination-frank-walter-steinmeier-president-warns-crisis-of-trust/>.

⁴⁷ Fabrizio Gilardi, *Digital Technology, Politics, and Policy-making* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 3, <https://www.cambridge.org/core/elements/abs/digital-technology-politics-and-policy-making/87FD59372FF022F38B1678775FD7A099>.

⁴⁸ Joshua J. Dyck, „Initiated Distrust, Direct Democracy and Trust in Government“, *American Politics Research* 37, 4 (2009): 541, <https://journals-sagepub-com.skaitykla.mruni.eu/doi/pdf/10.1177/1532673X08330635>.

Pasitikėjimas tai piliečių politinio dalyvavimo lygmuo su politikais. Jei daugiau nepasitikėjimo – padaugėja protestų, jei daugiau pasitikėjimo – daugiau dalyvaujančių rinkimuose.⁴⁹

Šiame darbe pasitikėjimo sąvoką apibrėšime, kaip faktorių, padedantį suprasti politikos poveikį, pilietinės visuomenės išoriniams veiksams. Darbo autorius teigia, kad ši samprata tikslingai atspindi priežasties ir pasekmės dėsningumą, t.y., žvelgiant į tai kaip kinta pasitikėjimo suvokimas pilietinėje visuomenėje, galime matyti įsitraukimo į valstybės valdymą rezultatus, todėl šiame darbe pažvelgsime į šį kintamumą isorinėje plotmėje. Šia autoriaus *Joshua J. Dyck*, pateikta samprata, yra remiamasi kuriant piliečių kontrolės scenarijus, nes nuo valstybės politikų vykdomų procesų, kurie sukelia (ne)pasitikėjimą priklauso kaip kinta piliečių kontrolė, todėl šia idėja pasirinkta viena iš varomųjų jėgų. Taip pat atsižvelgiama į Europos lyderės *Von der Leyen* komunikojamą požiūrį, jog pasitikėjimas yra būtinas rytojaus pasauliui, bei autoriaus *Fabrizio Gilardi* teiginiu, kad pasitikėjimas yra pamatinis politinių sistemų šaltinis. Darbo autorius teigia, kad sveika politinė sistema demokratinėje valstybėje neįmanoma, be pasitikėjimą skatinančių priemonių. Siejant pasaulio lyderių bei mokslininkų komunikavimą apie pasitikėjimą šiandien, galime daryti išvadą, kad pasitikėjimas tai pirmiausia teigiamas santykis tarp piliečių ir valstybės siekiant kurti darnią piliečio ir valstybės gerovę.

2.1. Požiūrio į pasitikėjimą raida VA evoliucijoje

Biurokratija tvirtai išsiskynusi demokratinės valstybės valdyme. Jos pradininku laikomas M. Weber sumodeliavo viešojo administravimo pamatus, kurių tam tikras formas valstybės naudoja iki šiol. Viešąjį administravimą galima analizuoti, svarstant teigiamus ir neigiamus jo aspektus, tačiau analizuoti viešąjį administravimą be M. Weber kol kas neįmanoma.⁵⁰ Viešojo administravimo raidą sudaro trys pagrindiniai etapai, kartu su jų pereinamaisiais laikotarpiais: hierarchinis modelis, naujoji viešoji vadyba ir naujasis viešasis valdymas. Šiame darbe, pasirinkta viešojo valdymo paradigma, akcentuojanti pilietiškumo svarbą bei piliečių įtraukimą į valstybės valdymo procesus, o šiam įtraukimui neabejotinai reikalinga pasitikėjimo valstybe svarba ir užtikrinimas. Eilę metų iš eilės, remiantis VRK duomenimis, galime matyti, kad vienoje

⁴⁹ Jacquelin van Stekelenburg ir Bert Klandermans, „The Social psychology of protest“, *Current Sociology Review* 61, 5 (2013): 2, <https://web-p-ebsohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=bcfee5ea-9d89-4ab0-90ff-ee8bb7a69567%40redis>.

⁵⁰ Wolfgang Drechsler, „Good Bureaucracy: Max Weber and Public Administration Today“, *Max Weber Studies* 20, 2 (2020): 220, <https://muse.jhu.edu/article/808547/pdf>.

svarbiausių politinio dalyvavimo formų – rinkimuose, susirenka negausi dalis gyventojų. Rezultate, mažuma išrenka daugumą. Nuosekliai atliekami tyrimai siekiant išsiaiškinti pagrindines šio menko dalyvavimo priežastis, nurodo esminę gairę – nepakankamas pasitikėjimas valstybės aparatu. Darbo autorius teigia, kad nagrinėjant pilietinės visuomenės įtraukimą šiuo metu, reikalinga pažvelgti, kaip pasitikėjimas evoliucionavo VA evoliucijoje:

Hierarchinis modelis pabrėžia griežtą institucijų ir postų hierarchiją, aiškią kontrolę ir įsakymus, kurie turėtų užtikrinti stabilumą pirmiausia administraciniame aparate, o taip pat ir visoje valstybėje.⁵¹ Suteikta galimybė siekti karjeros, kelti kompetenciją. Besiformuojantis biurokratų elito ratas buvo nuginčijamas statusas visuomenėje bei motyvacija darbui.⁵² Aiškiai atskirtas politiko ir biurokrato darbas (administracinė vykdomoji sistema buvo laikoma kaip nutolusi nuo politinio konflikto)⁵³ su griežta atsiskaitomybe, griežtos taisyklės, kurios nepalieka vietos interpretacijoms. Mažai kreiptinas dėmesys į biurokratų vidines emocijas, jausmus, nes vyraujančioje griežtoje tvarkoje, emocijoms vietos nebelieka. Tokio modelio pagrindinis pranašumas yra tai, kad vykstant politinių valdžių kaitai, biurokratinis aparatas išlieka stabilus.⁵⁴ Darbo autorius teigia, kad valstybės požiūriu, esant politinės valdžios pokyčiams, visuomenė nepalieka nežinomybėje ar neaiškume, nes valstybėje išlaikomas tam tikras stabilumas biurokratijos atžvilgiu. Pilietinei visuomenei nėra didelio poreikio nepasitikėti valstybe, nes valstybės aparatas griežtai kontroliuojamas vieniems kitų. Todėl pasitikėjimo suvokimas pilietinėje visuomenėje yra nuleidžiamas ir konstruojamas iš viršaus į apačią, primetant piliečiams vertybes taip, tarsi jie patys šias vertybes konstruotų. Darbo autorius teigia, kad šiame hierarchiniame modelyje atsispindi *S. Arnstein* pasauliui pateiktos piliečių dalyvavimo kopėčiose (apie kurias plačiau bus kalbama šio darbo trečioje dalyje) minimas *terapijos* laiptelis, apibūdinamas kaip pilietinės visuomenės nedalyvavimas. Taigi, prasidėjusios reformos, kurių pagrindas buvo keisti modelį dėl jame išryškėjusių trūkumų, parodė, kad hierarchinio modelio

⁵¹ Vitalis Nakrošis, „Viešojo valdymo reformos Lietuvoje: kodėl ir kuo reikia pakeisti Naująją viešąją vadybą?“, *Politologija* 1, 61 (2015): 69, <https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8283/6155>.

⁵² Drechsler, *supra note*, 51: 221.

⁵³ Mohamed Amine Boubdnad, „The New Public Management: Emergence and Content“, *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economic* 2,5 (2021): 723, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03371989/document>.

⁵⁴ Vainius Smalskys ir kt., *Viešasis valdymas*, (Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, 2010), 115-118, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16707/9789955192091.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

rezultatas yra prastas politikos ir valdymo efektyvumas bei didėjantis piliečių nepasitikėjimas valstybės aparatu,⁵⁵ taip pat didelis skaidrumo, atskaitomybės bei atsakomybės trūkumas.⁵⁶

Naujoji viešojo vadyba atsirado, kaip atsvara hierarchiniui modeliui. Šio valdymo pirminė jėga įsigalėti buvo kritikos strėlės esamam valdymui. Todėl nėra tikslinga teigti, kad šis naujasis modelis įnešė naujas reformas senojo modelio atžvilgiu, veikiau jis pateikė sprendimo būdus, išryškėjusiems trūkumams, ir tokiu būdu įsigalėjo kaip nauja viešojo administravimo teorija. Vadyba, kaip mokslo disciplina, atskiria privatų ir viešąjį valdymą. Privatus valdymas yra susijęs su įmonėmis, viešasis – viešojo administravimo institucijomis.⁵⁷ Naujoji viešojo vadyba įneša naują srovę – privataus valdymo gaires adaptuoti viešajame valdyme.⁵⁸ Taigi, pereita nuo administracinio piliečio prie ekonominio piliečio, kuriam svarbi organizacijos misija.⁵⁹ Pagrindinės šio modelio gairės: ne proceso eigai, o rezultatams skiriamas dėmesys; organizacijos struktūros lankstumas; didelis dėmesys vadybininko atsakomybei; atsakingai žvelgiama į darbuotojo gabumus, ne tik į kompetenciją, bei atsiranda poreikis organizacijos pasiekimams ir efektyvumui didinti.⁶⁰ Šios teorijos tikslas, atspindi šio darbo problemos gairę – sustiprinti valstybės aparatą, sustiprinant piliečių socialinį pasitikėjimą valstybėje vykstančiais sprendimais.⁶¹ Žvelgiant į tai, kad hierarchiniame modelyje pasitikėjimas buvo mažas, Naujoji viešojo vadyba siekia jį sustiprinti. Visuomenės pasitikėjimui didinti pasitelkiamas klientelizmas, kai į pilietį žvelgiama kaip į klientą, siekiant patenkinti jo poreikius, tokiu būdu pilietis gauna didesnę dėmesį iš valstybės, kuris rezultate turėtų sukelti teigiamą požiūrį į pačią valstybę. Pasitikėjimo didinimą taip pat skatino prasiplėtęs dėmesys interesų grupių kūrimui (pvz. bendruomenės), jų veiklai, teikiamiems pasiūlymams dėl kokybiškesnės valstybės gerovės. Pradėjo rasti tam tikra konkurencija tarp bendruomenių, kuri pateiks geresnius pasiūlymus valstybei.⁶² Darbo autorius teigia, kad klaidinga

⁵⁵ Nakrošis, *op.cit.*, 70.

⁵⁶ Adomas Vincas Rakšnys, „Viešojo sektoriaus institucijų vadovų vaidmens ir organizacinės kultūros transformacijos modernizavimo tradicijų kontekste“, *Viešojo politika ir administravimas* 15, 4 (2016): 690, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14628/4335-10037-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁵⁷ Mohamed Amine Boubdnad, *supra note*, 54: 722.

⁵⁸ *Ibid.*, 724.

⁵⁹ Rakšnys, *supra note*, 57: 690.

⁶⁰ Smalskys ir kt., *supra note*, 55: 108-122.

⁶¹ Arvydas Guogis ir Dangis Gudelis, „Naujosios viešosios vadybos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai. Viešojo politika ir administravimas“, *Viešojo politika ir administravimas* 4 (2003): 26-34, https://www.researchgate.net/publication/249961006_Naujosios_viesosios_vadybos_taikymo_teoriniai_ir_praktiniai_aspektai.

⁶² Mantas Bileišis ir kt. „Viešojo administravimo mokslo pagrindai“, iš *Viešojo administravimo teorijos*, Jolanta Urbanovič, Vainius Smalskys, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015), 17-21.

teigti, jog Naujosios viešosios vadybos atsiradimo bei įsivyravimo laikotarpiu visuomenės pasitikėjimas pasiekė aukštumas, tačiau jis buvo suaktyvintas, t.y. priklausomai nuo valdžios priimamų sprendimų jis arba pakildavo arba nusileisdavo, bet visada išlikdavo *gyvas*. Darbo autorius sieja Naująją viešąją vadybą su autoriaus *D. Connor* pateiktomis Naujosiomis piliečių dalyvavimo kopėčiomis (kurios bus aptartos šio darbo trečioje dalyje) tuo atžvilgiu, kad yra skiriamas didesnis dėmesys į reikalus, kurie labiau aktualūs tampa piliečiams (t.y. bendro planavimo, konsultavimo, grįžtamojo ryšio ir išsilavimo laipteliai). Neabejotinai, skiriamas didesnis dėmesys tam, kas aktualu piliečiams, atveria platesnes galimybes aktyviau įsitraukti į valstybės valdymo procesus.

Naujasis viešasis valdymas. Naujajai viešajai vadybai susidūrus su iššūkiais, nesėkmėmis, atsirado niša susiformuoti dar vienai viešojo administravimo teorijai, kurios pagrindinis tikslas siekti gerovės valstybės valdymo, užglaistant naujosios viešosios vadybos trūkumus. Pagrindinės Naujasis viešasis valdymas siekti gerovės valstybės pradėjo nuo socialinio kapitalo plėtojimo. Pagrindinės teorijos gairės: dominuojantis pliuralizmas viešosiose paslaugose, demokratinių vertybių sustiprinimas, darnus visuomenės vystymasis, pilietis ir jo poreikių tenkinimas yra viena svarbiausių sričių.⁶³ Sąvokas: rinkta, konkurencija, klientas keičia sąvokos demokratija, savigarba, pilietis, tarnavimas visuomenės gerovei, bei piliečio lūkesčių patenkinimas.⁶⁴ Darbo autorius Naujojo viešojo valdymo idėjas sieja su autoriais *S. Arnstein* ir *D. Connor* pateiktomis piliečių dalyvavimo kopėčiomis tuo atžvilgiu, jog šioje paradigmoje kreipiamas dėmesys į tai, kas aktualu piliečiams, bei į tai, kad teoriškai turėtų didėti piliečių dalyvavimas valstybės valdyme (stiprinami partnerystės, deleguots valdžios ir piliečių kontrolės laipteliai). Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad Naujajame viešajame valdyme atsiranda artimesnis ryšys tarp valdžios institucijų ir žiniasklaidos, todėl piliečiai gali būti labiau ir dažniau informuoti apie valstybėje vykstančius procesus. Darbo autorius mano, kad būtų klaidinga teigti, jog tokiu būdu yra skatinamas piliečių pasitikėjimas, nes žiniasklaida pati pasirenka kaip ir kokią žinią komunikuoti visuomenei, kita vertus, informuota visuomenė yra *arčiau* valstybės. Empirinėje šio darbo dalyje, pateiktuose piliečių kontrolės scenarijuose, darbo autorius atspindi informacinio srauto kintamumą augant it slipstant piliečių kontrolei. Didėjantį valstybės susidomėjimą visuomene ir jos lūkesčių tenkinimą rodo tai, kad valdžios institucijos pradeda savo iniciatyva labiau bendradarbiauti su

⁶³ Rakšnys, *supra note*, 57: 694.

⁶⁴ Smalskys ir kt., *supra note*, 55: 137-149.

bendruomenėmis, prisiminus viešąją vadybą ši iniciatyva buvo labiau iš bendruomenės pusės. Pasitikėjimo sąvoka šiame modelyje užima vieną svarbiausią vietą iš visų trijų teorinių modelių mūsų paminėtų.⁶⁵ Pasitikėjimo ir bendradarbiavimo vertybių svarba bei viešosios politikos įgyvendinimo dalijimasis tai stiprus šio modelio pranašumas.

Pasitikėjimo raida viešojo administravimo teorijose.

Modelis	Požiūris į pilietį/kontrolė	Pasitikėjimas
Hierarchinis modelis	Daug taisyklių; Į pilietį požiūris silpnas Visa kocentracija ties politikų ir biurokratų darbu, nes jie geros valstybės pagrindas	Žemas
Naujoji viešoji vadyba	Lankstumas; Pilietis – klientas. Reiktų atsižvelgti į jo poreikius, tačiau išlaikyti atstumą.	Banguojantis
Naujasis viešasis valdymas	Demokratiškos vertybių stiprinimas; Laimingas Pilietis – geros valstybės ašis, socialinė atsakomybė prie pilietį Artimesnis ryšys su piliečiu.	Pasitikėjimas banguojantis, tačiau atsiranda atgalinis ryšys. T.y. piliečiai skatinami paistikėti valstybe, ir valstybė skatinama labiau pasitikėti piliečiais, suteikiat jai daugiau laisvių, lankstumo.

Politikos mokslų teoretikai yra sutarę, kad pasitikėjimas vykdoma politika bei jos vykdytojais yra viena didžiausių erozijų bei vienas labiausiai spręstinių klausimų šiuolaikinėse visuomenėse, tai atsispindi ir šio darbo paradigmoje. Idėja pagrįsti valdžios teisėtumą rinkimais, metai iš metų ėjo lygiavertiškai su piliečių nepasitikėjimu. Teisėtumą (teisė rinkti valdžią) ir pasitikėjimą (per pažadus) demokratinės tautos sieja per rinkimų mechanizmą. *P. Rosanvallon ir A. Goldhammer* pateikia tyrimų, susijusių su pasitikėjimu valdžia analize. Pasitikėjimą autoriai

⁶⁵ Nakrošis, *supra note*, 52: 89.

apibrėžia kaip nematomą instituciją, kuri atlieka pagrindinę funkciją: išplečia teisėtumą (prie procedūrinio veiksmo prisideda moraliniai aspektai, tokie kaip rūpestis dėl bendrojo gėrio).⁶⁶ Pasitikėjimas skirstomas į liberalųjį ir demokratinį. Liberalusis pasitikėjimas vyrauja praplečiant demokratijos ribas. Kuo daugiau piliečiui atitenka valdžios, tuo realesnė galimybė ja piktnaudžiauti, todėl liberalus pasitikėjimas pasireiškia tuo, kad valdžia turi tikrinti save pačią. Tai siejama su nerimu ir įtarinėjimu piliečiais, kurie turi didesnę įtaką nei jie patys. Liberalusis pasitikėjimas pasireiškia per abejotinas visuotines rinkimų teises.⁶⁷ Darbo autorius pabrėžia demokratinį pasitikėjimą, apibrėžiamą, kaip sistemą, kuri užtikrintų, kad valdžia ne tik laikytųsi savo pažadų bet ir rastų konkrečią formą, padedančią šiek tiek spausti politikus tarnauti bendrajam gėriui.⁶⁸ Pirmasis ir antrasis scenarijus, remiasi būtent demokratinio pasitikėjimo sąlygomis.

2.2 Pagrindiniai nepasitikėjimo rodikliai

P. Rosanvallo teigia, kad labiausiai nepasitikėjimo kilimą lemia sociologiniai, ekonominiai bei moksliniai veiksniai. Jie susiję su nepasiteisinusiomis prognozėmis, kurias pateikia politikai.⁶⁹ Šio darbo problemoje, aiškiai atsispindi, kad nepasitikėjimas yra rimtas faktorius, darantis įtaką pilietinei visuomenei aktyviai įsitraukti į valstybės procesus, o jam esant, palaipsniui, pradeda formuotis rizikos visuomenė, kuri tampa atsargesnė pažadų klausimais. Iškilęs lyderis, kalbantis apie kardinalius pokyčius vėl atsiduria visuomenės akiratyje, nes piliečiai vis tiek turi rinkti valdžią, kitaip neveiktų demokratija, todėl tai uždaras ratas su daugybe spragų. Ekonominius ir mokslinius veiksnius tampa vis sudėtingiau nuspėti, to pasekoje atsiranda nusivylimas valstybe, o šis reiškinyz rizikingas tuo atžvilgiu, jog tai tampa bendras, daugumą apimantis pilietinės visuomenės suvokimas, kuriam pasipriešinti vienam individui yra sudėtinga, nes vyksta savęs tapatinimas su bendruomenės idėja, todėl pilietiškumo raiška, minima šio darbo paradigmoje bei pilietinės visuomenės įsitraukimas tampa vis sudėtingesnis procesas. Sociologiniai nepasitikėjimo veiksniai apie kuriuos kalba *P. Rosanvallo* yra susiję su susvetimėjimo būseną. *C. Budnik* teigia, kad jei šalyje piliečiai mažai pasitiki vieni kitais – jie mažiau pasitikės ir valstybės valdžia. Šalyse,

⁶⁶ Pierre Rosanvallo, *Counter democracy – politics in an age of distrust* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 2, https://books.google.co.th/books?id=9kCQt5ldSnMC&pg=PT6&hl=th&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false.

⁶⁷ *Ibid.*, 8-9.

⁶⁸ *Ibid.*, 9-10.

⁶⁹ *Ibid.*, 14.

kuriose yra stipresnis pasitikėjimas vieni kitais – vyrauja stipresnis pasitikėjimas valdžios atstovais.⁷⁰ Šiai tezei antrina jau minėtas, autoriaus *Paul Thagard* pasitikėjimo apibrėžimas, jog tai tikrų tikriausia santykių dalis, apimanti ne tik šeimos gyvenimą, bet ir politinius procesus. Atsižvelgiant į tai, darbo autorius pabrėžia, kad horizontalus pasitikėjimas (valstybės vadovais) koreliuoja su vertikaliu pasitikėjimu (vienais kitu).

V. Laurėnas teigia, kad demokratinė valdymo forma leido išlaisvinti jėgas, kurias sunku suvaldyti jai pačiai.⁷¹ Puikiai pastebėta, kad yra siekiama paties žmogaus pastangomis gebėti valdyti gamtą ir visuomenę. To pasekoje, atsiradusioms problemoms kaip klimato kaita, atšilimas ar branduolinis energetikos saugumas reikalauja šiuos klausimus išmanančių specialistų.⁷² Jų trūkumas, žinių stoka yra viena iš priežasčių kodėl valstybės vadovai ne visada kokybiškai, kartais skubotai priima sprendimus. Padariniai atitenka piliečiams, kurie iki balsadėžių dažnu atveju neatvyksta, tačiau savo aktyvumą parodo pasitelkę demonstracijų, piketų, socialinių tinklų ar kt. įrankius.

Sociologas *L. Tragardh* drąsiai teigia, kad pastarosios ekonominės krizės vyksta pirmiausiai dėl visuomenės nepasitikėjimo savo pačių išrinktais politikais.⁷³ Nors tyrimų duomenimis, pastebėta, kad valdančiosios daugumos rinkėjai, valstybės aparatu pasitiki labiau, nei opozicinės valdžios rinkėjai (pastarieji nėra linkę pasitikėti nei politikais, nei valdžios institucijų veikla).⁷⁴ Nepasitenkinimą esamais politikais bei jų vykdoma veikla, maža atsiskaitomybe jie parodo per rengiamas demonstracijas, kurios kuria naują nepasitenkinimo valdžia kultūrą. Piliečiai pradėję nepasitikėti savo valstybe linkę atsakyti balsavimo ar kitokio teigiamo politinio dalyvavimo. Paradoksalu tai, kad atsiradus mažesniam įsitraukimui, visuomenė jaučia turinti mažą įtaką valdžios sprendimams, o valdžia savo ruožtu pradeda labiau dirbti sau, natūraliai mažiau girdėdama visuomenės poreikius, nes visuomenė pati atsisako politinio dalyvavimo, atsiribodama

⁷⁰ Christian Budnik, „Trust, Reliance, and Democracy“, *International Journal of Philosophical Studies* 26, 2 (2018): 1, <https://www-tandfonline-com.skaitykla.mruni.eu/doi/full/10.1080/09672559.2018.1450082>.

⁷¹ Vaidutis Laurėnas, „Nedalyvavimo politikoje kokybės atvejis: refleksyvusis nedalyvavimas“, *Politikos mokslų almanachas* 14 (2014): 50, https://www.researchgate.net/publication/280984253_Nedalyvavimo_politikoje_kokybes_atvejis_refleksyvusis_nedalyvavimas.

⁷² *Ibid.*

⁷³ Lars Tragardh, „Commentary: The Politics of Distrust“, *Civil Society* 9, 1 (2013): 2, <https://www-tandfonline-com.skaitykla.mruni.eu/doi/full/10.1080/17448689.2013.784503>.

⁷⁴ Yordan Kutiyski, Andre Krouwel ir Jan-Willem van Prooijen, „Political extremism and distrust: Does radical political orientation predict political distrust and negative attitudes towards European integration?“, *The Social Science* 58, 1 (2021): 3, <https://www-tandfonline-com/doi/full/10.1016/j.soscij.2019.03.004>.

nuo jo.⁷⁵ Šia autoriaus *Max Stier* išvalga bus remiamasi kuriant ketvirtąjį piliečių kontrolės scenarijų, kuriame atsispindi šiuo metu esanti piliečių kontrolė bei nepalonus valdžios politikų požiūris į ją.

Šiandien valstybės susiduria su iššūkiais, kurie yra ne dėl atsiradusių priešų, o dėl pačių piliečių, kurių nepasitikėjimas politikais ir abejojimas dėl demokratinių institucijų veiklos, yra nuosekliai didėjantis.⁷⁶ Nepasitikėjimo rezultatas valstybėje gali duoti skaudžias pasekmes visuomenei. Pvz. *The Lancet* atlikto tyrimo duomenimis, demokratinės valstybės, kuriose pasitikėjimo lygmuo valstybe yra aukštesnis – mirčių bei sunkių susirgimų nuo COVID-19 buvo kur kas mažiau, nei demokratinėse šalyse, kuriose pasitikėjimas valstybe ypatingai žemas.⁷⁷

Visuomenės pasitikėjimo pagrindas formuojamas daugiau per asmeninę patirtį, t.y. kai kreipiamasi į instituciją su konkrečiu klausimu, pvz. prašoma suteikti socialinį būstą ar kt., šie piliečiai gali aiškiau matyti valdžios veiksmus iškilus problemai. Esant teigiamai patirčiai konkrečiu piliečio klausimu – pasitikėjimas ir pozityvus požiūris į valstybės veiksmus bus aukštesnis, tačiau esant neigiamai patirčiai – atsiradęs nepasitikėjimas gali turėti ilgalaikį neigiamą poveikį visam valstybės aparatui.⁷⁸

Prastėjančios piliečių orientacijos mastas į politikos valdymą priežastys:

- Ekonominiai, moksliniai veiksniai (juos sunku nuspėti, įvyksta politinio atstovavimo nesėkmė).
- Sociologiniai, kai atsiranda susvetimėjimas, nepasitikint vieni kitais.
- Žmogiškųjų išteklių trūkumas, tokių kaip mokslininkų, ekspertų, specialistų trūkumas valstybės valdžioje. Politikų žinių stoka – skubotai priimti sprendimai.
- Kompetencijos trūkumas bei vengimas ją kelti⁷⁹
- Iškilę korupcijos skandalai.⁸⁰

⁷⁵ Max Stier, *supra note*, 44: 1.

⁷⁶ Remigijus Riekašius „Politisinis dalyvavimas: samprata ir tipologija“, *Mokslo studija* (Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011), 3, <http://riekasius.lt/tekstai>.

⁷⁷ Thomas J Bollyky ir kt., „Trust made the difference for democracies in COVID-19“, *The lancet*, žiūrėta 2023 m. sausio 8 d., [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(22\)01532-X.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(22)01532-X.pdf).

⁷⁸ Max Stier, *supra note*, 44: 1.

⁷⁹ Eri Bertso, „Political Distrust and its Discontents: Exploring the Meaning, Expression and Significance of Political Distrust“, *Societies* 9, 4 (2019): 13, <https://www.mdpi.com/2075-4698/9/4/72/htm>.

⁸⁰ *Ibid.*

- Menkas dėmesys tokiems klausimams kaip: tautinės mažumos, religinės bendruomenės, lyčių klausimai, t.t.⁸¹
- Asmeninė nepasiteisinusi patirtis (pvz. nesuteikta pagalba po stichinės nelaimės įvykio) Įvykusi neigiama patirtis – ilgalaikis neigiamas poveikis pasitikėjimui.
- Piliečių nuomonė, kad valdžios sistema per daug veikiama elito. (Tai siejama su paviešintais korupcijoss skandalais).⁸²
- Vertikalaus pasitikėjimo koreliacija su horizontaliuoju pasitikėjimu.
- Viešos diskusijos valdžios atstovų gerbūvio klausimais, kai neišspręsti jautrūs valstybei klausimai (pvz. pensijos, mokytojų, gydytojų atlygis ir pan.)⁸³
- Kai piliečiai neranda patinkančio kandidato ar partijos rinkimų metu, kurios pažadai atitiktų jų lūkesčius. Atsiranda nusivylimas, susvetimėjimas, sumažėjęs piliečio kaip, darančio įtaką jausmas.⁸⁴
- Istorinė valstybių patirtis. *P. Štiomka* teigia, kad pats demokratijos gimimas, adaptavimasis prie jos bei prie rinkos ekonomikos visuomenei sukėlė ta tikrą traumą, todėl, kad atsirado padidėjęs nusikalstamumas, nedarbas, sumažėjo pats pragyvenimo lygmuo, tai daugeliui žmonių įsirėžė kaip skaudi patirtis.⁸⁵
- Teisti politikai, politiniai perbėgėliai valdžioje, keičiantys partijas, neturintys aiškios partinės pasaulėžiūros bei mandato atsisakymas (pvz. išrenkamas į EP, bet atsisako, nes pasirenka kitas pareigas, atsakomybės piliečiams neturėjimas).⁸⁶
- Konsesuso nebuvimas. Kai politikai nuolat lydimi skandalų, politinių rietenų. Parodoma, kad išrinkta valdžia pati nesusitaria, nemoka tartis.
- Nėra atsakingų, kurie priimtų atsakomybę už politines nesėkmes.

⁸¹ Eri Bertsou, *supra note*, 80: 13.

⁸² Joshua J. Dyck, *supra note*, 48: 1.

⁸³ Autoriaus pastaba: pvz. siūloma kelti Seimo nariams atlyginimus, grindžiant, kad tokiu būdu bus pritraukti talentingesni žmonės į valdžią, tačiau nesiūlo turėti bent vieną aukštąjį išsilavinimą renkant Seimo narius ar kitaip kelti kompetenciją. Atreiptina, kad Lietuvoje gyvenančių EP narių atlyginimas yra virš 7000,00 eur/mėn. neto. Ar galime teigti, kad pritraukti talentingesni žmonės atstovauti Lietuvą Europoje?

⁸⁴ Eri Bertsou, *supra note*, 80: 9.

⁸⁵ „Seimo dažnis. (Ne)pasitikėjimo parlamentu priežastys ir perspektyvos ateityje“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2023 m. sausio 9 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35403&p_k=1&p_t=272762&p_kade_id=9&p6=26.

⁸⁶ Seimo dažnis. (Ne)pasitikėjimo parlamentu priežastys ir perspektyvos ateityje, *supra note*, 86.

- *Antraeilis pasitikėjimas*. Darbo autorius antraeilium pasitikėjimu vadina tuos atvejus, kai politinė partija iškelia į sąrašo viršų savo sudėliotus kandidatus, tad pilietis turėtų pirmiausia pasitikėti partija (ir jos pasirinkimu), o tik vėliau kandidatu. Tačiau partijos retai pristato visuomenei, kodėl būtent tuos kandidatus kelia į viršų. Nebelieka galimybės žmonėms neberinkti *tų pačių* kandidatų. Žemesnėse vietose atsidūrę kandidatai dažniausiai būna menkai žinomi, nepažįstami visuomenei, todėl žmogus nelinkęs balsuoti už juos.

Darbo autorius teigia, kad aukščiau išvardintos prastėjančios piliečių orientacijos masto į politikos valdymą priežastys tiesiogiai koreliuoja su pasitikėjimo sąvoka, t.y. kad (ne)pasitikėjimas yra šių priežasčių rezultatas, todėl grįžtant prie darbo problemos, pabrėžiama, kad reikia ne tik kelti klausimus, kaip didinti pilietinės visuomenės pasitikėjimą, kartu didinat jų atsiskaitomybę, bet ir ieškoti būdų kaip pilietinei visuomenei ir valdžios politikams rasti *bendrą kalbą*, siekiant spręsti šiuos kylančius iššūkius, nuo kurių rezultato ir priklausys pilietinės visuomenės pasitikėjimo pokytis.

Apžvelgiant antrąją darbo dalį, matome, kad istoriškai žvelgiant, politinis pasitikėjimas/nepasitikėjimas valstybių atstovams nebuvo itin svarbus reiškinys į kurį reikėtų kreipti didelį dėmesį. Jei šalyje vyraudavo nepasitikėjimas valdžia, tai nebuvo laikoma problema, kurią reikėtų taisyti, todėl galime teigti, kad demokratinės valstybės dar tik mokosi valdyti pasitikėjimo/nepasitikėjimo reiškinius, suprasdamos, kad tai daro didelę įtaką demokratinės gerovės valstybei. Darbo autorius teigia, kad pasitikėjimas atspindi pagrindinę valdžios politikų vertinimo kryptį. Jei nėra pasitikėjimo arba jis ypatingai žemas tai gali sudaryti kliūtis politikams įgyvendinti tam tikrus sprendimus, todėl patiems politikams yra taip pat svarbu, kad jais būtų pasitikima.

Antroje dalyje apžvelgtos pasitikėjimo sąvokos, leidžia pamatyti, kad pasaulio lyderių ir ilgamečių teoretikų pasitikėjimo samprata koreliuoja tarpusavyje, pabrėžiant teigiamą santykį tarp piliečių ir valstybės siekiant kurti darnią piliečio ir valstybės gerovę. Autoriaus *Joshua J. Dyck* pasitikėjimo sampratos pagrindas, bei autoriaus *Pierre R. Rossanvallo* minimas demokratinis pasitikėjimas atsispindės pirmame ir antrame piliečių kontrolės scenarijuje. Tuo tarpu trečiame ir ketvirtame atsispindės autoriaus *M. Stier* išvalga, kurioje teigiama, kad esant mažesniai įsitraukimui į valstybės valdymą – valstybės politikai pradeda mažiau girdėti piliečių poreikius.

“Politinė veikla yra tik viena iš pagrindinių piliečio rūpesčio dalių, todėl dažnai ji nebūna ypatingai svarbi” G. Almond ir S. Verba

3. POLITINIS DALYVAVIMAS

Iki XX a. vidurio politinis dalyvavimas buvo suprantamas kaip balsavimas ar dalyvavimas politinės partijos veikloje, tačiau ilgaamžiui telkiant dėmesį į pilietį ir bendruomenę bei sparčią socialinę ir politinę raidą, politinis dalyvavimas apėmė vis platesnes dalyvavimo formas. Šio darbo paradigma akcentuoja piliečių įtraukimą į valstybės valdymo procesus, todėl reikalinga pažvelgti, kaip jos prasiplėtė, be kokią naudą teikia.

Piliečių dalyvavimas yra persipynęs su piliečių politinio dalyvavimo sąvoka. Sociologas *Jan W. van Deth* teigia, kad tokie visuomenės dalyvavimo būdai, kaip vietos gyventojų susirinkimas dėl bendro kiemo tvarkymo nėra priskiriama visuomenės politinei dalyvavimo veiklai, tačiau dažniausiai tai naudojama politiniais tikslais, todėl ieškoti vieno politinio dalyvavimo apibrėžimo nebėra prasmės.⁸⁷ Remiantis šia įžvalga, darbo autorius teigia, kad svarbu atsižvelgti į bendrą pilietinės visuomenės aktyvumą, nepriklausomai nuo to ar jo veikla siejama politiniais ar nepolitinis tikslais. Veiksmas, siekiant visuotinės gerovės, yra pilietiškumo raiškos rezultatas, todėl jį atlikdami piliečiai sudaro *gyvą, veikiančią* pilietinę visuomenę, kuri pati iš savęs negali nedalyvauti, o į jos dalyvavimą valstybės politikai negali nereaguoti.

R. Riekašius pateikia platų politinio dalyvavimo apibrėžimą – tai procesas, kurio metu visuomenė dalyvauja priimant visuotinius sprendimus.⁸⁸ Tačiau pabrėžia nekvestionuojamus aspektus: politiniame dalyvavime veikia tik piliečiai, kurie nedalyvauja valstybės valdyme profesionaliai, bei pabrėžia dalyvavimo supratimą kaip veiksmą. *Europos Sąjunga* pristato dalyvavimą, kaip pagrindinį žmogaus teisės principą, bei veiksmingą demokratinio pilietiškumo sąlygą, reikalingą stipriai valstybei.⁸⁹ *S.P. Huntington* kartu su *J.M. Nelson* politinį dalyvavimą apibrėžia kaip veiklą, kurios dėka piliečiai turi galimybę daryti įtaką valstybėje.⁹⁰ Darbo autorius remiasi šiuo apibrėžimu, kuriant naujo politinio dalyvavimo metodą, kuriame didelis dėmesys

⁸⁷ Jan W. van Deth, *What is political participation?* (Manheim: Manheim University Press, 2021), 2, <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-68?jsessionid=63F57B24CB80A091C67507291608B31F>.

⁸⁸ Riekašius, *supra note*, 77: 6.

⁸⁹ „Citizenship and participation”, Manual for Human Rights Education with Young people, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., <https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation>.

⁹⁰ Samuel P. Huntington ir Joan M. Nelson, *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries* (Cambridge: Harvard University Press, 1976), 6.

skiriamas piliečių įtakos plėtimui. Dalyvavimo formų yra įvairių, kiekviena šalis turi savas, pritikusias būtent jai, tačiau pagrindinės atsispindi beveik visose demokratinėse santvarkose: *balsavimas, veikla rinkiminėje kampanijoje, veikla bendruomenėje, kontaktas su pareigūnu, rinkiminės, politinės aukos, priklausymas politinei organizacijai, protestai*.⁹¹

3.1. Politinio dalyvavimo formos

Balsavimas rinkimų metu. Remiantis R. Riekašiaus teikiamomis išvadomis tai bene mažiausiai sąnaudų reikalaujanti politinio dalyvavimo forma.⁹² Tačiau tam, kad pilietis ateitų balsuoti, jis turi jausti, kad jo balsas yra svarbus tiek, kad gali daryti įtaką sprendimų eigai. Autoriai Z. Ploštajner kartu su Ivona Mendeš taip pat teigia, kad piliečiui turi būti leidžiama kalbėti atvirai ir apie viską, kas jį vargina, o balso teisė tik užtvirtina piliečio nuomonę.⁹³ Jeane J. Kirkpatrick, pabrėždama balsavimo svarbą rinkimų metu išskiria pamatines vertybes: dalyvavimą kaip priemonę, kurios dėka masės dalyvauja priimant sprendimus; atstovavimą, kurio dėka galima laisvai pasirinkti asmenis, kurie piliečių nuomone geba geriausiai atstovauti; lygybę, nes rinkimų sistema leidžia pasverti įvairių asmenų įtaką konkrečiuose politiniuose sprendimuose; stabilumą, nes rinkimų sistema gali sustiprinti valdančiųjų koalicijų stabilumą; liaudies valdymą kaip kontrolės mechanizmą; stiprią valdžią, nes rinkimų mechanizmas gali paskatinti kurti koalicijas, kurios gali susidoroti su kylančiomis problemomis.⁹⁴ Vertinant šių autorių įžvalgas, darbo autorius, teigia, kad nors tai mažiausiai sąnaudų reikalaujanti dalyvavimo forma, į ją reikalinga koncentruoti bene didžiausią dėmesį, siekiant stiprinti piliečių įtakos bendrą suvokimą. Atsižvelgiant į darbo problemą, kad pasitikėjimas ir atsiskaitomybė tai du svarūs faktoriai, lemiantys dalyvavimą - valstybės politikai turi teikti atviresnę informaciją apie valstybėje vykstančius procesus, tam, kad piliečiai susidarytų aiškesnę nuomonę, kurią galės išreikšti balsavimo metu. Piliečiai, neturintys nuomonės, neturi ko išreikšti rinkimų metu, todėl liaudies valdymas, kaip kontrolės mechanizmas neveikia arba veikia netinkamai.

⁹¹ Riekašius, *supra note*, 77: 13.

⁹² Riekašius, *supra note*, 77: 12.

⁹³ Zlata Ploštajner ir Ivona Mendeš, „Citizen Participation“, *Friedrich Ebert Stiftung* (2005): 98, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/50250/06.pdf>.

⁹⁴ Jeane J. Kirkpatrick, „Democratic Elections, Democratic Government, and Democratic Theory“, iš *Democracy at the Polls A Comparative Study of Competitive National Elections*, David Butler, Howard R. Penniman and Austin Ranney (Cambridge: Cambridge University Press: 1982),344.

Veikla rinkiminėje kampanijoje. R. Riekašius pabrėžia, kad veikla rinkiminėje kampanijoje dažniau sietina su didesne pačių piliečių iniciatyva prisijungti prie patinkančios partijos ar kandidato rinkimų metu.⁹⁵ Jo mintis savo įžvalgomis papildo J. Imbrasaitė, teigdama, kad tai sietina su individo asmeniniais interesais. Aukštesnį išsilavinimą turintys piliečiai artėjant rinkimų metui suaktyvina savo veiklą politinėse partijose arba prisideda savo iniciatyva prie vykstančios rinkimų kampanijos, nes jie turi savų interesų politiniams rezultatams.⁹⁶ Tuo tarpu mažesni išsilavinimą turinčius piliečius paliečia kandidatų parodytas dėmesys jiems, ir asmeninis kvietimas prisijungti prie jų komandos siekiant skleisti platesnę žinią apie juos ir būsimus darbus visuomenės gerovei, tačiau tiek vienu, tiek kitu susidomėjimas veikla rinkiminėje kampanijoje paprastai būna trumpalaikis ir baigiasi jau po įvykusių rinkimų. Piliečiai nėra linkę tęsti savanoriškos veiklos kadencijos metu.

Veikla bendruomenėje. Pagrindinis skirtumas nuo veiklos rinkiminėje kampanijoje yra tai, kad piliečiai dalyvaujantys bendruomenės veikloje paprastai nėra vienu ar kitu konkrečių politinių pažiūrų šalininkai.⁹⁷ Jų veikla neapsiriboja konkrečios politinės jėgos pažiūromis ar galimybėmis, todėl galime teigti, kad tai kur kas platesnė veikla. Burtis į veiklas bendruomenėje paprastai piliečius skatina pasikartojančios tam tikro intereso problemos. Tai gali būti tiek vietos savivaldos lygmenyje, tiek nacionaliniu lygmeniu. Bendruomenių rūšis tikslingai pateikia S. Nefas kalbėdamas apie bendruomeniškumo sklaidą Lietuvoje. Jų įvairovė ir gausa demokratinėse valstybėse yra vertinama teigiamai, nes jų dėka valstybė išlieka gyva. Prancūzų mokslininkas G. Le Bon teigia, kad kuo toliau, tuo labiau minios reikalavimai tampa vis konkretesni ir drąsesni.⁹⁸ Tam, kad jie būtų įgyvendinami piliečiams privalu burtis į bendruomenes, taip jų balsas turi didesnę progresyvą būti išgirstiems.

Specifinis kontaktas su pareigūnu. R. Riekašius teigia, kad bene labiausiai išsiskiriantis bruožas šioje dalyvavimo formoje yra aukšta piliečio iniciatyva.⁹⁹ Ši aukšta iniciatyva paprastai siejama su individualiu piliečio interesu, konkretesne problema, kuri siejama su juo pačiu kaip individu, ir reikalinga ne tiek visuotinai gerovei, o jo paties kaip individo lūkesčio patenkinimui.

⁹⁵ Riekašius, *supra note*, 77: 14.

⁹⁶ Jūratė Imbrasaitė, „Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2, 9 (2002): 84, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RZ9qofg8J9wJ:https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/download/5905/4813/&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=th&client=safari>.

⁹⁷ Riekašius, *supra note*, 77: 15.

⁹⁸ Gustave Le Bon, *Minios psichologija* (Vilnius: Vaga, 2011), 62.

⁹⁹ Riekašius, *supra note*, 77: 15.

J. Imbrasaitė antrina, jog specifinis kontaktas aktualus konkrečiam individui, tačiau gali būti naudojamas ir dėl bendros socialinės problemos.¹⁰⁰ Svarbu tai, kad jei rezultatas kontakte su pareigūnu yra neigiamas piliečio atžvilgiu, pilietis gali pajusti asmeninį, sureikšmintą nusivylimą, nepasitenkinimą, tokios emocijos gali daryti įtaką tolimesniame politiniame dalyvavime.

Rinkiminės ir politinės aukos. Įprastai šią dalyvavimo formą pasirenka aukštesnį išsilavinimą turintys piliečiai, kurie turi tam tikrų interesų ar lūkesčių, kad laimės viena ar kita jų pasirinkta politinė jėga.¹⁰¹ *Jan W. Van Deth* kartu su *William A. Maloney* teigia, kad pradeda egzistuoti *čekio išrašymo* dalyvavimas, tačiau prisidėjimas finansiškai nepadaro piliečio aktyviu dalyvavime, o taip pat skatina nelygybę, nes suinteresuotieji, labiau linkę savo dėmesį koncentruoti į tuos, kurie gali išrašyti čekį.¹⁰² Sudėtinga vertinti kiek ji yra teigiama ar neigiama. Viena vertus, piliečių asmeniniai interesai, kuriuos siekia patenkinti per laimėjusių rinkimus politinę jėgą nebūtinai atneš teigiamų rezultatų likusiai visuomenės daliai. Jei būtų aukštas pasitikėjimo valdžia lygis, politikams nereikėtų tiek daug lėšų įvairioms reklaminėms kampanijoms, siekiančioms įtikinti balsuoti būtent už juos. Didesnį pasisekimą valstybės gerovei duotų surinktos lėšos konkreitiems darbams įgyvendinti, o ne reklaminėms kampanijoms kurti. Kita vertus, tai stipri politinio dalyvavimo priemonė, nes pilietis įnešą konkretų, materialų savo indėlį.

Priklausymas politinei organizacijai. Tai yra stipri politinio dalyvavimo forma, nes pilietis turi galimybę iš arčiau stebėti partijos viduje priimamus sprendimus, susipažinti su politikos virtuve, teikti savo siūlymus, pastabas, tiesiogiai prisijungti prie partijos gyvavimo, suteikiama platesnė galimybė bendrauti su išrinktais politikais tiesiogiai ir kt. Autoriai *Juozas Valčiukas* ir *Juta Večerskytė-Brosel* teigia, kad piliečiai linkę jungtis į politines organizacijas pagal individualią pasaulėžiūrą, kompetencijas, tautinę, socialinę priklausomybę, religiją ar kt. veiksmus.¹⁰³ Tai platus spektras piliečiams, leidžiantis ir sudarantis sąlygas aktyviai dalyvauti valstybės valdyme. *A. Ramonaitės* atlikto tyrimo duomenys teigia, kad dažniau piliečiai stoja į

¹⁰⁰ Jūratė Imbrasaitė, „Valdžios institucijų suvokimas ir politiniai veiksmai: parama demokratijai ar asinis protestas?“, *Filosofija. Sociologija* 22, 2 (2011): 97, <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=197368>.

¹⁰¹ Riekašius, *supra note*, 77: 16

¹⁰² Jan W. van Deth ir William A. Moloney, *New Participatory Dimensions in Civil Society* (USA: Routledge, 2011), 3-5,

https://scholar.google.co.th/scholar?q=New+Participatory+Dimensions+in+Civil+Society:+Professionalization+and+Individualized+Collective+Action&hl=lt&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar.

¹⁰³ Juozas Valčiukas ir Juta Večerskytė-Brosel, „Politinės partijos ir politinės organizacijos“ iš *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis*, Juozas Valčiukas ir Juta Večerskytė-Brosel (2022), 375,

https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18768/Lietuvos%20konstitucine%20teise_web-374-393.pdf?sequence=1.

partijas, gavę kvietimą nei asmenine iniciatyva, tačiau Lietuvoje, piliečiai nėra linkę stoti į partines organizacijas, dažniausiai dėl to, kad nesidomi viešaisiais reikalais ir nenori priklausyti hierarchinei sistemai.¹⁰⁴ Lietuvoje statistika nurodo, kad realiai prisiregistravusių narių partijose yra ženkliai daugiau nei realus partijos narių balsų skaičius gautas per rinkimus. To pasekoje, išvelgiama gili partijose esama problema, apie kurią dažnai vengiama kalbėti viešojoje erdvėje – partijos negeba išlaikyti savo narių susidomėjimo partija, kuriai jie priklauso. Dauguma narių yra neaktyvūs, formaliai esantys partijų sąrašuose. Todėl dalyvavimas partijose paprastai yra kintantis ir trumpalaikis procesas. Įprasta, kad artėjant rinkimams partija pritraukia naujų narių į savo gretas, tačiau neturi gebėjimo suaktyvinti *sąrašinių*. Deja, tyrimų, kurie padėtų išsiaiškinti priežastis, kodėl partijose esantys nariai tampa tik *sąrašiniais*, ir nutraukia savo politinį dalyvavimą kol kas nėra, tačiau remiantis A. Ramonaitės atliktu tyrimu, atsakant į klausimą, kodėl piliečiai nenori stoti į partijas, galime daryti prielaidą, kad pasibaigus rinkimams, partijose esantys nariai palaiptu atitolsta nuo politinės veiklos, viešųjų reikalų, nes rinkimų štilius pasibaigia, o partijos vadovybės dėmesys nariams nusilpsta, nes nebelieka pagrindinės partijos užduoties – laimėti rinkimus. Nors E. Butkevičienė, E. Vaidelytė ir G. Žvaliauskas teigia, kad partinėje organizacijoje eilinių narių galimybės prisijungti prie svarbiausių sprendimų partijoje priėmimo nėra aukštos,¹⁰⁵ partija kaip atskira valstybė, jos narių sutelktumas daro didžiausią įtaką visiems jos sprendimams, nes partija negali gyvuoti be savo narių.

Protestai arba prieštaravimai susiformavę visuomenėje reaguojant į vykstančius procesus valstybėje ar pasaulyje.¹⁰⁶ Demokratinėje santvarkoje tai laisva saviraiškos forma, kuri leistina tol, kol nedaroma žala sau ar kitiems. Protestai gali vykti tiek nacionaliniu, tiek pasauliniu lygmeniu. Jie gali būti tiek taikūs, tiek agresyvūs. Giedrė Plepytė-Davidavičienė pateikdama tyrimų duomenis teigia, kad protesto dalyviai save identifikuoja kaip atliekantys konkrečius veiksmus dėl iškelto tikslo, o ne turintys ketinimų ką nors įvykdyti.¹⁰⁷ Daniel Goggi, nagrinėdamas protesto politiką, teigia, kad piliečiai veikia siekdami politinių ir socialinių kardinalių pokyčių, o juos

¹⁰⁴ Ainė Ramonaitė, „Kodėl žmonės nestoja į partijas? Lietuvos gyventojų požiūrio į partinę narystę analizė“, *Politologija* 2 (2010): 25, <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=8515>.

¹⁰⁵ Eglė Butkevičienė, Eglė Vaidelytė ir Giedrius Žvaliauskas, „Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris“, *Politologija* 2 (2009): 52, <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=66094>.

¹⁰⁶ „Protestas“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2023 m. sausio 9 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/protestas-1/>. Autoriaus pastaba. Visos pateiktos politinio dalyvavimo formos yra priskiriamos prie konvencinų. Protestai – nekonvencinė dalyvavimo forma.

¹⁰⁷ Giedrė Plepytė-Davidavičienė, „Laimė ir pilietinis aktyvumas Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2, 47 (2020): 82, <https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/26242/25649>.

motyvuoja kolektyvinis bendrumo jausmas, kad pokyčių rezultata jie gali pasiekti.¹⁰⁸ Natūralu, kad ne visi protestai pasiekia savo tikslus, politikai nėra pajėgūs keisti savo sprendimus, nes kultų grėsmė valstybės stabilumui.

Apžvelgiant šias dalyvavimo formas, darbo autorius grįžta prie darbo problemos, kurioje teigiama, kad pasitikėjimas ir atsiskaitomybė užtikrina pilietinės visuomenės dalyvavimą, todėl visos jos bus veiksmingos tik tuo atžvilgiu, kai valstybės politikai sieks įtraukti piliečius, didindami pasitikėjimą jų vykdoma veikla. Darbo autorius teigia, kad dalyvavimas rinkiminėje kampanijoje, politinių aukų skyrimas ar veikla politinėje partijoje yra trumpalaikis dalyvavimas, įtraukiantis piliečius tik trumpam laikotarpiui, po kurio vyksta atoslūgis iki kitų rinkimų, ko neturėtų būti, nes svarbu ne tik rezultatas bet ir visos kadencijos metu vyskiantys procesai. Specifinis kontaktas su pareigūnu yra svarbus ir teigiamas, tik tuo atveju, jei jis duoda užčiuopiamą naudą piliečiui, siekiant patenkinti jo interesą. Protestai vėl gi veiksmingi tik tuo atveju, jei yra kam protestuoti, ir yra stiprūs lyderiai jiems organizuoti. Reta protestų, kurie įneša teigiamų pokyčių, daugeliu atveju, jie sukyla ir nuslopta, nes pilietinei visuomenei trūksta bendro įtakos suvokimo. Darbo autorius, šias dalyvavimo formas apibrėžia, kaip dalyvavimu dėl paties dalyvavimo, kai dalyvaujama siekiant išlaikyti demokratinę raišką, tačiau jis nėra ir nebus veiksmingas, tol kol piliečiai nesupras savo įtakos galios. Tuo tarpu balsavimas, yra stipriausia dalyvavimo forma, o kitos yra tik stiprinančios pastarąją, siekiant užtikrinti, kad balsavimas būtų aktyvus, nes pagrindinis dalyvavimo tikslas yra ne tik išrinkti atstovaujančius, kurie dirbtų visuomenės gerovei, bet nuosekliai stebėti patį darbą, siekiant jį kontroliuoti. Pabrėžiant darbo problemą, reikalinga paminėti, kad atsiskaitomybės išraiška yra informacinis srautas nukreiptas į pilietinę visuomenę. JAV sociologas *Thomas Akiva* 2019 m. pateikė išsamų tyrimą, kurio rezultatai atskleidžia, kad piliečiai linkę vangiai dalyvauti valstybės valdyme dėl to, kad jie nesijaučia psichologiškai gerai bendrauti politinėmis temomis, nes paprasčiausiai šiose temose yra bazinių žinių trūkumas, menka orientacija, žemas supratimo lygis apie valstybės valdymą, tai ypatingai liečia jaunesnio amžiaus piliečius.¹⁰⁹ Sociologas *E. Hersh*, remdamasis A. Verba įžvalgomis teigia, kad politinio dalyvavimo suintensyvėjimas atsiranda tuo metu, kai yra teigiama koreliacija su

¹⁰⁸Danniel Gobbi, Laura Gorriahn, Daniel Staemmler ir Christian Volk, "Protest and the Democratic Order", *Democratic Theory* 9, 2 (2021): 1, <https://www.berghahnjournals.com/view/journals/democratic-theory/9/2/dt090201.xml?ArticleBodyColorStyles=pdf-4278>.

¹⁰⁹ Thomas Akiva „Motivating Political Participation Among Youth: An Analysis of Factors Related to Adolescents' Political Engagement”, *Political Psychology* 40, 5 (2019): 1049, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/pops.12578>.

viešai piliečiams pateikiama politinė informacija, politikų partiniais įsipareigojimais ir politiniais interesais nukreiptais į valstybės visuomenės gerovę.¹¹⁰ Šio darbo empirinėje dalyje, yra pateikiamas naujas dalyvavimo metodas, kurio viena pagrindinių funkcijų – šviesti pilietinę visuomenę, siekiant jiems suteikti platesnę informaciją apie valstybės politikų vykdomą veiklą, taip sudarant galimybę sutelkti piliečių kontrolę, stiprinant jos įtaką, bei didinant pasitikėjimą.

3.2. S. Arnstein ir D. Connor piliečių dalyvavimo kopėčios

Aptartos politinio dalyvavimo formos suteikia piliečiui dalyvavimo įvairovę, visos jos yra tobulintos ir siektinos, bet kokių atveju, ne vienerius metus kyla klausimas kaip įtraukti piliečius dalyvauti gausiau valstybės valdyme, darant prielaidą, kad visgi jose dalyvaujama nepakankamai. *Schumpeteris* teigia, kad egzistuoja politinio dalyvavimo ir piliečio susvetimėjimas. Dažnu atveju, piliečiui didžiosios valstybėje esamos problemos, jo asmeniniame gyvenime vietos užima tiek pat, kiek nevaržomos pašnekesių temos. Kitaip tariant, pilietis jaučiasi tolimas esamoms problemoms kol jos jo nepaliečia asmeniškai. *Schumpeteris* tai vadina susilpnėjusiu piliečio realybės pojūčiu.¹¹¹ Tuo tarpu, darbo autorius teigia, kad šiam reiškiniiui įtaką daro menkas pilietinės visuomenės pasitikėjimas, bei bendro įtakos identifikavimo žemas suvokimas, informacinio srauto trūkumas, bei menka valstybės politikų atsiskaitomybė. Siekiant keisti šiuos faktorius, susilpnėjęs piliečio realybės pojūtis taptų stipresnis, o politinio dalyvavimo ir piliečio susvetimėjimas įgautų stipresnių diskusijų tarp piliečių ir politikų formą.

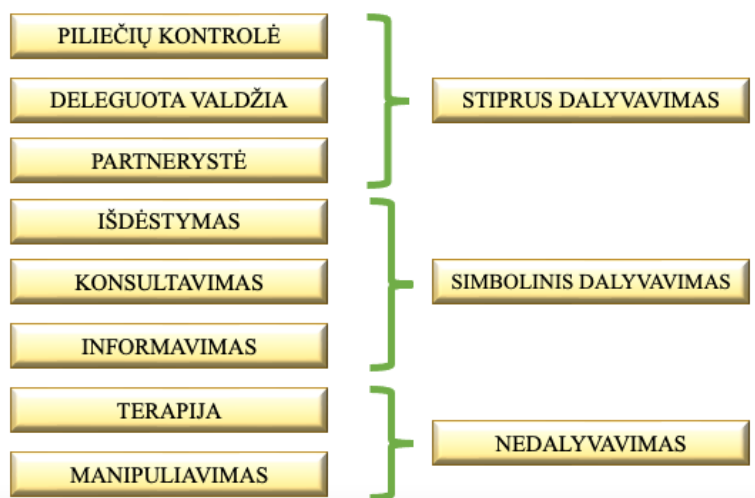
A. Fung teigia, kad demokratija, kurioje vyrauja stiprus dalyvavimas piliečiai tiki, jog įvairios pilietinės grupės gali prisidėti prie demokratijos tobulinimo, pabrėžiant tiesioginį bendradarbiavimą dėl kolektyvinių tikslų, bei griežtai atsisakant minties, kad tiesioginis dalyvavimas negalimas dėl valstybės masto, pliuralizmo ar šiuolaikinio valdymo sudėtingumo.¹¹² *A. Fung* savo darbuose mini, kad demokratijoje, kurioje vyrauja stiprus dalyvavimas patraukliausia ypatybė yra didinti ir skatinti paprastų žmonių kontrolę, leidžiant jiems tiesiogiai nustatyti, kaip

¹¹⁰ Eitan Hersh, „Primary Voters Versus Caucus Goers and the Peripheral Motivations of Political Participation”, *Political Behavior* 34, 3 (2012): 694, <https://isps.yale.edu/research/publications/isps12-017>.

¹¹¹ Joseph Schumpeter, *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija* (Vilnius: „Mintis“, 1998), 288.

¹¹² Archon Fung ir John F. Kennedy, “Associations and Democracy: between Theories, Hopes, and Realities”, *Annual Review of Sociology* 29, 1 (2003): 517, https://www.researchgate.net/publication/228498996_Associations_and_Democracy_Between_Theories_Hopes_and_Realities.

naudoti viešąsias gėrybes.¹¹³ Šiame darbe, siekiant pateikti metodą, kuris padėtų didinti pilietinės visuomenės dalyvavimą, paprastų žmonių kontrolės skatinimas yra atspirties taškas. Amerikiečių autorė *S. Arnstein*, pateikė visuomenei straipsnį apie piliečių dalyvavimą, kuris įnešė nepamainomą indelį sociologijos moksluose. (žr. 5 pav.). Autorė pateikė konkrečią piliečių dalyvavimo tipologiją, kurioje piliečius sutapatino su jų turima galia dalyvauti valstybės valdyme, pabrėždama, kad ne visais atvejais šia galia piliečiai naudojami ir ne visais atvejais piliečiai supranta, kad turi šią galią, kuria gali naudotis.¹¹⁴ Mažiau pasiturintys piliečiai linkę įsižeisti ir neabejoti savo bejėgiškumo galia, vietoj, kad suvoktų, jog savo rankose jie turi nepamainomą dalyvavimo galią. Savo darbe *A Ladder of Citizen participation*, autorė teigia, kad jei piliečių dalyvavimas nesukėlė pusiausvyros tarp tų, kurie *turi* ir tų, kurie *neturi*, tai nebuvo tenkinamas dalyvavimas.¹¹⁵

5 pav. Piliečių dalyvavimo kopėčios. Sudaryta pagal S. Arnstein.

Manipuliavimo pakopa apibrėžiama kaip *dalyvavimas vardan dalyvavimo*, t.y. kai piliečiai įtraukiami į komitetus, tarybas ar kt. grupes, siekiant juos sutelkti ir ugdyti. Tokiose grupėse patarinėja aukštesnio rango pareigūnai piliečiams, o ne atvirksčiai, todėl toks dalyvavimas veikia ne iš apačios į viršų, o iš viršaus į apačią ir yra neveiksmingas piliečių atžvilgiu.¹¹⁶

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Sherry Arnstein, "A Ladder of Citizen Participation", *American Planning Association* 35, 4 (1969): 216, https://historyofsocialwork.org/1969_ENG_Ladderofparticipation/1969,%20Arnstein,%20ladder%20of%20participation,%20original%20text%20OCR%20C.pdf.

¹¹⁵ Desmon M. Connor, „A New Ladder of Citizen Participation“, *National Civic Review* 77, 3 (1988): 252-254, https://geog.sdsu.edu/People/Pages/jankowski/public_html/web780/Connor_1988.pdf.

¹¹⁶ Arnstein, *supra note*, 121: 217-224.

Terapijos pakopa apibrėžiama kaip nesąžiningas dalyvavimas, kai piliečiams yra nuleidžiamos vertybės iš viršaus į apačią, siekiant, kad jų vertybės atitiktų valstybės vertybes.¹¹⁷ Tokiame dalyvavime paprastai yra nukreipiamas piliečių dėmesys nuo svarbių problemų, o problemų sprendimai yra uždelsiami, siekiant piliečiams įdiegti, kad valstybė žino geriau, ko reikia piliečiams nei jie patys.

Manipuliavimo ir terapijos pakopos laikomos žemiausia ir neveiksmingiausia dalyvavimo forma.

Informavimo pakopa svarbi tuo, kad teoriškai labai svarbu piliečius informuoti apie valstybės reikalus, tačiau dažnu atveju, didelis informacijos srautas gaunamas iš valstybės piliečiams, o veiksmingo grįžtamojo ryšio atgal nėra. Ypač šis procesas aktualus tais atvejais, kai piliečiai per vėlai sužino informaciją ir keisti valstybės sprendimus tampa sudėtinga.¹¹⁸

Konsultavimo pakopoje dažnu atveju piliečiai laikomi statistiniais abstrakciniais dalyviais. Tokiam dalyvavimui yra pasitelkiamos apklausos ar kt. viešieji klausimai, kurie yra įsprausti į tam tikrus rėmus, ir nepaliekama galimybė piliečiams pasireikšti labiau (apribojamas piliečių idėjų indėlis), o pats dalyvavimas matuojamas, pagal tai kiek piliečių dalyvavo apklausose. Piliečiai dažnu atveju lieka nepatenkinti apklausų dažnumu, ir realių sprendimų stoka.¹¹⁹

Išdėstymo pakopa apibrėžiama kaip nefunkcionalus tuo požiūriu, kad teoriškai piliečiams yra sudaromos galmybės dalyvauti jų miesto infrastruktūros valdyme, jie gali teikti patarimus, pasiūlymus miesto politikams tiesiogiai ir tai jau yra gerai, tačiau jų patarimus ir siūlymus vertinantys politikai dažniausiai nesuteikia galimybės daryti reikšmingos įtakos vykdomam miesto planavimui, piliečiai paliekami periferijoje.¹²⁰

Informavimo, konsultavimo ir išdėstymo laipteliai laikomi simboliniu dalyvavimu, kuris yra, tačiau rezultato neduoda.

Partnerystės pakopa apibrėžiama, kaip piliečių ir valdžios derybas, kurių metu sutariama pasidalinti sprendimų planavimo ir jų priėmimo atsakomybes. Partnerystė efektyviausiai veikia tais atvejais, kai yra organizuota galios bazė bendruomenėje, kuriai atskaitingi piliečių lyderiai, o

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Arnstein, *supra note*, 121: 217-224.

¹²⁰ *Ibid.*

piliečių grupė turi finansinių išteklių mokėti savo vadovams už jų laiko reikalaujančias pastangas.¹²¹

Deleguotos valdžios pakopa realizuojasi tada, kai dėl piliečių ir valstybės pareigūnų derybų, piliečiai taip pat gali įgyti dominuojančią galią daryti įtaką sprendimams. Dažniausiai tai atsispindi miesto savivaldoje, kai norėdami išspręsti kilusius nesutarimus, galios turėtojai turi pradėti derybų procesą piliečių atžvilgiu, o ne reaguoti kylančiam spaudimui iš Vyriausybės. Tarp piliečių ir galios turėtojų reikėtų numatyti piliečių veto, jei nuomonių skirtumai per daug dideli ir derybų išspręsti nepavyksta.¹²²

Piliečių kontrolė, tai svarbiausias *A. Arnstein* apibrėžiama pakopa piliečių dalyvavime. Autorė teigia, kad nors niekas tautoje neturi absoliučios kontrolės, labai svarbu nepainioti piliečių skleidžiamos retorikos su ketinimais. Piliečiai reiškia interesą tokios jų kontrolės, kuri pilnai garantuotų, kad patys piliečiai galėtų valdyti sprendimų priėmimo procesus ar institucijas, kurios absoliučiai būtų atskaitingos už politikos ir jos valdymo aspektus, bei drąsiai be trukdžių galėtų derėtis dėl sąlygų savo interesų įgyvendinimui.¹²³

Partnerystės, deleguotos valdžios ir piliečių kontrolės pakopos apibrėžiamos kaip labiausiai veiksmingiausi ir naudingiausi demokratiniais režimams.

Darbo autorius teigia, kad šiai dienai, valstybėje sėkmingai funkcionuoja visos *S. Arnstein* pakopos, tačiau įvertinti kurios pakopos yra labiausiai įsitvirtinusios yra sudėtinga, tam reikalingi ne vienerius metus trunkantys tyrimai. Taip pat, darbo autorius nemano, jog apatinės pakopos yra nereikalingos, ar jas reiktų šalinti taip sutelkiant dėmesį tik į aukščiausią piliečių kontrolės stiprinimo pakopą, veikia visos pakopos yra reikalingos, tik reikalinga, kad jos visos būtų piliečių kontrolės interese. T.y. pvz. terapijos laiptelis, pats iš savęs nėra netinkamas, nes valstybės ir pilietinės visuomenės vertybės turi sutapti stabilioje demokratijoje, tik tos vertybės turi nebūti nuleistos iš viršaus į apačią, o veikia atvirkščiai, bet sutapti (ko ir siekia ši pakopa) jos visgi turi. Arba manipuliavimo pakopa, kuri darbo autoriaus požiūriu taip pat reikalinga, tik jos kryptis turi būti keičiama taip, kad aukštesnio rango pareigūnai turi šviesti piliečius jų gerovei, o ne ugdyti juos pagal savo interesus, taip sukuriant manipuliavimą jais. Informavimo pakopa nekvestionuojamai svarbi, tačiau informacinis srautas turi būti abipusis, o šio srauto dėka, turi

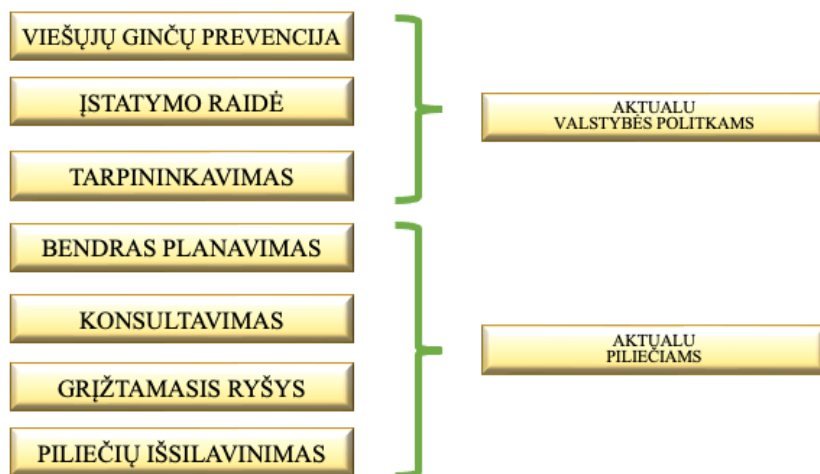
¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*

¹²³ Arnstein, *supra note*, 121: 217-224.

atsirasti piliečių ir valstybės politikų diskusijos. Konsultavimas vyks teigiamai tais atvejais, kai bus supaprastintas, aiškesnis ir su grįžtamojo ryšio gaire. Kitaip tariant, pilietis atlikęs apklausą, turi gauti informaciją, apie tolimesnius sprendimus, kurie bus priimti po šios apklausos atlikimo, kitu atveju, pilietis nesupranta apklausos prasingumo, to pasekoje, pradeda vengti jose dalyvauti. Išdėstymo pakopa taip pat neveiksminga ir nesuteikia galimybės daryti reikšmingos įtakos vykdomam miesto planavimui, nes yra aiškus koncentruotos galios trūkumas pačių piliečių tarpe.

Desmon M. Connor, analizuodamas S. Arnstein darbą, pateikia Naująsias piliečių dalyvavimo kopėčias, susiaurindamas jas iki 7 pakopų. Autorius teigia, jog tam, kad būtų atspindėtas tikrasis piliečių dalyvavimas tokių pakopų reikėtų daugiau nei 100. (žr. 6 pav.). Naujųjų kopėčių tikslas – pateikti sistemingą požiūrį į viešuosius ginčus dėl konkrečios politikos.¹²⁴

6 pav. Piliečių dalyvavimo kopėčios. Sudaryta pagal D. Connor.

Išsilavinimo pakopa apibrėžiama, kaip būtinybė piliečiams suteikti visą įmanomą informaciją, kuri turi būti užtikrintai patikima apie sprendimų priėmimą dar prieš iškylant problemai. Autoriaus požiūriu, atsiradus problemai, piliečių nerimas ir priešiškus pasiekia tokį lygį, kad teikti informaciją ir juos šviesti tuo metu nėra įmanoma. Politikai negali leisti, kad piliečiai nežinotų apie politikų tikslus, veiklą ar daromą poveikį visuomenei. Visuomenė turi būti šviečiama valstybės klausimais.¹²⁵

¹²⁴ Connor, *supra note*, 124: 250.

¹²⁵ *Ibid.*

Grįžtamosios informacijos ryšio pakopa apibrėžiama, kaip sekantis žingsnis po išsilavinimo, t.y. priimant sprendimą, turi būti klausiami piliečių nuomonės. Grįžtamojo ryšio veikla gali suteikti aiškų ir įmanomą problemos sprendimą. Grįžtamasis ryšys gali veikti įvairiais būdais, pvz. karštosios linijos skambučiais, apklausomis, tiesioginiu kontaktu ar kt.¹²⁶

Konsultavimo pakopa taikoma tada, kai neveikia pirmieji du, aukščiau vardinti metodai. Konsultavimas gali vykti rengiant piliečiams atvirų durų dienas, organizuojant patariamąsias grupes ar kuriant informacinius centrus, siekiant suteikti informaciją piliečiams apie politikų vykdomą veiklą.¹²⁷

Bendra planavimo pakopa svarbi tuo, kad kiekviena savivaldybė turėtų įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą organizacijas, turinčias teisinę jurisdikciją. Šios organizacijos turėtų atlikti ne tik patariamąją funkciją vienais ar kitais klausimais, bet turėtų galimybę daryti įtaką sprendimų priėmimui. Su šiomis organizacijomis savivaldybės turėtų dirbti pagal *vieno langelio principą*.¹²⁸

Tarpininkavimas. Jis turi vykti tada, kai konfliktas jau yra *subrendęs*, o derybos neišvengiamos. Tarpininkavimo vaidmenį gali atlikti ekspertas, kurio darbas yra argumentuoti abiejų sprendimų aspektus, arba elgesio lyderis, besiorientuojantis į abipusį šalių priėmimą ir supratimą.¹²⁹

Įstatymo raidė. Tuo atveju, jei tarpininkavimo atsisakoma – reikia klaustis įstatymu. Tai tradicinis ginčų sprendimo būdas, reikalaujantis daug laik, išteklių bei dažniausiai sukeliantis dar daugiau ginčų.¹³⁰

Viešųjų ginčų prevencija. Autorius teigia, kad daugelyje valstybių, kuriose vyriausybių veiksmai yra ryžtingi, viešųjų ginčų prevencija gali būti vertinama kaip silpnumo požymis. Esminiai šios prevencijos privalumai: sutaupomos laiko ir proceso įgyvendinimo sąnaudos.¹³¹

D. Connor teigia, kad žemesnės piliečių dalyvavimo pakopos yra svarbesnės plačiajai visuomenei, o tarpininkavimas, įstatymo raidė ir viešųjų ginčų prevencija – valdžios politikams, tačiau bendros kopėčios remiasi kiekviena pakopa. Jei nebūtų pirmosios – nebūtų ir antrosios.

¹²⁶ Connor, *supra note*, 124: 250.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Connor, *supra note*, 124: 254.

Darbo autorius teigia, kad tai, kas aktualu piliečiams turėtų lygiagrečiai koreliuoti su tuo, kas aktualu valstybės politikams, kitaip tariant, tam, kad būtų išlaikomas stabilumas valstybėje, neturėtų būti koncentruojamas dėmesys vien piliečiams, nes pačios pilietinės visuomenės interesai neretai yra skirtingi, o valstybės politikai turi atsižvelgdami į pilietinės visuomenės reiškiamų interesų prioritetus rasti tinkamiausią sprendimą jiems įgyvendinti. Darbo autorius viešųjų ginčų dėl konkrečios politikos pakopas pateiktų lygiagretumo principu, skirtingai nei pakopos, nes viešųjų ginčų prevencija bus užtikrinama tik tada, kai tinkamai pasiskirstys įtakos sferos, t.y. kai pilietinė visuomenė savo įtaka bus lygiagreti arba aukščiau už valstybės politikų įtaką.

Apibendrinant trečiąją darbo dalį teigiame, nors politinis dalyvavimas apėmė vis platesnes formas taip praplėsdamas savo ribas, tačiau visos dalyvavimo formos tėra pagalbinės pagrindinei – balsavimui. Kitaip tariant, jų aktyvumas, nebūtinai reiškia, kad pilietis ateis rinkti politikų rinkimų metu. Tokios formos, kaip dalyvavimas rinkiminėje kampanijoje, politinių aukų skyrimas ar veikla politinėje partijoje yra tik trumpalaikis dalyvavimas, įtraukiantis piliečius tik trumpam laikotarpiui. Specifiniame kontakte su pareigūnu labai svarbu teigiamas piliečio gautas rezultatas, kitu atveju, išauga didėjančio nepasitikėjimo tikimybė. Protestai, kurie pasiektų teigiamus rezultatus taip pat reikalauja didesnio bendro piliečio įtakos suvokimo (pvz. protestuoti tol, kol bus pasiektas rezultatas). Balsavimas šiuo atveju – lemia kur kas didesnius rezultatus, nes jo metu, valstybės politikų sutelkta jėga, gali kardinaliai pasikeisti, todėl didžiausias dėmesys turėtų būti sutelktas būtent į jį, didinant pasitikėjimą valstybės politikų vykdoma veikla lygiagrečiai stiprinant pilietinės visuomenės kontrolės mechanizmą. Tam, kad būtų stiprinamas piliečių kontrolės mechanizmas svarbu sudaryti patogias ir palankias sąlygas piliečiams nuolat stebėti politikų veiklą, todėl šio darbo empirinėje dalyje pateikias naujas piliečių dalyvavimo metodus, kardinaliai keičiant motyvacinių priemonių pilietiniam aktyvumui skatinti kryptį. Šis metodas sudaromas remiantis *S. Arnstein* piliečių dalyvavimo kopėčiomis, kurios didžiausią dėmesį sutelkia piliečių kontrolei, tačiau tuo pačiu teigiant, kad šiai dienai reikalingos visos šios autorės pateiktos pakopos. *D. Connor* pateiktos Naujos piliečių dalyvavimo kopėčios, kurios papildo *S. Arnstein* pateiktas, taip pat svarbios, siekiant rasti konsensuą tarp piliečių interesų ir valstybės politikų vykdomos veiklos.

4. DARBO METODAI IR PILIEČIŲ KONTROLĖS SCENARIJAI

Mokslinės literatūros analizė.

Mokslinė literatūros analizė įprastai tęsiasi viso darbo metu. Kardelis (2002) teigia, kad literatūros analizė yra naudinga skirtingiems tyrimo klausimams. Šis metodas padeda sužinoti apie kitų autorių, nagrinėjančių tapačią ar panašią temą darbus, ji leidžia rasti tiriamajam darbui reikalingus patvirtinančius ar paneigiančius faktus, ji suteikia galimybę koreguoti tyrimo eigą bei suprasti, kad vienintelio atsakymo į tiriamąjį klausimą gali ir nebūti, nes į tą patį klausimą neretai žvelgiama iš skirtingų perspektyvų.

Šiame darbe šis metodas bus atliekamas tokiu būdu: analizuojama skirtinga literatūra susijusi su pilietinės visuomenės ir valstybės tarpusavio santykiais. Gryninami mokslininkų darbai, jų išvalgos bei interpretacijos piliečių politinio dalyvavimo valstybės valdyme temomis. Išskiriama literatūra į pagrindinę, kuri autoriaus manymu yra svarbi tiriamajam darbui ir papildomą, kuri gali būti reikalinga norint papildyti autoriaus mintis.

Scenarijų kūrimo metodas.

Darbe bus taikomas metodologės V. Rudzkienės (2009) analizuotas scenarijų kūrimo metodas. Išvalga - tai procesas, kuriame sąveikauja kaita, paradigminės slinkty, santykiai, priklausantys nuo esamos visuomenės raidos ir naujų technologijų pažangos. Tai sudėtingas procesas, reikalaujantis suprasti interpretavimo aspektus bei suvokti pagrindines ateities tendencijas (V. Rudzkienė 2009). Šio metodo pagalba, remiantis esama situacija bei patirtimi yra konstruojama prognozė ateityje. Jis padeda įvertinti šiuolaikinėje, globalioje visuomenėje kylančias problemas bei jų sprendimų veiksmingumą. Šio metodo įgyvendinimui reikalinga sutelkti ne tik mokslinį, bet ir ekspertinį potencialą taip pat pilietinės visuomenės ir viešųjų institucijų patirtis (V. Rudzkienė 2009).

Šiame darbe bus analizuojamas esamas piliečių ir valstybės tarpusavio santykis politinio dalyvavimo kontekste bei remiamasi patirtimi siekiant šį santykį gerinti, todėl šios naujos platformos reiškinių tyrimui geriausiai tinkamas ateities scenarijaus konstravimas, siekiant nustatyti ateities tendencijas. Šio ateities scenarijaus pagrindinis tikslas yra sukurti ilgalaikę strategiją, kuri sudarytų palankesnes sąlygas piliečiams stipriau kontroliuoti politikus. Esant gerajai praktikai, šią strategiją galima plėsti, apimant platesnes sritis Lietuvos savivaldybėse.

Svarbu pabrėžti, kad darbo autorius pasirenka būtent šį metodą, nes siekia tikslingai analizuoti problemą, pasitelkiant interpretacijų, polemikos bei vertinimų aspektus, kurių atspirties taškas yra dabartinio laikotarpio tendencijos. Naudojama strateginio mąstymo išraiška, kurios pagalba sudaromi tikėtini situacijų modeliai. Darbo autorius siekia įvertinti priežastinius ryšius tarp įvykių, kuriais remiantis būtų galima numatyti būsimą ateities kryptingumą skirtingomis tikimybėmis, stengiamasi pateikti galimus įvykių eigos variantus, bei nurodyti, kiek kuris scenarijus gali būti tikėtinas. Darbo autorius naudojami loginiais priežasties ir pasekmės veiksniais, taip analizuodamas pačią problemą ir prognozuodamas galimą rezultatą.

Logografikos metodas. Darbe bus taikomas metodologų R. Prakapo ir T. Butvilo (2011) analizuotas logografikos metodas. Tai duomenų pateikimas vaizdinėmis priemonėmis, tokiomis kaip lentelės ir schemas. Jų dėka bus atskleidžiama šio darbo, tam tikrų teiginių logikos ir metodologijos specifika. Logografikos metodo pagalba darbe parodoma teorinio pagrindimo rezultato išraiškos pobūdis, darbo autoriaus teorinių minčių apibendrinimo vizualizavimas, padėsiantis geriau įsisavinti pateikiamą medžiagą.

Šiame darbe bus pateikiamas priežasties ir pasekms ryšys tarp patriotizmo, pilietiškumo, pilietinės pareigos ir visuomenės dalyvavimo. Šis ryšys yra išreiškiamas autoriaus sudaryta schema, arba analizuojama pasitikėjimo raida viešojo administravimo diskurse, analizė apibendrinama lentelės pagalba.

4.1.Scenarijų konstravimo įrankiai

4.1.1. Piliečių kontrolės scenarijų varomosios jėgos

Pilietinės visuomenės įsitraukimas į valstybės valdymą yra prioritetas ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje pasaulio valstybių. Norint aiškiau pasiruošti kylantiems ateities iššūkiams šiuo klausimu, reikalinga strategiškai kurti planus, padedančius skatinti piliečius aktyviau dalyvauti valstybės valdyme. Scenarijaus kūrimo metodas gali padėti aiškiau nuspėti ateityje vykšančius procesus, bei padėti iš anksto pasiruošti didesniems iššūkiams.

Kuriant pilietinės visuomenės įsitraukimo į valstybės valdymą scenarijus, buvo išgrynintos dvi esminės varomosios jėgos, lėmusius scenarijus:

1. Stipri ir esama piliečių kontrolė.
2. Palankus valstybės politikų požiūris į stiprėjančią piliečių kontrolę ir nepalankus valstybės politikų požiūris į stiprėjančią piliečių kontrolę.

	Palankus valstybės politikų požiūris priimti stiprią piliečių kontrolę. (Politikai linkę būti atskaitingi, didinant pasitikėjimą)	Nepalankus valstybės politikų požiūris priimti stiprią piliečių kontrolę, siekiant išlaikyti savo įtaką valstybėje. (Politikai linkę būti atskaitingi, tiek kiek jiems patiems naudinga tą daryti).
Stipri piliečių kontrolė	Augančio pilietinės visuomenės įsitraukimo į valstybės valdymą scenarijus. (Kartu ir augantis pasitikėjimas valstybe).	Augančio nesusikalbėjimo tarp valstybės ir piliečių scenarijus. (Didėjančių protestų, aršesnių diskusijų galimybė).
Esama piliečių kontrolė	Vidutinis pilietinės visuomenės dalyvavimo valstybės valdyme scenarijus. (Kai esami dalyvavimo metodai neduoda teigiamų rezultatų įsitraukiant į valstybės valdymą).	Silpnas pilietinės visuomenės dalyvavimo valstybės valdyme scenarijus. (Kai įtraukiami piliečiai į valstybės valdymą dėl akių, užtikrinant minimaliausią demokratijos raišką, pasiekiant didesnę politikų įtaką).

Palankus/Nepalankus politikų požiūris į piliečių kontrolę.

Valstybės politikai yra priskiriami prie viešųjų asmenų (kurie daro įtaką pilietinei visuomenei) valstybėje, todėl natūralu, kad tokiais asmenimis piliečiai linkę domėtis daugiau, sekti ne tik jų darbo veiklą, bet ir asmeninį gyvenimą, siekiant suprasti ar viešai deklaruojamos vertybės atsispindi jų pačių gyvenime. Nors piliečiai turi teisę žinoti, tačiau tokiais atvejais, neretai peržengiama privatus gyvenimo riba, sukelianti politikų nepasitenkinimą (pvz. buvusio LR Užsienio reikalų ministro priešinimasis viešai skelbti jo vadovaujamos valstybės institucijos, valstybės tanautojų privačių interesų deklaracijas). Todėl valstybių politikų atsiskaitomybė, darbo veiklos pristatymas gali būti naudojama kaip manipuliavimo priemonė piliečiams, kai politikai linksta atsiskaityti tiek, kiek jiems yra naudinga, siekiant patenkinti pilietinės visuomenės poreikį žinoti apie vykstančius procesus, bet kartu ir neatskleisti visos esamos situacijos, ar nuslėpti tam tikrus aspektus, galimai prieštaraujančius jų viešai deklaruojamoms vertybėms. Taigi, tikslingesnis informacijos srauto pateikimas pilietinei visuomenei, leistų mažinti politikų manipuliavimą jų teikiamomis žiniomis.

Sėkmingai besivystantis palankus valstybės politikų požiūris į piliečių kontrolę yra itin svarbus piliečių pasitikėjimo valstybės aparatu didinimui. Dėl teisės žinoti, piliečių ir žiniasklaidos sutelkta jėga, paskatino 2021 m. LR Seimą praplėsti viešojo asmens sąvoką. Taip pat pastaruoju metu, vis daugiau valstybės politikų įsitraukia į socialinių tinklų erdvę, siekdami kiekvieną dieną pateikti informaciją apie savo darbo ypatumus. Tokios, valstybės politikų iniciatyvos, turėtų teigiamą poveikį skatinant pilietinės visuomenės pasitikėjimą, o kartu ir stiprinant piliečių kontrolę.

Tikėtina, kad valstybės politikams nepavyks kurti absoliučiai palankaus požiūrio atsiskaitomybės atžvilgiu. Atsižvelgiant į esamą pačių valstybės politikų tarpusavio bendro sutarimo trūkumą, yra sudėtinga priimti sprendimus, leidžiančius garantuoti tikslingą atsiskaitomybę piliečiams. 2019 m. Vyriausybė teikė siūlymą valstybės politikams viešai deklaruoti savo susitikimus su lobistais, tačiau LR Seimas atmetė tokį siūlymą, tuo pačiu buvo teiktas pasiūlymas privalomai LR Seimo nariams viešinti savo darbotvarkes, tačiau ir šis pasiūlymas buvo atmestas, pasiliekant teisę neinformuoti pilietinės visuomenės apie darbo veiklą, bei pasiliekant galimybę skelbti tiems LR Seimo nariams, kurie patys, savo iniciatyva, mato tam poreikį.

Taigi, tikėtina, kad ši varomoji jėga ateityje gali vystytis dvejomis skirtingomis kryptimis (palankiam pačių valstybės politikų požiūriui į piliečių kontrolę, skatinant atsiskaitomybę bei didinant pasitikėjimą, arba nepalankiam valstybės politikų požiūriui, siekiant pateikti tiek informacijos, kiek jiems patiems naudinga).

Stipri/Esama piliečių kontrolė.

Lietuvos atveju, pasitikėjimas ir politikų atsiskaitomybė, yra du svarūs faktoriai, kurie nulemia dabartinę situaciją valstybėje, kai pilietinė visuomenė nėra linkusi aktyviai įsitraukti į valstybės valdymą. Pvz. pastebėta, kad piliečiai palaikantys sovietinį režimą, linkę mažiau dalyvauti pilietinėse iniciatyvose, bei būti iniciatyviems savarankiškai valstybės valdymo procesuose.¹³² Tuo tarpu, piliečiai dalyvaudami NVO veiklose paprastai sutelkia didesnę galią daryti įtaką valstybės sprendimams, tačiau NVO sektorius neretai susiduria su iššūkiais tokiais kaip pasitikėjimas organizacijų viduje arba skiriamas menkas valstybės dėmesys jų veiklai.

¹³² Pilietinės galios institutas: *supra note*, 40.

Sėkmingai auganti piliečių kontrolė yra neabejotinai svarbi demokratijos užtikrinimui. Atsižvelgiant į platų NVO sektorių, įvairaus pobūdžio intereso grupes, bei pavienius aktyvius piliečius, kurie domisi valstybėje vykstančiais procesais, jų idėjomis, šiuo metu valstybėje veikia įvairios iniciatyvos, skatinančios stiprinti piliečių kontrolės aparatą. Plačią galimybę pilietinei visuomenei prisidėti prie naujo įstatymo kūrimo ar jo koregavimo suteikia LR Konstitucija. Statistiniai duomenys, teigia, kad 2021 m. pripažintų peticijų skaičius siekė - 50, tai didžiausias rodiklis per pastaruosius šešerius metus, tuo tarpu, iniciatyvių piliečių pasiūlymų pateikta - 1668, tai didžiausias pasiektas rodiklis nuo 2010 m. Lietuvoje. Toks, pačios pilietinės visuomenės iniciatyvos augimas, turėtų teigiamą poveikį pilietinės visuomenės gerovei ateityje, tačiau nuosekliam augimui, šiai dienai, reikalingas naujas dalyvavimo modelis, pabrėžiantis stipresnę pačių piliečių kontrolę, suteikiant platesnę galią piliečiams, bei leidžiantis kritiškiau pažvelgti į žiniasklaidos diegiamą informaciją visuomenei.

Tikėtina, kad piliečių įsitraukimas nesivystys stiprėjančia kryptimi. Tuo atveju, jei kuriamos iniciatyvos judės tomis pačiomis motyvacinėmis priemonėmis, mažai tikėtina, kad pilietinės visuomenės įsitraukimas ženkliai augs. Valstybės praktika rodo, kad kuriamos skatinančios priemonės piliečiams (pvz. reklamos, politikų lankymasis *nuo durų iki durų* kviečiant balsuoti, baltųjų pirštinių akcijos, viešos diskusijos ar kt.) kviečiančios aktyviau įsitraukti, veikia neveiksmingai, piliečiai nejaučia turintys galios, ką nors keisti. Politikų viešumas socialiniuose tinkluose taip pat veikia labiau paviršutiniškai, nes valstybės politikai skleidžia tik tokią informaciją, kokią nori skleisti, per daug neatsižvelgiant į atsiskaitomybės principą. Pilietinės galios indeksas atskleidžia, kad nors piliečių aktyvumas palaipsniui auga, tačiau piliečių įtakos suvokimas slopsta, todėl ir aktyvumas negali pasiekti tinkamų rezultatų keičiančių pilietinės kontrolės stiprumą.

Taigi, tikėtina, kad ši varomoji jėga ateityje vystysis dvejomis skirtingomis kryptimis (stiprėjančia piliečių kontrole ir tokia, kokia yra dabar, nedaranti didesnio augimo).

Abi varomosios jėgos yra tarpusavyje koreliuojančios. Palankus politikų požiūris į piliečių kontrolę galėtų lemti pilietinės visuomenės pasitikėjimo augimą, tuo tarpu stiprėjanti piliečių kontrolė, naudojant naują politinio dalyvavimo metodą, galėtų trukdyti valstybės politikams patiems kontroliuoti savo atsiskaitomybės jėgą, taip sukelti didesnius nesutarimus tarp piliečių ir valstybės.

4.1.2. Piliečių kontrolės scenarijų kintamieji

Dvi esminės varamosios jėgos yra išskirtos, tačiau galimus piliečių kontrolės scenarijus gali veikti ir kintamieji, darbo autorius juos skiria į vidinius ir išorinius. Šiame darbe, išskiriami pagrindiniai kintamieji veiksniai, kuriuos svarbu paminėti kuriant scenarijus.

Išoriniai kintamieji:

- Bendra ES piliečių kontrolės stiprinimo politika.
- Globalumo suvokimas ir migraciniai procesai.

Vidiniai kintamieji:

- Biurokratinis aparatas.
- NVO sektoriaus veikla.

Bendra ES piliečių įtraukimo į valstybės procesus stiprinimo politika. Tai sudėtingai prognozuojamas veiksnys, tačiau turintis didelę įtaką Lietuvos valstybei. Svarbūs, koncentruoti ES veiksniai, skatinantys piliečius labiau įsitraukti į valstybių sprendimo priėmimą, neabejotinai palieštų Lietuvoje gyvenančius piliečius ir suteiktų impulsą valstybių politikams keisti pilietinės visuomenės politinio dalyvavimo skatinimo procesą. Lietuva, kaip ES narė, turėtų kryptingai vadovautis bendromis ES politikos gairėmis. Šiuo metu yra vykdomi iniciatyvūs projektai (pvz. European Solidarity Corps, ar pačių ES parlamentarų iniciatyvos, siekiant piliečius artimiau supažindinti su darbo veikla EP) tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad organizuojami projektai didžiąja dalimi yra skirti jaunimui ir jo įtraukties skatinimui. Taip pat, 2019 m. ES ženkliai sumažino biurokratinis veiksmus, bei pasiekė politinį susitarimą siekiant palengvinti piliečių iniciatyvos poveikį, skatinantį dalyvaujamosios demokratijos procesus.¹³³ Vis tik, iki šiol, Lietuva, atsižvelgdama į ES piliečių įtraukties politiką, negeba tinkamai panaudoti priemonių, skatinančių ženkliau suaktyvinti piliečių įtraukties proceso. Kita vertus, daugeliui projektų, taikytinų tiek ES, tiek Lietuvoje, rezultatui reikalingas ilgesnis laiko tarpas, todėl ES bendrą piliečių įtraukties skatinimo politiką yra sunku prognozuoti.

Globalumo suvokimas ir migraciniai procesai. Lietuvoje vykstantys migraciniai procesai, susiję ne tik su piliečių nepasitenkimu valstybės vykdoma politika bei jos priimtais sprendimais šalyje, tačiau ir su platėjančiu globalumo suvokimu, bei besikeičiančiu piliečių poreikiu gyventi

¹³³ „Europos piliečių iniciatyva“ Europos parlamentas, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/149/europos-pilieciu-iniciatyva>.

sėsliai, keičiant jį į aktyvų multikultūrinį gyvenimą. Šio darbo pirmoje dalyje, darbo autorius skyrė pirmąjį pilietiškumą (kai pilietiškumo raiška pirmiausia turėtų būti nukreipta į gimtąją valstybę ir antrąjį pilietiškumą (kai pilietiškumo raiška nukreipiama į kitų valstybių bendrąjį gėrį). Besikeičiant piliečių vertybėms, gali tapti sudėtingiau įtraukti piliečius į valstybės valdymą, nes didėja atotrūkis tarp piliečio ir gimtosios valstybės, į kurią jis atvyksta vos keleta kartų metuose. Maža to, vykstanti migracija valstybės viduje taip pat svarbi. Pilietis persikėlęs gyventi iš regiono į sostinę, natūraliai gali nustoti domėtis gimtojo regiono savivaldos sprendimais, o rimčiau domėtis sostinėje veikiama savivaldos veikla.

Biurokratinis aparatas. Valstybės insitucijų veikla dirba biurokratijos pagrindu. Biurokratinis aparatas yra giliai nagrinėtas įvairių ekspertų, siekiant išaiškinti jo naudą ir žalą dabartiniu laikotarpiu, darytos, ne vienas diskusijas iškėlusios, išvados, kaip biurokratinį aparatą galima būtų sėkmingiau pritaikyti prie besikeičiančios pilietinės visuomenės. Šis veiksnys taip pat turi didelę įtaką piliečių kontrolės aparatui. Vis dar esant biurokratizmui, piliečiai susiduria su sunkumais ir gaištamomis laiko sąnaudomis, siekiant spręsti jiems aktualius klausimus. Technolginiai pokyčiai suteikė galimybes supaprastinti biurokratų darbo veiklos specifiką, tačiau galutiniame rezultate piliečiai, ir patys politikai vis dar susiduria su neigiamomis biurokratizmo pasekmėmis. Tuo atveju, jei iš esmės keistųsi biurokratinis aparatas (jį supaprastinus) galimai pilietinė visuomenė palankiau žvelgtų į šiuos pokyčius ir būtų labiau patenkinta sprendžiant jai svarbius klausimus, kita vertus, esantis biurokratinis aparatas, gali tapti puiki priemonės valstybių politikams vilkinti tam tikrus procesus.

NVO sektoriaus veikla. Šis veiksnys ypatingai svarbus tiek pilietinei visuomenei, tiek valstybių politikams, nuolat palaikantiems ryšį su interesų grupių atstovais. NVO sektorius Lietuvoje yra platus ir įvairus. Šiuo metu, veikia didelė gausa organizacijų, siekiančių įtraukti piliečius į valstybės valdymą. Įrodyta, kad pilietinė galia sutelkta organizacijoje, pasiekia žymiai geresnius rezultatus valstybės valdymo procesuose, nei pavieniai individai. Įtaka, sutelkta NVO veikloje, kur kas stipresnė nei vieno piliečio. Stiprinant ir plečiant NVO sektorių, tikėtina, kad piliečių kontrolė stiprės. Šiai dienai, registruojama virš 2000 įvairių bendruomeninių struktūrų, tačiau kita vertus, pačių NVO bendruomenių atsiskaitomybė kelia diskusinius klausimus, atsižvelgiant į tai, kad tik 7-8 % viešina savo finansus.¹³⁴ Taip pat pastebima, kad organizacijai

¹³⁴ NVO atlasas, statistiniai duomenys, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., <https://nvoatlasas.lt>.

didėjant ir darantis vis brandesnei, aktyvus jos narių dalyvavimas menksta, nes, stiprėja hierarchinis aparatas, kuris piliečiams tampa nepatrauklus, tuo pačiu auga biurokratinis aparatas.

Pabrėžtina, kad įvairios kintamųjų veiksnių kombinacijos gali skirtingai veikti piliečių kontrolės kryptingumą. Šie kintamieji yra susiję su išskirtomis varomosiomis jėgomis. Juos gali sieti ir abipusė priklausomybė, pvz. bendra ES piliečių kontrolės stiprinimo politika ar biurokratijos mažinimas gali lemti stiprėjančią piliečių kontrolę, arba atvirkščiai, globalumo suvokimas, migraciniai procesai gali lemti silpnėjančią pilietinės visuomenės aktyvumą.

„Jei esi nepatenkintas kurio nors rinkto pareigūno veikla, tai laukti kitų rinkimų, kad tą pareigūną pakeistum, gali reikšti ne politinį dalyvavimą, o politinį neveikimą“ R. J. Dalton.

4.1.3. Naujo politinio dalyvavimo metodo pristatymas

Tam, kad būtų sėkmingai konstruojami pirmieji du scenarijai, kuriuose vieną iš varomosios jėgos sudėtinę dalį nurodome stiprią piliečių kontrolę, pirmiausia, reikalinga pristatyti naujo piliečių dalyvavimo modelio veikimo principą. Būtent šio modelio pagalba būtų skatinamas didesnis piliečių įsitraukimas į valstybės valdymo procesus taip pat jo veikimas padėtų piliečiams sutelkti didesnę įtaką valdymo procesuose.

Modelio veikimo principas. *(Valstybės politikų veiklos žemėlapis skirtas piliečiams).*

Naujas dalyvavimo modelis, padedantis sutelkti piliečių kontrolę valstybės valdymo procesuose, veiktų išmaniosios programos principu, kurią įprastu būdu piliečiai galėtų įsidiesti į savo naudojamus išmaniuosius įrenginius. Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinis šio modelio tikslas yra stiprinti įtaką valstybės procesuose, bei skatinti visos pilietinės visuomenės dalyvavimą – ši programa būtų nemokama, o ją įsidięgant nereikėtų jokių išskirtinių sąlygų, ji būtų pasiekama visiems Lietuvos, balso teisę turintiems piliečiams. Sėkmingai besinaudojantys išmanioisomis programėlėmis piliečiai, galėtų ją įsidiesti patys, o vyresnio amžiaus žmonėms, norintiems ją turėti bei sekti naujienas, padėti ją įsidiesti galėtų viešųjų bibliotekų darbuotojai.

Šios programos galimybės:

Nacionaliniu mastu:
<ul style="list-style-type: none"> Galimybė tiesiogiai matyti vykstančias diskusijas LR Seimo salėje.

- Galimybė tiesiogiai matyti LR Seimo posėdžius, komitetų posėdžius.
- Galimybė matyti LR Seimo narių iniciatyvas, siūlomas įstatymų pataisas.
- Galimybė matyti politikų nuveiktus ir veikiamus darbus, bei darbų statistikas.
- Galimybė matyti LR Seimo balsavimų statistiką, lanlymąsi posėdžiuose.
- Galimybė matyti politikų darbotvarkes, renginius, kuriuose dalyvauja.
- Galimybė matyti komandiruotes, susipažinti, kiek valstybė skiria lėšų joms. Kokius pranešimus Lietuvos atstovai pristato jose, kokią naudą Lietuvos valstybė iš jų gauna.
- Galimybė matyti LR Seime esančių politinių partijų pozicijas visais aptariamais klausimais.
- Galimybė susipažinti kaip tikslingai politikai naudoja jiems skiriamas lėšas (pvz. kanceliariinės išlaidos).
- Galimybė arčiau susipažinti su skirstomo biudžeto lėšomis, kiek ir kam yra skiriama. Matyti metinę ataskaitą, kur ir kam naudojami mokesčių mokėtojų pinigai.
- Galimybė matyti pagrindines išskiriamas valdančiųjų politikų problemas valstybės mastu. Politikų prioritetus sprendžiant vienus ar kitus klausimus.
- Galimybė susipažinti ar politikai linkę kelti savo turimą kvalifikaciją, tobulinti užsienio kalbas. (Atsižvelgiant į tai, kad kandidatuojančiams politikams nėra suteiktos aukštojo išsilavinimo sąlygos, tačiau jų padėjėjams yra.)
- Galimybė vienoje vietoje matyti paties politiko publikuotus, bei apie jį žiniasklaidos publikuotus straipsnius viešojoje erdvėje.
- Galimybė matyti politikų biografijos faktus.
- Galimybė matyti, politikų kaitą politinėse partijose, kiek kartų ir kokiose pozicijose kandidatuota.
- Galimybė piliečiams tiesiogiai bendrauti su norimu politiku, ar jų padėjėjais (siekiant valdyti srautą).
- Galimybė patogiai rasti visas viešąsias institucijas, jų kontaktus, darbo laiko, gyventojų priėmimo laiką.
- Galimybė reitinguoti politikus.

Savivaldos mastu būtų suteikiamos tokios pat galimybės kaip ir nacionaliniu mastu, tačiau verta pabrėžti, kad savivaldos mastu, politikai jaustų stipresnę piliečių kontrolės impulsą, nes savivalda yra arčiausiai piliečio.

Savivaldoje piliečiai turės galimybę:

- Fiksuoti jų savivaldoje esamas problemas ir tiesiogiai teikti pasiūlymus sprendžiant vieną ar kitą klausimą. (Pvz. pilietis mato, kad yra poreikis pastatyti suoliukus jų savivaldoje esančiame parke, ar pastatyti kelio ženklą judrioje gatvėje). Taip pat su galimybe piliečiams reitinguoti juos pagal jų reikalingumo poreikį, bei tiesiogiai siųsti savivaldai.
- Pildyti apklausas, kurias teikia savivaldybės/seniūnijos piliečiams, taip netrikdant laiko gatvėje. Matyti jau įvykusias apklausas, bei jų rezultatus.
- Patogiai rasti visas seniūnijoje veikiančias užimtumo skatinimo organizacijas, asociacijas, veikiančias įstaigas, jų darbo laikus bei kontaktus.
- Galimybė kurti bendruomenių diskusijų platformas (uždaras grupes, skirtas pvz. kaimynų ar kaimyninių gatvių gyventojams) organizuojant susirinkimus ar dalinantis bendromis įžvalgomis apie kaiminystę.
- Gauti informaciją apie organizuojamus seniūnaičių rinkimus. Gauti pirmines naujienas apie vykstančius renginius seniūnijoje.
- Matyti, kada planuoja lankytis jų apylinkėje išrinktas politikas. Matyti, kiek dažnai jis lankosi, kokius klausimus nagrinėja ir sprendžia bendruomenės labui.

Pabrėžtina, kad nors didžioji dalis aukščiau išvardintų galimybių piliečiui yra prieinamos ir dabar, tačiau visa informacija yra suskirstyta skirtinguose internetiniuose tinklalapiuose, (pvz. dalis informacijos yra LR Seimo, VRK, asmeninėje politiko ar politinės partijos svetainėje) todėl ieškoti šios informacijos piliečiui gali būti sudėtinga, taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog piliečiui norint artimiau susipažinti su jam svarbia informacija, neretai reikia prašyti institucijos suteikti šią informaciją, o dėl veikiamo biurokratizmo, yra naudojamos laiko sąnaudos. Šio modelio esmė – bet kuriuo, piliečiui patogiu metu prisijungus prie išmaniosios programos matyti, *ką veikia ir kuo užsiima* valstybės politikai. (Pvz. esamuoju laiku prisijungęs pilietis gali matyti, kokie posėdžiai vyksta ar vyko, pasirinkti kurį nori stebėti; arba matyti, ne tik tai, kad x LR

Ministerijos Ministras dalyvauja „vidiniame pasitarime“, vykstančiuose kiekvieną dieną, bet matyti šių „vidinių pasitarimų“ dalyvius, bei metinę ataskaitą, kokia nauda pilietinei visuomenei iš jų, kas juose buvo sprendžiama, kas įvykdyta, su kokiomis problemomis susidurta.). Verta paminėti Lietuvoje vykusį projektą e-demokratija, kurio pagrindinė iniciatyva – įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesus, suteikiant galimybę jiems teikti siūlymus e-demokratijos platformoje. Tačiau matome, kad šis projektas nėra sėkmingai veikiantis. Darbo autorius kelia prielaidą, kad jo neveiksmingumas priklauso nuo sistemingos informacijos trūkumo piliečiams. Kitaip tariant, pilietis negali teikti siūlymo, nesusipažinęs su reikiama informacija iš esmės. Šioje programoje žinių srautas būtų didelis, tačiau pilietis galėtų pats pasirinkti jam patinkančius politikus ir/arba dominančias temas ir gauti filtruotas žinias tik apie juos. Iš pirmo žvilgsnio arčiausiai su politiniais procesais galima susipažinti politinių partijų veikloje, bei joje aktyviai įsitraukti į politinius procesus, tačiau verta paminėti, kad *A. Ramonaitės* atlikto tyrimo metu¹³⁵, buvo atskleista, jog piliečiai nėra linkę stoti į politines partijas, siekiant geriau suprasti politinius procesus, bei įsitraukti į valstybės valdymą, nes juos atgraso jose esanti hierarchinė sistema, bei organizacijose esančios taisyklės, kurių privalu laikytis (pilietis jaučia, kad jo laisvė apribota, susiaurinta). Naujame politinio dalyvavimo modelyje hierarchinės sistemos nėra, pilietis laisvai galėtų domėtis pateiktu informaciniu srautu.

Ši išmanioji programa padėtų pilietinei visuomenei veikti, nelaukiant kitų rinkimų.

Išgryninus varomąsias jėgas, kintamuosius, bei pritačius naujo politinio dalyvavimo modelio veikimo principą, galima konstruoti galimus piliečių kontrolės scenarijų modelius Lietuvoje. Šių scenarijų pagalba, bus giliau atskleistos įvardintų veiksmų tarpusavio sąsajos. Sukonstruoti scenarijų modeliai leis pamatyti, kaip šios varomųjų jėgų kombinacijos galėtų paveikti piliečių dalyvavimą ateityje.

Pirmajame ir antrajame scenarijuje atsispindi jau minėta, *R. Riekašiaus* pilietinės visuomenės samprata, teigianti, kad tai pati save organizuojanti bendruomenė, pati iš savęs iniciatyvi dalyvauti valstybės valdyme. Taip pat atsispindi *A. Astramsko* pilietiškumo samprata, kurioje teigiama, kad piliečiai turi galimybę reikalauti įgyvendinti jų interesus. Remiantis šiais autoriais, bei trečioje dalyje pateiktu *S. Arnstein* piliečių kontrolės teorija, pirmame ir antrame scenarijuje kalbama apie

¹³⁵ Ainė Ramonaitė, „Kodėl piliečiai nestoja į partijas? Lietuvos gyventojų požiūrio į partinę narystę analizė“, *Politologija* 58 (2010): 5, <https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8307>.

piliečių kontrolę, kuriai susitelkti padeda naujas, darbo autoriaus pateikiamas pilietinės visuomenės dalyvavimo metodas.

4.2.Scenarijai

1. Scenarijus. Augantis pilietinės visuomenės įsitraukimas į valstybės valdymą.

Augančio pilietinės visuomenės įsitraukimo į valstybės valdymą scenarijus remiasi prielaida, kad integruojant pilietinėje visuomenėje aukščiau aptartą naują dalyvavimo metodą, sparčiai sustiprės piliečių kontrolė, leisianti piliečiams pajusti ir sutelkti didesnę galią ir įtaką sprendimų priėmimo klausimais. Kita prielaida – politikų teigiamas požiūris į augančią piliečių kontrolę, nesudarant jai kliūčių ar papildomų iššūkių, ir veikiant bendradarbiaujant su piliečiais įgyvendinant jų interesus.

Šį scenarijų galime įvardinti kaip **mažai tikėtina, tačiau absoliučiai įmanoma**. Iki šių dienų, valstybei kol kas nepavyko sėkmingai įtraukti piliečius į valstybės valdymą. Nepriklausomybės istorinė plotmė rodo, kad didžiausias piliečių įsitraukimas vyksta tais atvejais, kai kyla didelė grėsmė valstybei. Šio darbo pirmojoje dalyje autorius minėjo, kad tais atvejais pradeda veikti patriotiškumo faktorius pilietiškumo raiškoje. Taip pat minėta, kad tokiais išimtiniais atvejais, kaip valstybę palietusi pandemija, pilietinės galios indeksas Lietuvoje šoktelėjo į viršų, nes atsirado bendras, visus liečiantis iššūkis valstybėje, reikalaujantis pilietinės visuomenės dėmesio ir ypatingo sutelktumo. Nors piliečių aktyvumas šiuo laikotarpiu pakilo, tačiau pilietinės įtakos valstybių sprendimams suvokimas taip ir liko nepakitęs. Piliečiams vis dar sunku suprasti, kad visa galia jų rankose, o demokratinė santvarka suteikia šiai galiai visas galimybes plėtotis, taigi, piliečiai patys neišnaudoja jiems suteiktos galimybės kontroliuoti politikų darbą. Motyvacinės priemonės, skatinančios aktyviau įsitraukti į valstybės valdymą didelio proveržio nepadarė. Atotrūkis tarp piliečių ir valstybės augo, palaipsniui pradėjo didėti nepasitikėjimas valstybės aparatu, piliečius pradėjo netenkinti menka politikų atsiskaitomybė.

Vis dėl to yra **tikėtina**, kad pritaikius naują dalyvavimo metodą pilietinei visuomenei, bei esant palankiam valstybės politikų požiūriui į jį, būtų galima pasiekti kitokį pilietinės visuomenės įtraukimą į valstybės valdymą, tokiu būdu padedant pilietinei bendruomenei pačiai save organizuoti, bei reikalauti, kad būtų įgyvendinami jų interesai. Naujasis modelis, remiasi esama praktika, kad didžioji dalis jaunų bei vidutinio amžiaus žmonių jau yra susipažinę su naujosiomis

technologijomis, bei sėkmingai jas naudoja kasdieniame gyvenime (ES vidurkis pagal naudojimąsi internetu siekia 87%, Lietuvoje internetu naudojasi 83% žmonių 16-74 amžiaus tarpsnyje¹³⁶). Paslaugų sektorius savo klientams siūlo įvairias programėles, palengvinančias naudojimąsi kasdienėmis paslaugomis, tokiomis kaip: apmokėjimai už automobilių stovėjimo aikštelę ar sąskaitas, galimybę susisiekti su banku ar valstybės institucijomis (pvz. VMI), galimybė registruotis sveikatos įstaigose neišeinant iš namų, sudaromos sąlygos dirbti nuotoliu ar bendrauti tiesiogiai būnant skirtingose pasaulio šalyse, bei kt. Besiplėtojanti skaitmeninė plotmė tampa natūrali daugelio piliečių gyvenime, tai nebėra naujovė, kuriai reikalinga adaptacija. Ši plotmė palaipsniui įtraukia ir vyresnio amžiaus piliečius, kurie nors ir yra linkę naudotis tradiciniais būdais, tačiau supranta ir suvokia skaitmeninių technologijų egzistavimą, bei vis dažniau renkasi ne popierinį laikraštį, o kompiuterio ekraną bibliotekoje. Atsižvelgiant į tai, **tikėtina**, kad naują išmaniają programėlę, kuri būtų priinama piliečiams be išskirtinių sąlygų ir nemokamai, tinkamai priims įvairaus amžiaus piliečiai, maža to, siekiant geriau susipažinti su mėgstamų politikų veikla, tai būtų paskata išmokti naudotis išmaniaisiais įrenginiais ir vyresnio amžiaus žmonėms.

Šiandien skaitmeninių technologijų dėka, kiekvieną dieną piliečius pasiekia didžiulis informacinis srautas žinių, tiek nacionaliniu, tiek pasauliniu lygmeniu. Šis srautas nukreiptas į piliečius, daro didžiulę įtaką pilietinės visuomenės formavimosi raiškai. Suprasti, kas jame yra teisinga ir patikima, o kas tik manipuliavimo priemonė, siekiant sudaryti vienokį ar kitokį įvaizdį visuomenės akyse, yra sudėtinga įvairių socialinių grupių piliečiams. Taigi, pritaikant naują dalyvavimo modelį, **tikėtina**, kad patys piliečiai galėtų aiškiau susivokti didžiuliame informacijos sraute, bei tuo pačiu prisidėti ne tik prie politikų veiklos kontrolės, bet ir prie žiniasklaidos kontrolės. **Teoriškai įmanoma**, jog sėkmingai pritaikius naujo dalyvavimo modelio veikimą, žiniasklaidos pateikiamų žinių srautas pakryps piliečiams aktualesnių problemų kryptimi. Nutylimos temos taps viešai pateikiamos, o žiniasklaida pradės kalbėti ne tik tai, kas yra naudinga jos požiūriu, bet daugiau tai, ką nori girdėti piliečiai. Kitaip tariant, žinių srautas viena kryptimi nukreiptas į pilietinę visuomenę, įgautų atgalinį balsą iš pilietinės visuomenės į žiniasklaidą, taip sutelkiant kontrolę piliečių rankose. Atkreiptina, kad šiuometiniu laikotarpiu žiniasklaidos portalai klesti. Lietuvoje, piliečių domėjimasis geltonąja spauda mažėja, o siekis sužinoti tiek nacionalines,

¹³⁶ „Lietuva 19 vietoje ES pagal naudojimąsi internetu“, Euroblogas, žiūrėta 2023m. vasario 26 d., <https://euroblogas.lt/2021/01/31/lietuva-19-vietoje-es-pagal-naudojimasi-internetu/>.

tiek pasaulines žinias auga,¹³⁷ todėl **tikėtina**, kad šis informacinis srautas, kurį būtų galima pasiekti naudojantis šia išmaniaja programa, turėtų būti priimtinas ir įdomus piliečiams.

Vienas iš svarbių valstybės politikų interesų yra skatinti pilietinės visuomenės dalyvavimą, taip užtikrinant sėkmingai funkcionuojančią demokratiją, bei išlaikant stabilų santykį tarp valstybės ir piliečių. Valstybės užduotis – sudaryti palankias sąlygas dalyvauti valstybės valdyme visiems piliečiams be išimties (tiek negalią turintiems, tiek senjorams, tiek jauno, darbingo amžiaus žmonėms), žvelgiant šia kryptimi, **tikėtina**, kad valstybės politikai bus atviri naujam dalyvavimo modeliui, skatinančiam stiprėjančiai piliečių kontrolei. Politikai, atisžvelgdami į valstybėje susiklosčiusią situaciją, kai dėl menko pasitikėjimo valstybės aparatu, didėja atotrūkis tarp valstybės ir piliečių bei į tai, kad pilietinė visuomenė nelinkusi aktyviai dalyvauti valstybės valdymo procesuose, turėtų patys dėti visas pastangas, kad pilietinė visuomenė jaustų politikų veiklos atskaitingumą, bei turėtų netrukdyti sėkmingai ir tinkamai veikti šiam modeliui. T.y. neturėtų būti sudaromos kliūtys pateikti pilietinei visuomenei reikiamą informaciją, bei turėtų patys skatinti piliečius naudotis šia išmaniaja programa (pvz. sudarant sąlygas viešosiose įstaigose nemokamai pasimokyti ja naudotis), siekiant iš arčiau susipažinti su politikų vykdoma veikla.

Atsižvelgiant į tai, kad į žiniasklaidos eterį dažniausiai patenka garsiau kalbantys politikai, lieka informacinis vakuumas, kas yra likę, *nematomi* politikai. Naujo modelio pagalba, **tikėtina**, kad mažiau iniciatyvūs politikai, bus labiau matomi pilietinei visuomenei, nes ši išmanioji progama paskatins juos labiau, savo iniciatyva, dirbti visuomenei labui. Kitaip tariant, **tikėtina**, kad tai skatins sveiką konkurenciją tarp pačių politikų, nes pagrindiniai darbai ir veiklos piliečiui bus lengvai prieinamos, atskaitingumas augs vienodai visiems: ir aktyviai dirbantiems ir pasyviai dirbantiems politikams, tad pasyvūs turės *pasitempti* prieš aktyvius, ypatingai tais atvejais, jei norės pelnyti rinkėjų dėmesį naujuose rinkimuose. Kitu atveju, *miegantiems* politikams kiltų grėsmė, kad pilietinė visuomenė rinks tuos, kurie atskaitingesni. Piliečiams naudojant šią išmaniają programą, **tikėtina**, kad politikai atsakingiau žvelgs į tai, kaip jie atlieka savo užduotis, sprendžia vienus ar kitus klausimus, kiek tikslingo laiko skiria tiesioginiam bendravimui su piliečiais.

Piliečiai patogiai gaudami informaciją, **tikėtina**, atidžiau pažvelgs ir į jų regione vykstančius procesus, ir sieks imtis pokyčių, (pvz. piliečiams gali kilti klausimas ar tikrai reikalingi

¹³⁷ Pilietinės galios institutas, *supra note*: 40.

ir seniūnaičiai ir bendruomenių pirmininkai, ar tai nėra perteklinis funkcijų naudojimas, nes šios programos dėka, bus aiškiau išdėstytos pareigbių funkcijos, bus matomi darbai).

Tikslingai naudojantis išmaniaja programa, **tikėtina**, kad piliečiai galėtų aktyviau burtis į bendruomenes, formuoti organizuotas galios bazes jose, bei pasidalinti su vietos politikais sprendimų planavimo ir jų priėmimo atsakomybes, tokiu atveju, tikėtina, kad pradėtų veikti partnersytės pakopa, kuri aptariama trečiojoje šio darbo dalyje, remiantis *S. Arnstein* piliečių dalyvavimo kopėčiomis. Taip pat neabejotinai, sistemingai veiktų deleguotos valdžios pakopa, nes esant palankiam politikų požiūriui į stiprėjančią piliečių kontrolę, atsirastų platesnė terpė piliečių ir valstybės pareigūnų diskusijoms, deryboms sprendimų klausimais.

Pagrindinė modelio nauda, esant teigiamam politikų požiūriui į jį:

- Padėtų kontroliuoti politikų vykdomą veiklą.
- Padėtų kontroliuoti žiniasklaidos teikiamą informacinį srautą.
- Paskatintų aktyviau dirbti *miegančius* politikus.
- Suaktyvintų bendrą politikų darbą.
- Padidintų politikų atsiskaitomybę pilietinei visuomenei.
- Padėtų skatinti pilietinės visuomenės švietimą.
- Padidintų pasitikėjimą valstybės politikų vykdoma veikla.
- Suteiktų daugiau aiškumo piliečiams, kas už kokį darbą yra atsakingas. Pvz. piliečiai galėtų aiškiai matyti kieno iniciatyva buvo įvykdyti pokyčiai apylinkėje. (pvz. gyvąją biblioteką apylinkėje pastatė x politinė partija, o gyventojų manymu, tai seniūnijos darbas).
- Sustiprėtų *S. Arnstein* piliečių dalyvavimo kopėčiose aptariamų trijų pagrindinių pakopų klestėjimas.

Tikėtina, kad esant teigiamai politikų požiūriui į šį naują dalyvavimo modelį, būtų daroma teigiama įtaka pilietinės visuomenės dalyvavimo skatinimui, o esant gerajai praktikai, šį modelį galėtų pradėti taikyti kitos valstybės.

Tikėtina pagrindinė nauda pilietinei visuomenei - neabejotinai augtų, stiprėtų piliečių įtakos suvokimas valdymo procesuose, vienareikšmiškai išaugtų didesnis įsitraukimas į valstybės valdymą.

Tikėtina pagrindinė nauda politikams – pilietinė visuomenė labiau pasitikėtų politikų vykdomais sprendimais, atsirastų pagarbesnis požiūris į jų darbą, nes piliečiai aiškiau suprastų politikos procesus.

2. Scenarijus. Augantis nesusikalbėjimas tarp valstybės ir piliečių.

Augančio nesusikalbėjimo tarp valstybės ir piliečių scenarijus remiasi prielaida, kad integruojant pilietinėje visuomenėje aptartą naują dalyvavimo metodą, sparčiai sustiprės piliečių kontrolė, nes piliečiai turėtų galimybę gauti informacinį srautą, kuris nebūtų perfiltruotas žiniasklaidos atstovų, taip kaip yra dabar. Tokiu atveju, tikėtina, kad piliečiai galėtų susidaryti aiškesnį supratimą apie valstybėje vykstančius procesus. Kita prielaida - politikai linkę laikyti atokiau piliečių kontrolę, siekiant išlaikyti savo galią valstybėje, tačiau neperžengiant demokartinės raiškos. Tiksliau tariant, politikai linktų būti atskaitingi, tiek kiek jiems patiems naudinga tą daryti, pateikiant tokią informaciją, kuri sudarytų teigiamą požiūrį apie juos, bei jų darbą, nutylint sudėtingesnes problemas nuo pilietinės visuomenės, ar permetant problemų atsakomybę kitiems. Šis scenarijus šiek tiek naudingas būtų politikams, siekiantiems, kad piliečiai negalėtų jų stipriai kontroliuoti, ir absoliučiai nenaudingas pilietinei visuomenei, kuriai būtų sudaromos kliūtys veiksmingai naudoti savo, kaip piliečių kontrolės galią

Šį scenarijų galime įvardinti, kaip mažai tikėtiną, bet įmanomą. Iki šiol valstybė nesugebėjo sukurti veiksmingos sistemos, kurios dėka didėtų visuomenės įsitraukimas į valstybės valdymą. Maža to, pastarieji pandemijos metai aiškiai parodė, kad politikai geba atsiriboti nuo pilietinės visuomenės, turinčios kitokį požiūrį priimtų sprendimų klausimais. Pandemijos metais visuomenės pilietinės galios indeksas buvo sustiprėjęs dėl sustiprėjusio pilietinio aktyvumo (piliečiai pradėjo naudoti specifinį veikimą, kaip pvz. piketai, protestai, aktyvumas socialiniuose tinkluose dėl galimybės apsipirkti maisto prekių parduotuvėje tik su galimybių pasu ar kt. klausimų), tačiau valstybės požiūris į tokį sustiprėjusį pilietinį aktyvumą išliko atsargus, buvo išlaikoma vieninga, griežta pozicija, o kitokį požiūrį išleisdavo tik tie opoziniai politikai, kurie norėdavo patraukti kitą dalį pilietinės visuomenės, kuri prieštarauja valdantiesiems. Atsižvelgiant į esamą praktiką, **tikėtina**, kad pritaikant naują dalyvavimo metodą, stiprėjant piliečių kontrolei, politikams taps vis sunkiau išlaikyti savo poziciją valstybėje priimtais sprendimais. **Tikėtina**, kad valstybės politikai gali pradėti jausti didesnę pilietinės visuomenės reiškiamą įtaką, kurią traktuotų kaip spaudimą kylančią iš apačios į viršų. Todėl kiltų grėsmė, kad valstybės politikos formavimas

gali išsibalansuoti siekiant ne tik išlaikyti teigiamą požiūrį į jų darbą, bet ir stengiantis patenkinti įvairių interesų grupių poreikius.

Sėkmingai veikiančiam naujam politinio dalyvavimo modeliui, ir piliečiams stebint politikų veiklą, tokiais atvejais kaip pvz. piliečių matymas, kad jų rajone išrinktas politikas retai lankosi pas juos ir daro susitikimus su piliečiais, o vietoj to, dažniau didesnę dėmesį teikia kitiems regionams, **tikėtina**, kad kultų piliečių nepasitenkinimas, iššaukiantis neigiamą dalyvavimo formą (pvz. agresyvius pasisakymus ar agresyviai nusiteikusius bendruomenių susibūrimus). To pasekoje, galėtų augti dar didesnis nesusikalbėjimas ir tarpusavio supratimo nebuvimas tarp politikų ir piliečių.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad sėkmingai veikiančiam politinio dalyvavimo modeliui, o politikams laikantis atokiau nuo stiprėjančios piliečių kontrolės, **tikėtina**, kad su sunkumais gali susidurti žiniasklaidos sistema. Tuo atveju, jei žiniasklaida ir toliau pasiliks filtruoti savo teikiamas žinias, neatsižvelgiant į tai, ką labiausiai nori girdėti žmonės, nuolat stebėdami politikų veiklą išmaniojoje programoje, **tikėtina**, kad pradės kurtis nauji informaciniai srautai pilietinėje visuomenėje, kurie dar labiau supriešins piliečius, iškeldami į paviršių naujas problemas, o juos valstybių politikams taps vis sunkiau suvaldyti.

Reikalinga atkreipti dėmesį ir į tai, kad valstybės politikams, besilaikantiems atokiau nuo stiprėjančios piliečių kontrolės, **tikėtina**, kad pilietinėje visuomenėje gali formuotis didesnis neigiamas požiūris į jų atliekamą darbą, to pasekoje, pasitikėjimas valstybės aparatu gali dar didėti, o kylantys protestai gali peraugti į grėsmingus piliečių susibūrimus, kuriuose nebus laikomasi įstatymo, taip sukeliant grėsmę ne tik politikams, bet ir pačiai pilietinei visuomenei.

Augant pilietinės visuomenės švietimui, šio naujo modelio pagalba, **tikėtina**, kad piliečiai galėtų pradėti aktyviau ir garsiau kelti naujus standartus kandidatams į valstybėje renkamas pareigybes (pvz. aukštojo išsilavinimo prievolė arba užsienio kalbų mokėjimas). Šiuo metu valstybėje yra susiklosčiusi situacija, jog yra gausus ekspertų trūkumas valdančiosiose pozicijose, atsižvelgiant į tai, kad artimiau piliečiams pažinus politikų kvalifikacijas, **tikėtina**, kad kultų grėsmė, jog į valdančiųjų politikų postus ženkliai sumažėtų norinčių kandidatuoti, nes piliečiai keltų aiškų kvalifikacinį reikalavimą. Kvalifikuoti specialistai norėtų aukšto, jų kvalifikuoto darbo pagrindžiančio atlyginimo, todėl papildomai **tikėtina**, kad tektų kelis kartus didinti valdančiųjų politikų atlyginimus mokesčių mokėtojų sąskaita.

Pagrindiniai sunkumai, esant stiprėjančiai piliečių kontrolei ir politikų neigiamai požiūriui į ją:

- Atsirastų nauji informacijos srautai, siekiantys oponuoti žiniasklaidos teikiamą informaciją.
- Didėtų nesusikalbėjimas ir bendras tarpusavio supratimo nebuvimas tarp piliečių ir politikų,
- Politikams taptų sunkiau suvaldyti didėjančius protestus, kurie dažnesniu atveju, perraugtų į keliančius grėsmę tiek politikams, tiek paties piliečiams.
- Galimai didėtų susipriešinimas pilietinėje visuomenėje, nes tie, kurie nesinaudoti išmaniaja programa, turėtų kitokį požiūrį į valstybės valdymą, nei tie, kurie naudojami ja.
- Galimai sumažėtų politikų, norinčių kandidatuoti į valstybėje renkamus postus, dėl didėjančių kvalifikacinių reikalavimų.
- Galimai išaugtų mokesčių mokėtojų lėšos, nes dalis būtų skiriama ne tik aukštiesiems politikų atlyginams, bet ir nuolatinių protestų malšinimui bei jų saugumo užtikrinimui.
- Galimai mažėtų pasitikėjimas valstybės aparatu.
- Galimai taptų dar sunkiau išlaikyti stabilią valstybę, stabilų vieningą požiūrį priimant sprendimus, siekiant suvaldyti kitokį kylantį požiūrį iš pilietinės visuomenės, kuris susiformuotų naudojantis išmaniaja programa.
- Galimas *S. Arnstein*, piliečių dalyvavimo kopėčiose apibrėžto, terapijos laiptelio įsiplėtimas.

Tuo atveju, jei pilietinė visuomenės kontrolė stiprėtų, stebint politikų veiklą, **tikėtina**, kad politikai norėdami išlaikyti savo įtaką ir nepasiduoti spaudimui kylančiam iš apačios į viršų, gali pradėti manipuliuoti pateikiama informacija ir pradėti dirbti *dėl akių*. Jau darbar viešojoje erdvėje girdima, kad politikas ar politikų grupė negali nieko pakeisti ar išspręsti kilusios problemos, nes tai ne jų galioje, to pasekoje permetant atsakomybę spręsti kitiems, siekiant sudaryti teigiamą įvaizdį, vietoj to, kad politikos viduje ieškotų aiškesnių sprendimų, kaip rasti konsensą su kolegomis dėl bendros visuomenės gerovės. Todėl **tikėtina**, kad tokiais atvejais politikai priešinsis, jog pilietinei visuomenei būtų sudaromos sąlygos stebėti politiko darbus, nes tie darbai

gali būti paviršutiniški, siekiant išlaikyti turimą postą ir sėkmingai kandidatuoti dar vieną kadenciją. Tikėtina, kad politikai dar labiau pradės manipuliuoti savo darbo veikla.

Galimai kylant politikų nepasitenkinimui stiprėjančia piliečių kontrole, **tikėtina**, kad bus formuojamas iš viršaus į apačią neigiamas požiūris į šią išmaniają programą, bei skatinimas ja nesinaudoti, siekiant paveikti piliečius. Šio darbo teorinėje dalyje aptartose *S. Arnstein* piliečių dalyvavimo kopėčiose, po pirmojo manipuliavimo laiptelio, minimas terapijos laiptelis, teigiantis, kad vyrauja nesąžiningas dalyvavimas. Toks dalyvavimas klesti, kai pilietinei visuomenei primetamos valstybės politikų formuojamos vertybės, su tikslu jas įdiegti piliečiams taip, kad jie manytų, jog tai natūraliai jų pačių besiformuojančios vertybės. **Tikėtina**, kad politikai gali remtis šia kryptimi, siekdami sudaryti kliūtis naudotis šia išmaniaja programa, diegiant visuomenei, kad tai absoliučiai nereikalingas dalyvavimo modelis, nešantis papildomą sumaištį valstybėje, trikdamas politikų veiksmingą ir sistemingą darbą. Taip pat, kad piliečiai absoliučiai gali pasitikėti politikų darbu, kurio stebėti nėra poreikio. Tai viena iš žemiausių dalyvavimo formų, kurios pasekmės gali dar labiau iškreipti pilietinės visuomenės dalyvavimo raišką valstybėje.

Tikėtina, kad tikslingos naudos šio scenarijaus atveju negaus nei pilietinė visuomenė, sustiprinusi savo kontrolės įtaką, nei politikai, turintys nepalankų požiūrį į stiprėjančią pilietinę visuomenę, nes būtent politikų atsiskaitomybės, kurios reikalauja piliečiai stoka, galimai lemtų didėjančius kivirčius, o ne sistemingą piliečių ir politikų darbą.

Trečiame ir ketvirtame scenarijuje atsispindi autoriaus *M. Stier* įžvalga, kurioje teigiama, kad esant mažesniai įsitraukimui į valstybės valdymą – valstybės politikai pradeda mažiau girdėti piliečių poreikius. Taip pat atsispindi *S. Arnstein* piliečių dalyvavimo kopėčiose minimas simbolinio dalyvavimo ir nedalyvavimo stiprėjantys lygmenys, bei autoriaus *D. M. Connor* pateiktose naujose piliečių dalyvavimo kopėčiose atsispindintis lygmuo, kuriame pabrėžiama, kas aktuliau politikams, nei pilietinei visuomenei.

3. Scenarijus. Vidutinis pilietinės visuomenės dalyvavimas valstybės valdyme.

Vidutinio pilietinės visuomenės dalyvavimo valstybės valdyme scenarijus, remiasi prielaida, kad piliečių kontrolė yra tokia, kokia ji yra dabar. Ją šiame darbe apibrėžiame, kaip vidutinę, remiantis tuo, kad šiuo metu pilietinės galios indeksas yra tarp 35-45 proc. ribose ir ji yra veikianti. Silpnu pilietiniu dalyvavimu, šiame darbe vadintume tuo atveju, kai neveiktų nei viena,

šio darbo pirmojoje dalyje minėtų pilietinės galios dimensijų. Kita prielaida – teigiamas, palankus politikų požiūris į stiprėjančią piliečių kontrolę.

Šis scenarijus modelis yra tikėtinas ir labiau įmanomas, nei neįmanomas. Jau minėjome, kad viena iš valstybės užduočių yra užtikrinti pilietinės visuomenės įsitraukimą į valstybės valdymą. Šiuo metu negalime kategoriškai teigti, kad ši užduotis yra nevykdoma. Valstybės institucijos kuria strateginius planus, siekiant įtraukti visuomenę į valstybės procesus, bei sudaryti palankias sąlygas efektyviam politiniam dalyvavimui neiškiriant nei vieno piliečio.

Tuo atveju, jei valstybės politikai palankiai žvelgtų į piliečių kontrolę, atsižvelgdami į šiuo metu esamą aukštą piliečių nepasitikėjimo lygį valstybės aparatu, **tikėtina**, kad patys pradėtų skatinti piliečius, savo atsiskaitomybe, o ne naujai kuriamomis motyvacinėmis priemonėmis, taip pilietinė visuomenė jausdama didėjančių politikų atvirumą, skaidrumą, didintų savo pasitikėjimą valstybės aparatu ir patys, savo iniciatyva pradėtų labiau įsitraukti į valstybės procesus.

Šiuo metu Lietuvoje yra pavienių politikų, rengiančių asmenines laidas, kuriose prisato visuomenei savo požiūrį į valstybėje vykstančius procesus, pristato kokiomis veiklomis užsiima politiniuose sprendimuose bei žinoma, leidžiant pilietinei visuomenei juos geriau pažinti, nevengia rodyti asmeninio gyvenimo detalių. Taip pat praktikoje jau yra pavienių politinių partijų, kurios sudaro galimybę, viešai, t.y. ne tik partijos nariams, stebėti vykstančių partijos narių Suvažiavimą, bei matyti pagrindines diskusijas ir priimamus sprendimus. Taigi, politinės partijos tampa atviresnės, visiems piliečiams, todėl **tikėtina**, kad ateityje tokių partijų, bei politikų vis daugės, suteikiant galimybę piliečiams stebėti jų veiklas, siekiant didinti savo atsiskaitomybę, kuri pilietinės visuomenės būtų palankiai priimta, dėl šiuo metu vyraujančios atsiskaitomybės stokos.

Šiuo metu Lietuvoje, švietimo prasme, jau veikia sveikintinos iniciatyvos tokios kaip *Diena su Seimo nariu*, kuriose gali dalyvauti įvairaus amžiaus piliečiai, siekiant juos labiau supažindinti su Seimo narių darbu iš vidaus, taip pat vis dažniau organizuojami gyventojų priėmimai Savivaldybėse bei seniūnijose, (nors šiai dienai sudėtinga vertinti realią teigiamą įtaką, nes politikams paprastai neužtenka laiko tinkamai įsiklausyti kiekvieną norintį pabendrauti, o juolab įsigilinti į kiekvieno piliečio problemas), todėl **tikėtina**, kad politikai palankiai žvelgiantys į pilietinės visuomenės įsitraukimą, ateityje ieškos sąlygų, kaip tikslingiau skirti dėmesio kiekvienam norinčiam tiesiogiai pabendrauti su politikais (pvz. galėtų tikslingiau įtraukti į šiuos susitikimus savo padėjėjus; kurti bendrinį *karštosios linijos* skambučių laiką arba rasti laiko

lankytis pas rinkėjus *nuo durų iki durų* ne tik prieš rinkimus, o ir pačios kadencijos metu, pvz. kartą metuose).

Atsižvelgiant į tai, kad tik 2019 m. buvo sudarytos palankesnės sąlygos kurtiesiems dalyvauti rinkimų balsavimo procese, o silpnaregiams ir senjorams dar iki šiol sunku perskaityti rinkimų apylinkėse smulkiu šriftu pateiktą informaciją apie rinkimus ir jų kandidatus, esant tokiam scenarijui, **tikėtina**, kad tokios problemos, kurios apsunkina politinį dalyvavimą rinkimų balsavime bus sprendžiamos operatyviau ir tikslingiau, sudarant sąlygas įsitraukti į valstybės valdymą visiems, be išimties piliečiams.

Atsižvelgiant į dabartinę situaciją, kad daugelis politikų internetinių svetainių nėra atnaujintos, dažniausiai sukuriamos priešrinkimiu laikotarpiu, o vėliau pamiršamos, esant tokiam scenarijui, **tikėtina**, kad patys politikai savo iniciatyva tikslingiau ir atsakingiau teiks informaciją apie savo nuveiktus ir veikiamus darbus politikoje. Labiau įsitrauks savanoriškai skirti dėmesio informacijos tikslinimui, kuriant tikslingą ir objektyvų informacinį srautą pilietinei visuomenei.

Verta paminėti ir piliečius, esančius politinių partijų organizacijose. Šiai dienai, pastebėta, kad pačių politinių partijų nariai vengia dalyvauti ne tik organizacijos viduje, bet apskritai atvykti balsuoti ir palaikyti *savo* partijos kandidatus rinkimuose. Tai gili, partijose esanti problema, kai *sąrašinių* narių keleriopai kartų daugiau, nei atvykusių balsuoti, kitaip tariant pačios partijos negeba išlaikyti, bei įtraukti jų organizacijose esančių narių. Todėl esant tokiam scenarijui, **tikėtina**, kad politikai ieškos būdų, kaip sutelkti į politinį dalyvavimą organizacijose esančius narius, remiantis tuo, kad didesnė piliečių įtaka atsispindi būtent organizacijų veiklose (tai galėtų būti pvz. partijos lyderių skiriamas laikas susitikti su pasyviu nariu asmeniškai, o naujai išrenkami lyderiai galėtų vydyti šių susitikimų tęstinumą, siekiant išsiaiškinti, kokios priežastys lėmė atitolimą nuo partinės veiklos, kokiais kitais būdais pilietis dalyvauja valstybės valdyme ir pan.).

Sociologiniai tyrimai atspindi, kad piliečiai tikisi darbų, o jų vietoje, paprastai lieka nieko negavę. Piliečiai yra klaidinami, politikams dalijant pažadus, kurie įprastai viršija jų įgaliojimus, o tai reiškia, kad ištesėjimui tam, kas yra žadama galimybės yra menkos. To pasekoje, piliečiai jaučia susierzinimą, o pasitikėjimas politikų žodžiais slopsta. Esant tokiam scenarijui, politikams priėmus atsakomybę, **tikėtina**, kad politikai imtų mažiau žarstyti pažadais, o vietoj to rinktųsi konstruktyvų dialogą su piliečiais, ieškant būdų kaip spręsti jų esamas problemas.

Šiandienai NVO sektoriaus skaidrumas taip pat kelia diskusinių klausimų, klostantis tokiame scenarijui, **tikėtina**, kad valstybių politikai ims grieztesnių priemonių skatinti NVO sektoriaus atsiskaitomumą ir veiklos viešumą pilietinei visuomenei.

Remiantis *S. Arnstein* pateiktu, piliečių dalyvavimo modeliu, tikėtina, kad esant tokiame scenarijui, kai valstybės politikai palankiai ir suinteresuotai žvelgtų į stiprėjančią piliečių kontrolę, **tikėtina**, kad sukonzentruotų dėmesį į aptariamų nedalyvavimo aspektų (autorės vadinamus manipuliavimo ir terapijos pakopas) prevenciją, didesnę dėmesį skirtų simboliniam dalyvavimui, bei labiausiai koncentruotųsi į auginamą stiprų pilietinės visuomenės dalyvavimą (autorės apibrėžiamą kaip deleguotos valdžios ir piliečių kontrolės pakopas).

Tikėtina, kad esant tokiame scenarijui pagrindinė nauda būtų pilietinei visuomenei, kuriai impulsą įsitraukti į valstybės valdymo procesus suteiktų valstybės politikai, būdami atviri piliečiams, didindami savo atsiskaitomybę, siekdami dažnesio tiesioginio kontakto su piliečiais. Valstybės politikams toks scenarijus taip pat būtų naudingas, tuo atžvilgiu, jog galimai didėtų pasitikėjimas valstybės aparatu, o politikai galėtų užsitikrinti tvirtesnes savo pozicijas.

4. Scenarijus. Silpnas pilietinės visuomenės dalyvavimas valstybės valdyme.

Silpno pilietinės visuomenės dalyvavimo valstybės valdyme scenarijus bus įmanomas, tuo atveju, jei vyraus esama piliečių kontrolė, tokia, kokia ji yra dabar ir politikų nepalankus požiūris į stiprėjančios piliečių kontrolės galimybes, taip politikams siekiant išlaikyti savo galią valstybėje. Šios dvi prielaidos konstruoja rizikingą scenarijų tiek pilietinei visuomenei, tiek valstybės politikams.

Šis scenarijus yra mažai tikėtinas ir labiau neįmanomas, nei įmanomas. Šiuo metu vidutinį (ribinį, nes pagal statistiką, jis krenta ir yra mažiau nei 40 proc.) pilietinės galios indeksą vyraujančią Lietuvoje, tikėtina, dar labiau sumenkintų, jei valstybės politikai neisiimtų jokių veiksmingų priemonių, skatinančių aktyvinti įsitraukimą į pilietinę visuomenę.

Atsižvelgiant į tai, kad balsuojančių rinkimuose skaičius nesiekia 50 % ir lyginant su ankstesniais rinkimais (nuo 2008 m. palaipsniui mažėjo), matome, kad reikalingos veiksmingos, proveržį darančios priemonės, kurios paskatintų piliečius balsuoti. Jau minėjome, kad esamos motyvacinės priemonės nėra veiksmingos, todėl politikams nepakeitus motyvacinių gairių iš esmės, o tik judant ta pačia kryptimi, arba apskritai didesnio dėmesio tam neteikiant, **tikėtina**, kad tolimesniuose rinkimuose bus pasiektas dar mažesnis atėjusių balsuoti piliečių skaičius.

Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu veikia platus NVO sektoriaus tinklas, vienijantis skirtingus interesus turinčius piliečius bei įtraukiantis pilietinės visuomenės narius dalyvauti, dėliojantis tokiam scenarijui, **tikėtina**, kad gali sustiprėti viena iš pilietinės galios indeksų dimensijų – pilietinė veikla, susijusi su rizikomis. Laikydami piliečių kontrolę atokiau, valstybės politikai, gali sudaryti kliūtis veikti ir laisvai reikštis pilietinei visuomenei, to pasekoje, ženkliai sumažinant savanoriaujančių piliečių NVO sektoriuje skaičių, nes piliečiai matydami, kad silpsta ne tik jų pavienių galia daryti įtaką sprendimams, tačiau gerokai silpsta ir organizacijų galia, gali nutolti nuo NVO veiklos, nematydami prasmės joje dalyvauti. Taigi, entuziazmas dalyvauti bendruomenėse taip pat gali slopti, o NVO sektoriui, tikėtina, kils grėsmė įgyvendinti savo interesus valstybės lygmenyje.

Atsižvelgiant į tai, kad politikams būtų naudinga turėti silpną piliečių kontrolę, nes tokiam scenarijui esant, jiems būtų paprasčiau įgyvendinti savo sprendimus, be didesnio pilietinės visuomenės pasipriešinimo, **tikėtina**, kad bendras pilietinės visuomenės švietimas turėtų slopti. Jam nesivystant, tikėtina, kad piliečiams taps vis sunkiau suprasti valstybėje vykstančius procesus, o juolabiau dalyvauti šiuose procesuose.

Pastebėta, kad politinį pasitikėjimą/nepasitikėjimą formuoja gaunamas informacijos srautas iš aplinkos, bei tos informacijos individualus verinimas.¹³⁸ Atsižvelgiant į tai, kad žiniasklaida pati filtruoja teikiamą informaciją pilietinei visuomenei, o valstybių politikams, taip pat tinkamai neinformuojant piliečių apie vykstančius procesus valstybėje, **tikėtina**, kad domėjimasis valstybės reikalais (kuris šiuo metu, dėl pandemijos, bei Europoje vykstančio karo, yra išaugęs) vėl pradėtų mažėti, o žiniasklaidos teikiamas informacinis srautas galimai pakeistų savo gaires kitomis, su valstybe mažiau susijusiais reikalais. Kita vertus, atsirastų puiki terpė valstybių politikams dar labiau kontroliuoti žiniasklaidos portalus, teikiant tokią informaciją, kokia yra naudinga jų akimis.

Pilietinei visuomenei nestiprinant savo įtakos, o politikams į tai žvelgiant kaip į palankų faktorių – **tikėtina**, kad gali įsitvirtinti stiprūs ir ilgus metus nesikeičiantys galios centrai, kitaip tariant, balsuojantieji bus *tie patys*, kurie rinks *tuos pačius*, nes didėjanti piliečių apatija valstybės reikalams neskatins kurtis naujoms politinėms jėgoms, jei nebus skirtingų interesų poreikių

¹³⁸ Yordan Kutiyiski, Andre Krouwel ir Jan-Willem van Prooijen, „Political Extremism and distrust: Does radical political orientation predict political distrust and negative attitudes towards European integration?“, *Social Science Journal* 58, 1 (2021): 1, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1016/j.soscij.2019.03.004>.

kylančių iš pilietinės visuomenės – nebus poreikio siekti juos vykdyti, todėl galimai įsitvirtins viena ar dvi politinės jėgos, kurias ilgaamžiui bus sunku pakeisti. Klostantis tokiam scenarijui, **tikėtina**, kad gali sustiprėti korupciniai atvejai, depotizmas ir kiti neigiami faktoriai valstybėje, nes valstybės politikų įtaka patiems save kontroliuoti sustiprės, o piliečių domėjimasis viešaisiais reikalais slops.

Tikėtina, kad tokio scenarijaus atveju, kai esama piliečių kontrolė slopsta, o politikai nesiima konkrečių veiksmų jam didinti, vis tiek pasiektų kritinį tašką, kurio pasekmė būtų arba revoliuciniai pasipriešinimai (nes esant tokiam atvejui, galimai vis tiek iškils tokiai besiklostančiai situacijai besipriešinančių piliečių) arba demokratijos raiška nustotų veikti (nes iliuzinė demokratijos raiška, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos valstybė turi begale įsipareigojimų tarptautiniame kontekste, ilgai negalėtų gyvuoti). Todėl **tikėtina**, kad pasiekus kritinį tašką tokioje situacijoje, gali iškilti naujų „revoliucinių“ lyderių, kurie stengsis keisti besiklostančią situaciją, ir siekti keisti susiformavusius galios centrus valstybėje.

Remiantis *S. Arnstein* piliečių dalyvavimo kopėčių modeliu, valstybėje galimai įsitvirtintų stiprus nedalyvavimas (apibrėžiamas, kaip manipuliavimo ir terapijos laipteliais). **Tikėtina**, kad pilietinė visuomenė prarastų savo stuburą, taptų absoliučiai priklausoma nuo valstybės politikų ne tik priimamų sprendimų, tačiau ir diegiamų vertybių. Maža to, galimai sustiprėtų simbolinis dalyvavimas (apibrėžiamas, kaip informavimo, konsultavimo ir išdėstymo laipteliais), kai valstybės politikai įtrauktų pilietinę visuomenę į valstybės valdymą tik dėl akių, minimaliai užtikrinant ir neprarandant demokratijos raiškos.

Šis scenarijus būtų absoliučiai nenaudingas ir žalingas pilietinei visuomenei. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad jis būtų naudingas valstybės politikams, kurių įtaka sustiprėtų, tačiau žvelgiant giliau, demokratijos raiškai kiltų didelė grėsmė, todėl bendrame kontekste, naudos nebūtų nei pilietinei visuomenei, nei valstybių politikams, nes valstybės demokratinės vertybės liktų tik teorinėse esmėje, o praktiniu požiūriu valstybė patirtų didelį nuosmukį.

Apibendrinant pirmąjį ir antrąjį scenarijų, bei remiantis autorių *T. J. Fedderseno ir W. Pesendorferio* pateikiama teorija, kad rinkėjai, kurie jaučia, kad nėra tinkamai pasikaustę informaciniu požiūriu politikos klausimais, yra linkę nebalsuoti, o balsavimo atsakomybę patikėti kitiems, labiau išmanantiems, tikėtina, kad taikant naujo politinio dalyvavimo modelį, augant pilietinės visuomenės švietimui, atėjusių balsuoti skaičius turėtų ženkliai išaugti. Tiek pirmojo

scenarijaus atveju, esant palankiam valstybės politikų požiūriui į stiprėjančią pilietinės visuomenės kontrolę, tiek antrojo scenarijaus atveju, kai vyrautų nepalankus politikų požiūris. Todėl tiek pirmojo, tiek antrojo scenarijaus atžvilgiu galime teigti, kad tikėtina, jog pilietinėje visuomenėje įsitraukimas į valstybės valdymą, sustiprės viena svarbiausių politinio dalyvavimo formų – balsavimu rinkimuose. Pagrindinis scenarijų skirtumas, tas, kad pirmuoju atveju tikėtina, jog valstybėje vyks teigiami procesai, padėsiantys stiprinti ir užtikrinti demokratijos raišką, o antruoju atveju, dėl kylančio nepasitenkinimo iš pilietinės visuomenės bei politikų – galimai augs grėsmė šiai valdymo formai.

Apibendrinant trečiąjį ir ketvirtąjį scenarijų, galime teigti, kad trečiajame scenarijuje, galimai taip pat sustiprėtų pilietinė visuomenė, tačiau aktyvumo požiūriu, o ne bendro įtakos suvokimo požiūriu. Valstybių politikams patiems suteikiant impulsą dalyvauti – pilietinė visuomenė tikėtina, kad reaguos teigiamai, tačiau ar tai paskatins piliečių kontrolę – diskusinis klausimas, veikiausiai paskatins patį pilietinį aktyvumą, kuris vargu ar išaugs į stiprią pilietinę kontrolę, nes tam reikalinga iniciatyva iš apačios į viršų, ne tik iš viršaus į apačią. Tuo tarpu ketvirtasis scenarijus, apibrėžiamas, kaip rizikingiausias, tuo atžvilgiu, jog kiltų grėsmė demokratijos raiškai, kuri tikėtina, galėtų privesti prie *revoliucinių* pokyčių.

IŠVADOS

1. Baigiamajame magistro darbe buvo analizuota pilietinės visuomenės ir pilietiškumo sąvokų tarpusavio sąsaja. Pagrįsta, kad pilietinės visuomenės efektyviam reiškimuisi, reikalinga pilietiškumo raiška, kurią autorius išskyrė į pirmaeilį ir antraeilį. Išskiriamos pagrindinės sąvokos, kurių kryptingumu naudojamosi kuriant scenarijus empirinėje dalyje. Analizuotas pasitikėjimo reiškinys istorinėje VA plotmėje, bei aptarta pasitikėjimo svarba pilietinės visuomenės dalyvavime. Išskirtos dažniausiai naudojamos politinio dalyvavimo formos, siekiant pabrėžti darbo autoriaus požiūrį, kad balsavimas yra stipriausia dalyvavimo forma, o kitos yra tik stiprinančios pastarąją.
2. Buvo analizuota autorių S. Arnstein ir D. Connor piliečių dalyvavimo kopėčios, siekiant pagrįsti piliečių kontrolės mechanizmą valstybės politikų atžvilgiu. Darbo autorius apibendrinime teigia, kad visos aptartos pakopos yra reikalingos, tačiau, svarbu, kad jos visos būtų piliečių kontrolės interese.
3. Atsižvelgiant į šiame darbe keliamą problemą - *pasitikėjimas ir atsiskaitomybė yra du svarūs faktoriai lemiantys pilietinės visuomenės dalyvavimą, kyla klausimai, kaip galime padidinti visuomenės pasitikėjimą valstybe kartu padidindami politikų atsiskaitomybę piliečiams*, darbo autorius sukūrė naują politinio dalyvavimo metodą, siekiantį skatinti pasitikėjimą, didinti politikų atsiskaitomybę, bei svarbiausia – siprinti piliečių kontrolės mechanizmą. Metodas geriausiai atsispindi pirmame ir antrame scenarijuje.
4. Šio darbo empirinėje dalyje buvo atliktas scenarijaus kūrimo metodas. Pabrėžiant, kad tai nėra konkrečios ateities prognozė, veikiau - tikėtinų tendencijų modeliavimas. Remiantis pagrindinėmis darbo autoriaus išskirtomis varomosiomis jėgomis, bei galimais kintamaisiais, buvo sukurti keturi alternatyvūs piliečių kontrolės scenarijai, leidžiantys praplėsti politikos mokslų galimybių spektrą, bei pasiruošti būsimiems iššūkiams ir netikėtumams. Kuriant scenarijus neįmanoma įtraukti visų veiksnių, kurie darytų įtaką piliečių kontrolės mechanizmui, taip pat sudėtinga vertinti ar bent vienas scenarijus išsipildys, tačiau jie leidžia aiškiau suprasti būsimą įvykių raidą ateityje, bei padeda tikslingiau kurti ateities strateginius planus.
5. Esminė grėsmė pilietinės visuomenės dalyvavimui yra menkas pačių piliečių įtakos galios suvokimas. Net ir tuo atveju, kai pasitikėjimas valstybe yra žemas, o valstybės politikų atsiskaitomybė yra abejotina, visa pagrindinė jėga slypi piliečių rankose, todėl scenarijuose

atskleidžiama, kaip ši jėga būtų modeliuojama vienu ar kitu atveju. Siekiant didinti pilietinės visuomenės dalyvavimo potencialą pagrindinių kryptių išgryninimas turi didesnę reikšmę nei konkreti viena ateities prognozė, nes suteikia galimybę apžvelgti galimus iššūkius.

SIŪLYMAI

1. Rekomenduotina rengti atvirojo pobūdžio ekspertų diskusijas (tokiomis temomis kaip: darbo autoriaus parengtų scenarijų aptarimas; autorių *S. Arnstein* ir *D. Connor* piliečių dalyvavimo kopėčių aktualumas šiandieninėje perspektyvoje; koks konkretus mokyklų / universitetų indėlis siekiant ugdyti pilietiškumą? dabartinės pilietinės visuomenės priežastys, kodėl ji yra tokia, kokią ją dabar turime?; kokie faktoriai galėtų skatinti didesnę politikų atsiskaitomybę?) Diskusijų dalyvius galėtų sudaryti universitetų lektoriai, LR Seimo atstovai, politologai ar kt. Jas organizuoti būtų naudinga politinėse partijose, švietimo įstaigose (miestų universitetai, kolegijos, mokyklos) bei pilietinės galios institute, taikant darbo autoriaus sukurtą naują dalyvavimo metodą esamomis sąlygomis, siekiant tikslingiau išaiškinti jo naudojimo galimybes ir privalumus.
2. Rekomenduotina atlikti tyrimus, į kuriuos vertėtų integruoti moksleivius, studentus. Ekspertai, tiriantys socialines problemas visuomenėje galėtų pasikviesti vyresnių klasių moksleivius, studentus prisidėti prie jų atliekamų tyrimų (tai galėtų būti mokyklų/universitetų programos dalimi, aktyviam jaunimui). Pagrindinė esmė yra ta, kad tokių programų dėka moksleiviai galės artimiau susipažinti su socialinėmis problemomis, tai skatins ieškoti sprendimo būdų, plėsti didesnį supratimą apie visuomenėje vykstančius procesus, skatins pilietiškumą ir mokys ne tik stebėti, bet ir aktyviai veikti - skatins dalyvavimą valstybėje. Pvz. Pilietinės galios institutas, politologai, LR Seimas galėtų pasikviesti moksleivius/studentus padėti tirti, asistuoti jų atliekamuose tyrimuose. Tokiu būdu moksleiviai mokytųsi patys atlikti tyrimus, taip būtų skatinamas jų žingeidumas ir platesnis supratimas bei artimesnis susipažinimas su esamomis problemomis socialinėje visuomenėje, o visa tai skatintų pilietiškumo raišką (dalyvavimą).

Šiame darbe buvo minėta, kad sulaukęs pilnametystės jaunimas yra linkęs balsuoti, tačiau tai siejasi su suaugusio žmogaus gyvenimu, vėliau šis entuziasmas dingsta dėl elementaraus žinių trūkumo. Tad aktualu, jog tyrimus galėtų organizuoti ir pačios

mokyklos, kuriose skatintų jaunimą tirti patiems, plėsti žinias, labiau suvokti esamas problemas. Tyrimai galėtų būti tokiomis temomis kaip: pilietiškumas Tavo mokykloje; ar Tau svarbu dalyvauti mokyklose vykstančiais seniūnų rinkimais?

3. Rekomenduotina susipažinti su naujo pilietinės visuomenės dalyvavimo metodu visoms politinėms partijoms, atžvelgiant į tai, kad šis modelis galėtų būti taikomas pačių partijų viduje, siekiant jas stiprinti, išlaikyti esamus narius aktyvius, didinti atsiskaitomybę ir pasitikėjimą pačių partijų viduje, bei skatinti partijos narių aktyvumą.
4. Rekomenduotina susipažinti valdančiosioms politinėms partijoms su galimais ateities scenarijais, įtraukti jų aptarimą į Tarybos darbotvarkės klausimus siekiant stiprinti pilietinės visuomenės dalyvavimo potencialą, bei įtraukti šio modelio elementus į rinkimines programas, kaip jas stiprinantį faktorių.
5. Magistro baigiamąjį darbą rekomenduotina susiaurinti iki straipsnio, siekiant pristatyti scenarijus viešai pilietinei visuomenei. (Pvz. socialiniuose tinkluose; platinti straipsnį dienraščiuose kaip „Valstybės tarnybos aktualijos“; darbo autorius galėtų pristatyti straipsnio medžiagą MRU rengiamose diskusijose ar seminaruose, jei tema dar aktuali.)
6. Rekomenduotina politinių partijų lyderiams bei jų valdantiesiems organams susipažinti su autorių *S. Arnstein* ir *D. Connor* piliečių dalyvavimo kopėčių teoriniu šaltiniu, siekiant tikslingiau suprasti pilietinės visuomenės įtakos naudą demokratijos raiškai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Moksliniai šaltiniai:

1. Akiva, Thomas. „Motivating Political Participation Among Youth: An Analysis of Factors Related to Adolescents’ Political Engagement”. *Political Psychology* 40, 5 (2019): 1039-1055. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/pops.12578>.
2. Arnstein, Sherry. “A Ladder of Citizen Participation”. *American Planning Association* 35, 4 (1969): 216-224.
https://historyofsocialwork.org/1969_ENG_Ladderofparticipation/1969,%20Arnstein,%20ladder%20of%20participation,%20original%20text%20OCR%20C.pdf.
3. Astramskas, Arūnas. „Pilietiškumo raiška Panevėžio bendruomenės šeimose XX a. pr.“. Iš *Iš Panevėžio praeities: šeimos portretas istoriniame kontekste*, Vitalija Vasiliauskaitė, 1-256. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2019.
4. Barber, Bernard. „Theory and Methods“. Iš *Trust: Making an Breaking Cooperative Realties*, Diego Gambetta, 400 – 423. USA: American sociological association, 1992.
5. Bersėnaitė, Jurgita ir Rigita Tijūnaitienė. „Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvacijos pokyčiai“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4, 32 (2013): 134-46. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LozgaT-Oj8YJ:https://epublications.vu.lt/object/elaba:6097256/MAIN&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=safari>.
6. Bertou, Eri. „Political Distrust and its Discontents: Exploring the Meaning, Expression and Significance of Political Distrust“. *Societies* 9, 4 (2019): 1-18. <https://www.mdpi.com/2075-4698/9/4/72/htm>.
7. Bileišis, Mantas, Dangis Gudelis, Brainard Guy Peters, Vainius Smalskys, Andrius Stasiukynas, Barbara Stankevič, Jolanta Urbanovič, Michiel S. De Vries. „Viešojo administravimo mokslo pagrindai“. Iš *Viešojo administravimo teorijos*. Jolanta Urbanovič, Vainius Smalskys, 6-254. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015.
8. Boubdnad, Mohamed Amine. „The New Public Management: Emergence and Content“. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Managament and Economic* 2,5 (2021): 721-735. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03371989/document>.

9. Budnik, Christian. „Trust, Reliance, and Democracy“. *International Journal of Philosophical Studies* 26, 2 (2018): 221-239. <https://www-tandfonline-com.skaitykla.mruni.eu/doi/full/10.1080/09672559.2018.1450082>.
10. Butkevičienė, Eglė, Eglė Vaidelytė ir Giedrius Žvaliauskas. „Ideologija ir partinė veikla: Lietuvos partijų lyderių požiūris“. *Politologija* 2 (2009): 33-58. <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=66094>.
11. Cuce, Hasim, Ozge Tayfur Ekmecki ir Semra Guney. „The effects of cognition and affect based trust on organization Identification“. *Business, Economics and Finance* 5, 1 (2016): 58-69. https://www.researchgate.net/publication/299404154_6_The_effects_of_cognition_and_affect_based_trust_on_organization_identification.
12. Connor, Desmon M. „A New Ladder of Citizen Participation“. *National Civic Review* 77, 3 (1988): 249-254. https://geog.sdsu.edu/People/Pages/jankowski/public_html/web780/Connor_1988.pdf.
13. Čekavičius, Laisvūnas. „Galimybių prieiga kaip metapolitinė kategorija: M. Nussbaum teisingumo koncepcijos analizė“. *Problemos* 102 (2022): 90-104. <https://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/view/29562>.
14. Deth, Jan W. van ir William A. Moloney. *New Participatory Dimensions in Civil Society*. USA: Routledge, 2011. https://scholar.google.co.th/scholar?q=New+Participatory+Dimensions+in+Civil+Society:+Professionalization+and+Individualized+Collective+Action&hl=lt&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart.
15. Deth, Jan W. Van. *What is political participation?* Manheim: Manheim University Press, 2021. <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-68;jsessionid=63F57B24CB80A091C67507291608B31F>.
16. Dyck, Joshua J. „Initiated Distrust, Direct Democracy and Trust in Government“. *American Politics Research* 37, 4 (2009): 539-568. <https://journals-sagepub-com.skaitykla.mruni.eu/doi/pdf/10.1177/1532673X08330635>.

17. Drechsler, Wolfgang. „Good Bureaucracy: Max Weber and Public Administration Today“. *Max Weber Studies* 20, 2 (2020): 219-224.
<https://muse.jhu.edu/article/808547/pdf>.
18. Fung, Archon ir John F. Kennedy. „Associatons and Democracy: between Theories, Hopes, and Realities“. *Annual Review of Sociology* 29, 1 (2003): 515-539.
https://www.researchgate.net/publication/228498996_Associations_and_Democracy_Between_Theories_Hopes_and_Realities.
19. Gaidys, Vladas. „Politinio aktyvumo rodikliai visuomenės apklausoje“. *Filosofija. Sociologija* 31, 4 (2020): 357-364.
<https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofijasociologija/article/download/4351/3427?inline=1>.
20. Gilardi, Fabrizio. *Digital Technology, Politics, and Policy-making*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
<https://www.cambridge.org/core/elements/abs/digital-technology-politics-and-policymaking/87FD59372FF022F38B1678775FD7A099>.
21. Gobbi, Danniell, Laura Gorriahn, Daniel Staemmler ir Christian Volk. „Protest and the Democratic Order“. *Democratic Theory* 9, 2 (2021): 1-10.
<https://www.berghahnjournals.com/view/journals/democratic-theory/9/2/dt090201.xml?ArticleBodyColorStyles=pdf-4278>.
22. Guogis, Arvydas ir Dangis Gudelis. „Naujosios viešosios vadybos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai. Viešoji politika ir administravimas“. *Viešoji politika ir administravimas* 4 (2003): 26-34.
https://www.researchgate.net/publication/249961006_Naujosios_viesosios_vadybos_taikymo_teoriniai_ir_praktiniai_aspektai.
23. Hambleton, Robin. *Cities and Communities Beyond COVID-19: How Local Leadership Can Change Our Future for the Better*. Marvin Rees, 1-171. Bristol: Bristol University Press, 2020. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv179h1ph>.
24. Hersh, Eitan. „Primary Voters Versus Caucus Goers and the Peripheral Motivations of Political Participation“. *Political Behavior* 34, 3 (2012): 689-718.
<https://isps.yale.edu/research/publications/isps12-017>.

25. Horst, Cindy, Marta Bivand ir Noor Jdid. „The „good citizen“: asserting and contesting norms of participation and belonging in Oslo“. *Ethnic and Racial Studies* 43, 16 (2019): 76-95. <https://www-tandfonline-com.skaitykla.mruni.eu/doi/full/10.1080/01419870.2019.1671599>.
26. Huntington, Samuel P. ir Joan M. Nelson. *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*. Cambridge: Harvard University Press, 1976.
27. Imbrasaitė, Jūratė. „Politinis dalyvavimas ir socialinė aplinka Lietuvoje“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2, 9 (2002): 41-49. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RZ9qofg8J9wJ:https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/download/5905/4813/&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=th&client=safari>.
28. Imbrasaitė, Jūratė. „Valdžios institucijų suvokimas ir politiniai veiksmai: parama demokratijai ar asinis protestas?“. *Filosofija. Sociologija* 22, 2 (2011): 95-105. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175676464/J.04~2011~1367175676464.pdf>.
29. Jašinauskas, Linas ir Irena Zaleckienė. „Tautinių ir pilietinių vertybių sklaida ugdymo mokyklų socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose“. *Pedagogika* 107 (2012): 66-73. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186875580/J.04~2012~1367186875580.pdf>.
30. Januškevičiūtė, Janina ir Vida Čepulkauskienė. „Pilietiškumo ir tautiškumo santykiai globalizacijos kontekste“. *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dėmė* 6, 2 (2012): 42-52. <https://core.ac.uk/download/pdf/62656564.pdf>.
31. Kenny, Michael. „Civil Society“. *Encyclopedia Britannica* (2016): 1. <https://www.britannica.com/topic/civil-society>.
32. Kirkpatrick, Jeane J. „Democratic Elections, Democratic Government, and Democratic Theory“. Iš *Democracy at the Polls A Comparative Study of Competitive National Elections*. David Butler, Howard R. Penniman and Austin Ranney Cambridge: Cambridge University Press: 1982.
33. Kutyski, Yordan, Andre Krouwel ir Jan-Willem van Prooijen. „Political Extremism and distrust: Does radical political orientation predict political distrust and negative attitudes

- towards European integration?“. *Social Science Journal* 58, 1 (2021): 1-16.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1016/j.soscij.2019.03.004>.
34. Laurėnas, Vaidutis. „Pilietinės visuomenės dilemos Lietuvoje“. *Sociologija. Mintis Ir Veiksmas* 11 (2003): 5-20.
https://www.researchgate.net/publication/330707713_Pilietines_visuomenes_dilemos_Lietuvoje.
35. Laurėnas, Vaidutis. „Nedalyvavimo politikoje kokybės atvejis: refleksyvusis nedalyvavimas“. *Politikos mokslų almanachas* 14 (2014): 47-69.
https://www.researchgate.net/publication/280984253_Nedalyvavimo_politikoje_kokybes_atvejis_refleksyvusis_nedalyvavimas.
36. Le Bon, Gustave. *Minios psichologija*. Vilnius: Vaga, 2011.
37. Lorentzen, Hakon ir Lesley Hustinx. „Civic Involvement and Modernization“. *Civil Society* 3, 2 (2007): 101-118.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17448680701554282>.
38. Mann, Robin, David Dallmore, Howard Davis, Graham Day ir Marta Eichsteller. *Local Civil Society*. 1-7. Bristol: Bristol University Press, 2022. https://www-jstor-org.skaitykla.mruni.eu/stable/pdf/j.ctv2524xc5.6.pdf?refreqid=excelsior%3A7b3766c43f4927906dc3d75c077c0de3&ab_segments=&origin=&acceptTC=1.
39. Mykolo Romerio Universitetas. *Viešasis valdymas*. Vainius Smalskys, 1-138. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, 2010.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16707/9789955192091.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
40. Nakrošis, Vitalis. „Viešojo valdymo reformos Lietuvoje: kodėl ir kuo reikia pakeisti Naująją viešąją vadybą?“. *Politologija* 1, 61 (2015): 65-98.
<https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8283/6155>.
41. Pietrzyk-Reeves, Dorota. „Ar pilietinė visuomenė – didžiausias iššūkis pokomunistinei organizacijai?“. Iš *Demokratija Lietuvoje. Pilietiškumas ir totalitarizmas XX amžiaus istorijos lūžiuose*. Mingailė Jurkutė ir Nerijus Šepetyš, 1-63. Vilnius: Naujasis židinys-aidai, 2011).

42. Plepytė-Davidavičienė, Giedrė. „Laimė ir pilietinis aktyvumas Lietuvoje“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2, 47 (2020): 62-82. <https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/26242/25649>.
43. Ploštajner, Zlata ir Ivona Mandeš. „Citizen Participation“. *Fridrich Ebert Stiftung* (2005): 97-113. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/50250/06.pdf>.
44. Rakšnys, Adomas Vincas. „Viešojo sektoriaus institucijų vadovų vaidmens ir organizacinės kultūros transformacijos modernizavimo tradicijų kontekste“. *Viešoji politika ir administravimas* 15, 4 (2016): 687-791. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14628/4335-10037-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
45. Ramonaitė, Ainė. „Kodėl piliečiai nestoja į partijas? Lietuvos gyventojų požiūrio į partinę narystę analizė“. *Politologija* 58 (2010): 3-29. <https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/8307>.
46. Riekašius, Remigijus. „Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija“. *Mokslo studija*, 1-34. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011. <http://riekasius.lt/tekstai>.
47. Rimkus, Edvardas. „Individas, Tauta ir Visuomenė Postmoderniame pasaulyje“. *Filosofija, Komunikacija* 21, 1 (2013): 65-78. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1368645485648/J.04~2013~1368645485648.pdf>.
48. Rossanvalo, Pierre Rosanvallon. *Counter democracy – politics in an age of distrust*. Arthur Goldhammer, 1-350. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. https://books.google.co.th/books?id=9kCQt5ldSnMC&pg=PT6&hl=th&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false.
49. Rugevičius, Mindaugas, Ramutė Čepienė, Reda Gedutienė ir Roma Šimulionienė. „Vyresniųjų mokinių politiniai interesai ir nuostatos: sąsajos su pilietiškumu šeimoje“. *Tiltai* 56, 3 (2011): 73-86. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176226620/J.04~2011~1367176226620.pdf>.
50. Schumpeter, Joseph. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: „Mintis“, 1998.
51. Stekelenburg, Jacquélien van ir Bert Klandermands. „The Social psychology of protest“. *Current Sociology Review* 61, 5 (2013): 886-905.

[com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=bcfee5ea-9d89-4ab0-90ff-ee8bb7a69567%40redis](https://www.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=bcfee5ea-9d89-4ab0-90ff-ee8bb7a69567%40redis).

52. Tragardh, Lars. „Commentary: The Politics of Distrust“. *Civil Society* 9, 1 (2013): 1-104.
<https://www-tandfonline-com.skaitykla.mruni.eu/doi/full/10.1080/17448689.2013.784503>.
53. Valčiukas, Valčiukas ir Juta Večerskytė-Brosel, „Politinės partijos ir politinės organizacijos“. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis*, Juozas Valčiukas ir Juta Večerskytė-Brosel (2022), 375-391.
https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18768/Lietuvos%20konstitucine%20teise_web-374-393.pdf?sequence=1
54. Zaleckienė, Irena. „Jaunimo pilietiškumas: tarp teksto ir konteksto“. Iš *Tautiškas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?*. Romualdas Grigas, 66-73. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.

Nemoksliniai šaltiniai:

1. Bollyky, Thomas J. „Trust made the difference for democracies in COVID-19“. *The lancet*. Žiūrėta 2023 m. sausio 8 d.
[https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(22\)01532-X.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(22)01532-X.pdf).
2. „5 challenges for civil society in the Fourth Industrial Revolution“. World economic forum. Žiūrėta 2023 sausio 4 d. <https://www.weforum.org/agenda/2017/12/5-challenges-facing-civil-society-in-the-fourth-industrial-revolution>.
3. „Citizenship and Participation“. Council of Europe Portal. Žiūrėta 2023 m. sausio 3 d.
<https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation>.
4. „Citizenship and participation“. Manual for Human Rights Education with Young people. Žiūrėta 2023 m. sausio 10 d. <https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation>.
5. „Civil Society in the Fourth Industrial Revolution: Preparation and Response – In collaboration with Pact – WEF“. Readkong. Žiūrėta 2023 sausio 4 d.
<https://www.readkong.com/page/civil-society-in-the-fourth-industrial-revolution-6284630>.

6. „Civil Society against COVID-19”. Publications office of the European Union. Žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/90ea01ee-fa4e-11eb-b520-01aa75ed71a1/language-en>.
7. „Europos piliečių iniciatyva“. Europos parlamentas. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/149/europos-pilieciu-iniciatyva>.
8. „Lietuva 19 vietoje ES pagal naudojimąsi internetu“. Euroblogas. Žiūrėta 2023m. vasario 26 d. <https://euroblogas.lt/2021/01/31/lietuva-19-vietoje-es-pagal-naudojimasi-internetu/>.
9. Maceina, Antanas. „Tauta ir valstybė“. *Pro Patria*. Žiūrėta 2011 m. lapkričio 30 d. <https://www.propatria.lt/2011/11/antanas-maceina-tauta-ir-valstybe.html>.
10. Nelsen, Arthur. „German president warns of pandemic crisis of trust“. Politico. Žiūrėta 2023 m. sausio 6 d. <https://www.politico.eu/article/germany-coronavirus-vaccination-frank-walter-steinmeier-president-warns-crisis-of-trust/>.
11. NVO atlasas. Statistiniai duomenys. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. <https://nvoatlasas.lt>.
12. Petronytė – Urbonavičienė, Ieva. VU TSPMI Lietuvai ir pasauliui. Kaip būti geru piliečiu?“ LRT. Žiūrėta 2023 m. sausio 5 d. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000205894/vu-tspmi-lietuvai-ir-pasauliui-kaip-buti-geru-pilieciu>.
13. „Pilietinės galios institutas“. Pilietinės galios indekso 2022 m. tyrimo rezultatų pristatymas. Žiūrėta 2023 m. sausio 30 d. <http://www.civitas.lt/renginiai/>.
14. „Pilietinis, patriotinis ir karinis ugdymas kai kuriose ES valstybėse narėse ir Izraelyje“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=45414.
15. „Protestas“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. sausio 9 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/protestas-1/>.
16. Schwab, Klaus. „The Future Role of Civil Society“. World economic forum. Žiūrėta 2023 sausio 4 d. https://www3.weforum.org/docs/WEF_FutureRoleCivilSociety_Report_2013.pdf.
17. „Seimo dažnis. (Ne)pasitikėjimo parlamentu priežastys ir perspektyvos ateityje“. Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2023 m. sausio 9 d. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35403&p_k=1&p_t=272762&p_kade_id=9&p6=26.

18. Sinica, Vytautas. „Kosmopolitinis pilietiškumas“. *Alkas*, 2015 m. liepos 17 d. <https://alkas.lt/2015/07/17/v-sinica-kosmopolitinis-pilietinis-ugdymas/>.
19. Stier, Max ir Tom Freedman. „Why Democracy’s in Such Trouble: A Crisis in Public Trust of Government“. *Politico*. Žiūrėta 2023 m. sausio 5 d. <https://www.politico.com/news/magazine/2022/03/01/democracy-public-crisis-trust-government-faith-00012565>.
20. „Supporting civil society around the world“. Intract for Civil Society. Žiūrėta 2023 m. sausio 5 d. <https://www.intrac.org>.
21. Šiliauskas, Saulius. „Pilietinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 11 (2005): 26-33. <https://repository.mruni.eu/handle/007/13668>.
22. „Šiuolaikinio pilietiškumo beieškant“. EuroHouse. Žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. <https://eurohouse.lt/wp-content/uploads/2021/08/Šiuolaikinio-pilietiskumo-beieškant.pdf>.
23. Thagard, Paul. „What is Trust?“. *Psychology Today*. Žiūrėta 2023 m. sausio 6 d. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hot-thought/201810/what-is-trust>.
24. „Von der Leyen Outlines Vision for Stronger Europe“. World Economic Forum. Žiūrėta 2023 m. sausio 6 d. <https://www.weforum.org/press/2022/01/ec-president-ursula-von-der-leyen-outlines-vision-for-strongereurope/>.
25. „Who and what is Civil Society?“. World economic forum. Žiūrėta 2023 sausio 4 d. <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-is-civil-society/>.

Gudonytė R. (2023). *Pilietinės visuomenės dalyvavimo valdyme skatinimas.* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota pilietinės visuomenės dalyvavimo valstybės valdyme projekcijos. Remiantis scenarijų kūrimo metodu, yra pateiktos keturios tikėtinos piliečių dalyvavimo valstybės valdyme kryptys, bei darbo autoriaus sukurtas naujas piliečių dalyvavimo metodas, atspindintis scenarijuose. Darbas parašytas remiantis įvairių teoretikų požiūriais, juos tarpusavyje koreliuojant. Pirmame skyriuje nagrinėjama pilietinės visuomenės ir pilietiškumo tarpusavio sąsaja. Antrame šio darbo skyriuje nagrinėjama pasitikėjimo sąvoka VA istoriniame kontekste bei pasitikėjimo įtaka šiandieninėje plotmėje. Trečiame skyriuje pateikiamos pagrindinės politinio dalyvavimo formos, darbo autorius nagrinėja jų pagrindines jėgas dabartiniu laikotarpiu. Taip pat pateikiamos autorių *S. Arnstein* ir *D. Connor* piliečių dalyvavimo kopėčios, jas analizuojant tarpusavyje. Ketvirtame skyriuje pristatomos esminės varomosios jėgos bei kintamieji reikalingi scenarijų kūrimui. Remiantis *A. Arnstein* ir *D. Connor* piliečių dalyvavimo teorijomis, darbo autorius sukuria naują politinio dalyvavimo metodą, kurį pritaiko šiame skyriuje pateiktuose scenarijų modeliuose. Šio darbo pabaigoje, pateikiamos piliečių dalyvavimo skatinimo perspektyvų išvados, atsakoma į darbo pradžioje iškeltus uždavinius ir pateikiami pasiūlymai.

Pagrindinės sąvokos: pilietinė visuomenė, pasitikėjimas.

Gudonytė R. (2023). *Promotion of Civil Society Participation in Governance* (Master thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University

ANNOTATION

The master's thesis analyzed the projections of civil society participation in state governance. Based on the scenario development method, four likely directions of citizen participation in state governance are presented, and the author of the thesis developed a new method of citizen participation, which is reflected in the scenarios. The thesis is written based on the viewpoints of various theorists, correlating them with each other. The first chapter examines

the interrelationship between civil society and citizenship. The second chapter of the thesis examines the concept of trust in the historical context of VA and the influence of trust in today's plane. The third chapter presents the main forms of political participation, the author examines their main forces in the current period. The ladder of citizen participation by authors *S. Arnstein* and *D. Connor* is also presented and analyzed among themselves. The fourth chapter introduces the essential driving forces and variables needed for scenario development. Based on the theories of citizen participation by *A. Arnstein* and *D. Connor*, the author of the thesis creates a new method of political participation, which is applied in the scenario models presented in this chapter. At the end of this thesis, the conclusions of the prospects for promoting citizen participation are presented, the objectives raised at the beginning of the thesis are solved and suggestions are presented.

Key concepts: civil society, trust.

Gudonytė R. (2023). *Pilietinės visuomenės dalyvavimo valdyje skatinimas.* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

SANTRAUKA

Pilietinės visuomenės skatinimo politiniame dalyvavime tema yra aktuali visiems Lietuvos valstybės politikams, suinteresuotiems kandidatuoti ir būti išrinktiems/perrinktiems valstybės valdžioje, siekiant užimti tokias pareigas kaip LR Seimo narys, miesto savivaldos tarybos narys, miesto Meras, EP narys, siekiantiems būti paskirtiems į atitinkamas valstybės vadovų pozicijas tokias kaip Ministras Pirmininkas, ministrai, viceministrai, kadangi šias pareigas einantys politikai tampa viešais asmenimis, bei atlieka svarų vaidmenį visuomenės gyvenime. Darbas taip pat aktualus Lietuvos gyventojams, kurie patys galėtų kontroliuoti šią naują visuomenės informavimo priemonę, tokiu būdu dalyvaudami valstybės valdyje. Mokslininkai, nagrinėjantys politinį dalyvavimą pilietinėje visuomenėje pastebi, kad pasitikėjimas ir atsiskaitomybė yra du svarūs faktoriai lemiantys pilietinės visuomenės dalyvavimą, todėl kyla probleminis klausimas - kaip galime padidinti visuomenės pasitikėjimą valstybe kartu padidindami politikų atsiskaitomybę piliečiams? Tyrimo objektas – pilietinės visuomenės dalyvavimas politiniame valdyje ir jam įtaką darantys veiksniai, kuriuos sustiprintų naujas visuomenės dalyvavimo ir informavimo metodas.

Šio darbo tikslas yra išanalizavus pilietinės visuomenės pasitikėjimo svarbą, bei išaiškinus esminius nepasitikėjimo rodiklius, pasiūlyti konkretų, tikslingą, naują politinio dalyvavimo ir pilietinio informavimo būdą, kuris taptų skatinimo priemone labiau domėtis politiniais procesais, gauti objektyvesnes žinias politikos kontekste, o svarbiausia didinti visuomenės pasitikėjimo lygį valdžios atstovais. Taip pat buvo išskirti tyrimo uždaviniai: pagrįsti pilietinės visuomenės ir pilietiškumo tarpusavio sąsają; pagrįsti piliečių kontrolės mechanizmą valstybės politikų atžvilgiu; aptarti pasitikėjimo svarbą visuomenės dalyvavime, pasiūlyti teorinį politinio dalyvavimo ir informavimo modelį, kuris taptų priemone didinti valdžios atsiskaitomybę piliečiams, o kartu ir pasitikėjimą ja. Tyrimo metodika: mokslinės literatūros analizė; scenarijų kūrimo metodas; logografija.

Empirinėje tyrimo dalyje, buvo pasiūlytas naujas politinio dalyvavimo metodas, kuris pritaikytas scenarijų kūrimo eigoje. Išskirtos esminės varomosios jėgos ir pagrindiniai vidiniai ir išoriniai kintamieji, kuriais remiantis pateikti keturi skirtingi piliečių dalyvavimo politiniame valdyme scenarijai, kurių dėka išryškėja keturios skirtingos tikėtinos kryptys.

Magistro baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai dėl pilietinės visuomenės skatinimo politiniame dalyvavime.

Gudonytė R. (2023). Promotion of Civil Society Participation in Governance (Master thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University

SUMMARY

The topic of promoting civil society in political participation is relevant for all politicians of the state of Lithuania, who are interested in running for office and being elected/re-elected in the state government, in order to occupy such positions as a member of the Seimas of the Republic of Lithuania, a member of the city self-government council, a city mayor, a member of the EP, seeking to be appointed to relevant positions of state leaders such as Prime Minister, ministers, vice ministers, since the politicians holding these positions become public figures and play an important role in public life. The thesis is also relevant for the residents of Lithuania, who could control this new means of public information themselves, thereby participating in state governance. Scholars studying political participation in civil society note that trust and

accountability are two important factors that determine the participation of civil society, therefore, a problematic question – how can we increase public trust in the state while simultaneously increasing the accountability of politicians to citizens? The object of the research is the participation of civil society in political governance and the factors influencing it, which would be strengthened by a new method of public participation and information. The aim of this thesis is to propose a concrete, purposeful, new way of political participation and civic information after analyzing the importance of civil society's trust and clarifying the essential indicators of distrust, which would become a means of encouragement to be more interested in political processes, to obtain more objective knowledge in the context of politics, and most importantly to increase the level of public trust in government representatives. The objectives of the research were also raised: to substantiate the interrelationship between civil society and citizenship; to substantiate the mechanism of citizens' control in relation to state politicians; to discuss the importance of trust in public participation, to propose a theoretical model of political participation and information, which would become a means of increasing government accountability to citizens, and at the same time, trust in it. Research methodology: analysis of scientific literature; scenario development method; logography.

In the empirical part of the study, a new method of political participation was proposed, which was applied in the course of scenario development. The essential driving forces and key internal and external variables were identified, on the basis of which four different scenarios of citizen participation in political governance were presented, thanks to which four different likely directions emerge.

At the end of the master's thesis, conclusions and proposals are presented regarding the promotion of civil society in political participation.